

НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 7—8. Львів, липень і серпень 1916. Рік XII.

О. Юліян Дзерович.

Над свіжою могилою Івана Франка.

Помер Іван Франко! Помер автор Мойсея, Лиса Микити, Панських Жартів! Склонив голову на вічний спочинок найвизначніший сучасний поет не тільки Соборної України, але цілої Славянщини! Помер автор оповідань і повістей, письменник для дітей і молодіжи, критик і історик літератури, фільольог, економіст, публіцист, популяризатор, популярний агітатор, редактор цілого ряду періодичних видань, перекладач з чужих мов, інформатор чужої преси про наше жите, одним словом — вмер чоловік талану, праці, діяльності так всесторонньої, що рівної їй не багато примірів найдеться в історії людської культури.

Похорони Франка відбули ся дня 31. мая при великім здвизі народа і були величавою жалібною маніфестацією, присвяченою памяти поета. Несено і везено безконечне число вінців, виголошено дванайцять нагробних промов, та вражало лише се одно, що домовину на вічний спочинок вів — у нас річ небувала — один, однісенький парохіальний священник Свято Успенської Церкви. На похороні, на яким при нормальних відносінах повинні були бути мітри, фіюлети, крилошани, пралати і цілий рій духовенства — один священник і то аж за виставленем відповідного лікарського свідоцтва, що Франко, як людина в послідних часах свого житя, умово хора не був одвічальний за свої вчинки...

Як приймив загал української громади ту абстиненцію духовенства?

На щасте доброго генія нашого народа приймила се українська громада з жалем і болем, ба навіть наріканем на

духовенство. Дуже се гарно свідчить о нашій суспільности, яка таку абстиненцію болюче відчула і через найвизначніших членів нашого громадянства старалась вплинути на уступку зі сторони духовенства. Але годі було! Непримириме становиско, яке Франко займав через ціле своє жите супротив віри і Церкви не дозволяло і духовенству зайняти иншого становишка. Цінуючи високо його заслуги на полі літератури і науки, духовенство не сміло тут дати себе зіпхнути до ролі жалібників (караванярів), до підприємства „*Entreprise du pomp funebres*“, які з обовязку мусять свій обовязок сповняти. Послух церковним канонам і пошана власної становой гідности не дозволяла нам инакше поступити. Тільки скажемо в наше оправдане, тільки всего для зрозуміння нашого становишка.

Поступаючи після засад і науки Христа, який ніколи не виступав проти грішників як людей, а виступав лише проти згубних шкідливих поглядів і ідей, і ми нині не кидаємо каменем на свіжу могилу покійника і оставляємо суд над ним. Справедливому і Милосердному Судії, та за те з повною гідностию, що її вимагає свята справа, яку заступаємо, справа церковна і народна, осуджуємо напрям діяльности вибраний покійником, боротьби проти Церкви, віри і духовенства, вважаючи його напрямом вельми шкідливим для нашого народа, нездоровим рухом для нашої нації.

В некрольогу покійника, в „Ділі“ ч. 134. читаємо: „Як громадянський діяч, був Іван Франко головним творцем того напрямку, який в історії нашого розвитку знаний під назвою радикалізму і який запліднив усе наше жите вартостями всесвітньої культури“. А в „Українським Слові“ ч. 133. читаємо: „В 1890 р. в осені, повсталала радикальна партія, що врзала ся глибоко протягом десятих літ у наше політичне й культурне жите. Одним з головних основників нової партії був Франко, що виробив програму партії і в цілім ряді брошур займав ся її тактикою“.

Може бути, що і не по думці і проти волі Франка, але фактом є, що радикальна партія звела цілу свою програму до одного: борби з вірою та попівством, а слово „радикал“ сталось тотожним з понятєм „ворог Церкви“. В тій одній „роботі“ заключалась вся праця тої партії як між інтелігенцією (головно молодіжию), так і між простонародом. Молодіж на своїх студентських конгресах займаєть ся головно церковно-релігійними питаннями, бажає усунення релігії з гімназії, знесення богословського виділу на університеті, кидає кличі „*Los von Rom*“, бажає введення поганської релігії, так що ті „всі абсурда — наводжу тут точно після звіту з „Нашої Школи“ — вразили на посліднім конгресі присутного самого Ів. Франка і він забравши

слово недвозначно осудив антиклерикальні вискоки промовців. Такі кличі — говорив він між ин. — як *Los von Rom* у наших часах і серед наших обставин показують мале розумінє діла, бо куди прим. прихилити ся нашому духовенству вразі відриву від Риму“ („Наша Школа“ 1913: ст. 279.). Також у своїх органах („Молода Україна“, „Житє“) що друга стаття се певно славослове для Гекля, Джьордана Бруна, Ренана або прямо пропаганда безвіря.

Між простонародєм доводить Кирило Трильовський прямо до оргій клеро і релігіофобії, а орган партії „Громадський Голос“ несе тільки отрую невірства, та не залишає ніякої нагоди, щоби попа лише обсмарувати і представити як мантия, дурисвіта, деруна... Се альфа і омега діяльності радикальної партії, се одинокий крітерій, який сю партію виріжнював від других політичних організацій.

І тому то в ту тяжку переломову хвилю, яку судилось нашому народови переживати, чи не слід би було у подзвінне Франкови застановити ся над тим, чи годить ся копати такий величезний діл між народом а його клиром, чи має рацію партія радикальна відтручуючи духовенство від праці для народа, підриваючи довіре до священника, допчучи релігійні ідеали нашого народа.

В нашій державі тепер панує *Burgfrieden*, завішене оружя що до внутрішних спорів горожан Австрії. Парламент, де послі могли би висказати неоднo терпке слово під адресою сусідів, замкнений; часописи,

стережені олівцем прокуратора, боротьба з москвофілами, з хвилею їх погрому, силою факту упала; тож чи не добре б було і на нашім народнім смітнику завести лад, порядок і спокій і зрозуміти се, що лише в єдності наша сила, наша будучність.

Сам Франко висказав в р. 1898 на вечерницях устроєних в честь його двайцять п'ять літної літературної діяльності отсі знаменні слова: „Я пізнав, що й нам усім яко нації ніщо не прийде за дармо, що нам ні від кого ніякої ласки не надїяти ся“.

Отже в імя якої засади, якого розумного політичного проблему наша радикальна партія постійно ослаблювала ту силу народню, сіючи незгоду, відтручуючи від народа до теперішних, щирих народних робітників?

Майже рівночасно з похоронами Франка принесли часописи

вістку

„Розпорядок начального команданта армії з 5. червня с. р. розширяє військове люблинське генеральне губернаторство на повіти: холмський, грубешівський і томашівський та тим самим лучить в одностайну одиницю область бувшої холмської губернії з другими частинами конгресової

Польщі, які заняли австро-угорські війська. Розпорядок сей йде на зустріч бажанню, що пливе з серця польського народу, котрий відчував як удар відлучене Росією Холмщини від Польського Королівства“. Тож нім то доведеться нам діждати розпорядків „які плинули-б з серця українського народу“, ми повинні опирати ся лише на власні моральні сили. Наша духовна зрілість то ґрунт єдино певний під ногами, поза тим все інше є припущенем, гіпотезою, комбінацією...

Коли війна скінчить ся, дозрілість наша передовсім буде взята в рахубу і від постави нашої гідної а згідної, поважної а достойної — багато, як не все буде залежати. Мимо того, що тільки разів ми завелись, ми на жаль все виглядаємо спасеня з вні, позабувши, що судьбу кожного народу Провидіне в його власні руки вложило.

Хвиля теперішня вимагає від нас засобу цілої енергії, вимагає від нас розбрату з всіми нашими похибками і упредженнями, а передовсім зірвання раз на все з партійними незгодами. А то що треба боятись? Як раз чогось противного, тому, бо весь засіб енергії, який ми доси затратували в борбі з нашим домашнім ворогом, з москвофільством, ми тепер звернемо против себе і зачнемо себе безпощадно поборювати. Передсмак того вже маємо, бо „Громадський Голос“ вже печатає на своїх сторінках свою „історію церкви“, щоби по війні не взміг ся клерикальний дух в Європі. Отже замість прямувати всім до єдності, утікаємо від неї що сила. Замість втиснути ся хоч би з власною неविгодою, кождий демагог хоче розпертись як найширше, не хоче втілити ся в нарід, але нарід втілити в себе. Не служити народови, але народом послугувати ся. Коли-б скрайним сторонництвом розходило ся справді так о народ, то вони зійшли би ся з тими, що також для народа працювали і працюють, а не мірили-б співробітників оком ненависнішим, як ворога мірить ся.

З любови до нашої, над жите нам дорогої Вітчини зірвім вже раз рішучо з всякою становою, партійною ворожнечою, возьмім розбрат з тим виплеканим з гордості і самолюбства політичним догматизмом, що ним все ще упоєні деякі скрайні партії, який в них вмовляє, що тільки вони і їх політичні приятелі відкрили неомильний середник на спасене Вітчини. Нам треба тепер любови до будови і відбудови, до гоєня, лічення ран завданих війною, до скріплення сил. Ніякий народ сил на довго не затримає, ані ослаблий їх не набере, наколи йому не дістає суспільної рівноваги і згоди. Тому все, що в нім рівновагу псує, згладу бурить — є гріхом проти його справи, замахом на його будучність. Народ — се не купа піску, не збірник одиниць, але організм, якого кожда часть є потрібна, наколи організм має бути здоровим і сильним. Хто ослаблює лише одну частину

організму — в нашім случаю: підриває повагу клиру, викидає з корінем віру — той ослаблює цілість. Тому сторонництва і письма, які ширять недовіре і неохоту одної части суспільности до других, які для винесеня себе і значіння свого юдять і цькують одних проти других, шкодять справі не тих своїх мнених ворогів, а цілому народови, бо заціплюють в нїм або розвивають убійчі бакції суспільної ненависти. Є то закажене крові, є то все грозяча смерть...

* * *

За домовиною Івана Франка ступали в одному ряді: Кость Левицький, Олександр Барвінський, Кирило Трильовський, Микола Ганкевич.. Видно з того, що є хвилі в життю народа, які категорично кажуть нам лучитись, єднатись, брататись у одну спільну сімю, в одну велику родину!

На мою думку і велика, переломова хвиля світової війни повинна бути таким амальгамом, що злучить нас в одну родину, вирозумілу для себе, шануючу переконання других, не шарпаючу безбожно святощі народа, не підюджуючу себе взаємно до клясової, станової ненависти!

Дав би то Бог!...

о. Іван Рудович.

Наше духовенство на военній еміграції.

(Дальше.)

Після урядового комунікату, оголошеного в часописах, міністер президент так відповів на промову о. Філяса: „Er beklage mit den Erschienenen auf das tiefste, dass fremde Gewalt die Gläubigen der hier vertretenen Diözesen zum Abfall zwingen wolle und die Priester Drangsälen aussetze. Mit besonderem Schmerze empfinde er die dem hochwürdigsten kirchlichen Oberhirten, den er als Märtyrer seiner Ueberzeugung verehere, angetane Gewalt und gedenke in warmer Anerkennung der ihren Diözesanen treu zur Seite stehenden hochwürdigen Bischöfe von Przemyśl und Stanislau. Die schwere Zeit der Prüfung, die über die griechisch-katholische Kirche in Galizien und ihre treuen Söhne gekommen sei, werde, wie er zuversichtlich hoffe, mit Gottes Hilfe überwunden werden und einen glücklicheren Zukunft weichen. Mit Genugthuung nehme er die von so hervor-

genden Vertretern des ukrainischen Klerus in dessen Namen abgegebene Versicherung unverbrüchlicher Loyalität gegenüber dem Kaiser und dem österreichischen Staate entgegen. Wenn sich in letzterer Zeit innerhalb eines Teiles der ruthenischen Bevölkerung und auch der ruthenischen Priesterschaft in L'nde tiefbedauerlicherweise eine mit diesen Gefühlen unvereinbare Gesinnung und Haltung manifestiert habe, so erscheine es doppelt notwendig, dass der ukrainische Klerus seinen korrekten staats- und kaisertreuen Standpunkt nach wie vor unverbrüchlich bewahre und denselben auch nach aussen kräftigst bekenne. Eine schwere, aber besonders wichtige Aufgabe erwachse dem patriotisch gesinnten Klerus nach massgabe der Revindikation des Landes, wenn er nach den Wirnissen des Kriegszustandes in die Stätten seines beruflichen Wirkens zurückgekehrt, dort selbst diese patriotischen staatsstreuen Gesinnungen in den Herzen der Gläubigen durch Wort und Beispiel zu beleben und zu festigen haben werde. Der ukrainische Klerus werde bei solchem Bestreben der Unterstützung der Regierung versichert sein können.

Колиж союзні армії прогнали російські війська з Галичини, а наші священики вертали до своїх парохій, або на визначені їм посади, правительство сповнило бажання клиру, бо міністерство внутрішніх справ давало кожному посвідку лояльности, яка мала збережи його від евентуальних прикrostий.

З огляду на те, що з деяких міродатних сфер вийшов закид, мовби то наше духовенство втікло зі страху, полишаючи вірних без духовної опіки, уложено і вручено Апостольському нунцієви і світським властям письмо, в яким доказано, що найбільше священиків було з евакуованих місць, та професорів і катехитів, які виїхали за шкільними властями, а лише небогато душпастирів виїхало з таких місцевостей, котрі були положені на воєнним терені. Одні і другі мусіли по неволі опустити свої парохії. Між збігцями священиками було багато, що ратувались втечую перед увязненням і вивезенем Москалями за їх діяльність на полі церковнім і народнім. Що їх обави не були безосновні доказом сего вивезенє майже сотки священиків і верховного архипастира української католицької церкви екс. Митрополита Шептицького, та знуцання часової російської адміністраційної власти в часі інвазії над нашими священиками, яких порабовано, вязнено, усувано з парохій, а парохіянам урядово приказувано викидати священиків-Українців і їх родини з парохіяльних домів та силою видалювати з громад. Такі прикази видав начальник равського „уєзда“ і велів усунути з громад парохів о. Адрияна Леонтовича з Тенетиск і о. Антона Фолиса з Любичи Королівської.

Пекучою справою було визволенє інтернованих українських священників з Талергофу, Грацу, Терезієнстадту і Мункачева.

Найприкріпші відносини були в Талергсфі і тому треба було перед всім подбати про Талергофців.

Делегат українського ратункового комітету Др. Стефан Баран був з кінцем вересня 1914 р. в Стирії, де постарався о точні вісти про інтернованих в Талергофі, які випечатав в „Ділі“ з 10. жовтня 1914. Ч. 196/4. Після інформацій, udzielених йому з компетентного жерела, було тоді в Талергофі 4.800 арештованих і інтернованих, яких поміщено в окремім таборі за селом під військовою сторожею. Священиків було до 300 і кількисот інтелігентів. Між інтернованими був цілий ряд свідомих Українців, які ціле своє жите працювали в українським дусі і в користь нашої держави, а яких арештовано на основі доносів. З поміж священиків

Українців знайшлися там отці, загально знані зі свого патріотизму і хосенної праці для свого народу і держави: пралат Дольницький Ізидор, загально високоцінений і люблений „дзядзько“, посол на сойм Метеля Северин, Ваньо Омелян, Коновалець Володимир з Малехова, Савойка Теодор, крилошанин Березовський Тома, професор і катехит Корінець Олександр, Гумецький Юліян, Хтей Александер і багато інших.

Делегат п. Др. Баран подає в висше згаданім Ділі, що до дня 1. жовтня 1914. з поміж арештованих москвофілів, приміщених в Талергофі, засуджено трех на смерть за доказані їм тяжкі державні злочини, понад трийцять засуджено на вязницю, а проти трех соток велось військове слідство.

З початком грудня 1914 р. було всіх інтернованих в Талергофі 7.000, а в тім 300 священиків.

Справа увільнення невинно інтернованих стрінула з початку на великі труднощі. Одначе завдяки заходам нашої парламентарної репрезентації, що невтомно працювала в тім напрямі, а якій наше представництво достарчало потрібних даних до інтервенції, військові власти перевели слідство проти всіх інтернованих священиків Українців і по виказаню їх невинности пустили їх на волю.

Перша партія Талергофців, зложена з 77 осіб, приїхала до Відня 22. падолиста, друга в числі 110 людей з початком грудня 1914 р. Протягом чотирох місяців удалось визволити всіх, невинно запроторених священиків. Політично нескомпромітованих священиків русофілів увільнив сам військовий суд, але конфініював їх по різних місцевостях в Стирії, Каринтії, Країні і в Австрії горішній, де остануть аж до кінця війни.

На чужині найшлися наші емігранти в дуже скрутнім матеріяльнім положеню. По довгих заходах вдалось виєднати в галицьким намісництві місячну виплату доповнення конгруї для священиків душпастирів в висоті, в якій побирали перед ворожою інвазією, а завдяки українському запомоговому комітетови у Відни наділено всіх запомогою. В тім комітеті

працювали з рамени духовенства oo: митрат Др. Йосиф Жук, Володимир Яворський з Жиравки і Бронислав Гоцький з Острова коло Ярослава. Запомогу з державних фондів одержували священики і їх родини, перебуваючі і в інших австрійських провінціях; не діставали ніякої запомоги нечисленні священики, які пересиділи час інвазії на Угорщині, де в загалі косо дивились на наших збігців.

Духовенство, зломане лихолітем та журбою о судьбу нашої церкви, потребувало релігійної відроди і духовної обнови. Перед Різдом 1914 р. улажено духовні вправи для священиків в костелі св. Петра на Graben-і, призначені на ті вправи князем кард. Піфлем. Науки виголосив Василіянин о. Коциловський.

Служби Божі з початку відправляла більшість наших священиків в парохіяльній церкві св. Варвари. Колиж прибувало що раз більше емігрантів і виринули різні труднощі з обслугою в церкві, більшість священиків перенеслась до костелів, а представництво подбало о видане гектографованого літургікона, який розпродано по ціні 2 кор. за примірник. Німецький клир прийняв радо наших священиків, а деякі парохі відступили окремі сповідальниці на сповідь Українців і дали на них таблички з написом: „Ту сповідаєсь по українськи“. З такого наближення скористала одна і друга сторона. Наше духовенство мало нагоду пізнати спосіб душпастирства німецького клиру і бачити точність в обслузі вірних і в відправі богослужень, а знов Німці мали можливість зазнакомитись з нашим обрядом та довідатись про католицьку церков грецького обряду і про католиків Українців, що майже для загалу німецького клира і народу була terra ign. ta.

Представництво занялось також і нашими збігцями питомцями та вдовами і сиротами по священиках і виеднано їм стали запомоги, а питомцям поручило вписатись на університет у Відни. В першій півроці 1914/15 року було вписаних 54 Українців на богословській факультеті. Молодіж, недостаточно заосмотрена і розкинена в приватних мешканнях по цілій Відни, не могла супокійно працювати над своїм фаховим образованием. Тоді звернувся Апостол. генер. вікарій о. Філяс до приятеля Українців о. пралата Д-ра Антона Стояна, а він постарався о те, що князь єпископ Оломунецький відступив для наших богословів відповідний будинок в Кромєрижи на Моравах. Дня 22. цвітня 1915 р. отворено там українську духовну семинарію, в якій було 61 питомців з усіх трох українських галицьких єпархій. Ректором став Василіянин о. Йосиф Коциловський, а духовником о. Назар Чабан, духовник перемиської духов. семинарії. На професорів покликали власти oo. крилошан станіславівських: Д-ра Гробельського Івана і Д-ра Щепковича Франца, а деякі предмети викладали священики Чехи, професори духовного

ліцею в Кромерижи. О. Др Стоян займав ся щиро нашими молодими збігцями, а місцеве населенє відносилось до них прихильно. Кілька богословів вчилось в Інсбруку.

Та не лиш про себе і про своїх найблизших дбали наші священники-збігці; заопікувались і несли духовну розраду нашим емігрантам, поселеним по різних місцевостях, та обняли душстаровництво по концентраційних таборах. З окрема той послідний обовязок був дуже важний, але відповідальний і важкий, бо між емігрантами, в наслідок перебутих невзгодин і матеріальної скрути, прокидались часто пошестні слабости.

До місцевостей, в яких жило більше наших вірних, а не було свого священника, переносив ся хто з духовенства на постійний побут, а коли се було неможливе, то доїздив один або й більше священників, які кожної неділі і свята відправляли Богослуження, слухали сповіди, а в часі Великого посту уладжували кількоденвні великопостні реколекції. Реколекційні науки голошено в Великий піст 1915 р. у всіх більших кольоніях українських збігців.

О много краще поведено сю справу, як Апостольским вікарієм став протоігумен о. Пл. Філяс; на заходи Апостольського вікаріату поставлено до кінця цвітня 1915 р. 10 сталих душпастирів по концентраційних таборах, та по містах, в яких були більші українські кольонії.

За згодою Апостольського воєнного вікаріату обняли священники емігранти духовну обслугу греко кат. жовнірів в шпиталях та в заведеннях здоровля у Відні і в околиці. А була се робота дуже важна з огляду церковного і національного. Наші хорі жовніри приїздили до Відня зі споминами з перших тижнів мобілізації в Галичині 1914 р.; більшість подавала свою народність „Галичанин“, а заряди вписували наших Українців як „Pole“ або „Rumäne“, „Slovak“, „Ungar“ і т. і. Коли приходив наш священник капелян до хорих, довідував ся від заряду шпиталю на основі урядових записок, що там є всего 2 або 3 Українці; були се звичайно наші свідомі селяни або інтелігенти. При помочи наших людей зачиналось вишукуванє вірних, та протягом кількох днів находилось кількадесятьох Українців. На інтервенцію о. капеляна, а деколи і наших пань і панів, що відвідували українських ранених жовнірів, управи шпиталів справляли похибки що до народности хорих.

Головну вагу клало наше духовенство на душпастирську працю між хорими жовнірами і несло слова потіхи і релігійної відради борцям, перетомленим тяжким трудом в борбах за вітчину, фізично зломаним ранами і болем, духово прибитим та занепокоєним о судьбу дорогої їм родини, від якої нераз не мали ані одної вісточки від хвилі покликания до чинної служби.

Справу української католицької Церкви поставили оо. капеляни зовсім ясно, а се спричило з початку переминаючі колізії, особливо там, де функції капелянів другого католицького обряду сповняли священники з Галичини. Та прео.в. Єпископ польний сейчас усував всякі тертя, які лиш дійшли до єго відома, та кождому признавав належні єму права.

Ми не можемо уявити собі, якою радісною подією була поява українського капеляна для хорого жовніра, який нераз не міг порозумітись з окружаючими єго людьми, не вмів розмовитись, та поділитись своїм горем і болем з іноязычними товаришами недолі. Деяким закрутились слези в очах, коли священник повитав їх словами: „Слава Ісусу Христу“, та заговорив до них по українськи.

По всіх більших шпиталях були богослужебні каплиці, в яких відправлялось наше богослуження що неділі і свята, а часто і в будні дні. В великих шпиталях, в яких були просторі каплиці, на богослуженнях співав хор, зорганізований невтомимим дірігентом о. проф. Туркевичом з наших пань, богословів, академиків і учеників. Наша гарна пісня церковна стягала до каплиці всіх зі шпиталю; приходили жовніри всіх націй, хорі зволікались на милицях, а за ними ішли сестри, служба, та заряд шпиталю.

До сповіди і причастия приступали ранені радо і часто. В маю відбувались по деяких шпиталях маєві богослуження, на яких голошено короткі науки до жовнірів кілька разів в тижни.

До наших отців горнулись не лиш Галичани, але і Українці з Угорщини, які дуже любувались нашою „необщипною“ — як вони висловлювались — себ то нескорочуваною самовільно Службою Божою, та просили о українські молитвенники, в яких — після їх думки — є „божественні молитви, мова і лігери“. Буковинці, навіть православні — приходили до наших отців — як до своїх — з повним довірем і щиростию. Отці капеляни стали для наших хорих жовнірів не лиш душпастирями, але дорадниками, приятелями, заступниками та посередниками в кореспонденції. Неграмотним писали листи до родини і висилали їх до Галичини, письменним роздавали часописи і молитвослови. Найрадше читали наші жовніри Місіонаря, який видавали оо. Василіяни в Загребі. Зокрема що до заосмотреня наших жовнірів в молитвослови і опіки над ними треба піднести вельми щирю працю Українського Жіночого Комітету, що завязався у Відні в осени 1914 р., та поклав собі за ціль несе не моральної і матеріяльної помочи Українським січовим Стрільцям і українським раненим жовнірам. Скарбником того комітету був о. Василь Лициняк.

Духовенство, перебуваюче у Відні, обслуговувало 170 шпиталів у Відні і 26 в найближшій окрестности наддунай-

ської столиці. Число хорих жовнірів змінювалось майже кожного тижня; найбільше було в зимі 1914 р. і на весні 1915 і доходило до 8.000, а 15. липня 1915 р. лишилось у Відні 2.250, а в околиці поза Віднем 1.156 хорих.

Апостольський вікаріят польний видав 79 нашим священикам відповідні легітимації, які управняли їх сповняти душпастирські обов'язки між хорими і раненими жовнірами по залізничних стаціях, шпиталях і всяких військових заведеннях воєнного терену. Управи шпиталів з призначем підносили безінтересовну працю та коректне поведене оо. капелянів; деякі отці — а з поміж катихитів о. Софрон Глібовицький з Бродів і о. шамб. Погорецький з Ярослава — дістали відзнаки і узнане за повну посвяту працю.

З початком червня 1915 р. стали вертати збігці священики до Галичини, а тоді військова управа заіменувала для віденських шпиталів двох гр. кат. резервових військових душпастирів, яким помагає двох наших священиків.

Референтом шпитальних справ був довший час о. Др. Скобельський Лев, завідаель Жидачева, а опісля о. Софрон Глібовицький і о. Корнило Кузик з Радимна.

І в інших краях наші священики дуже широко занялись нашими жовнірами, а особливо хорими. Наведемо виїмок зі звіту о. декана Данила Бодревича, пароха Порохника, про его совісну працю в сомбатгельській епархії в північно-західній Угорщині за час его семо місячного побуту з Сомбатгелі.

„Коли я приїхав з родиною до Сомбатгелі, тамошний латинський єпископ Іван гр. Мікеш прийняв мене вельни ласкаво і прихильно. Се ще молодий чоловік з широким образомом — гозорить добре по німецьки — сердечний і вельми людяний, чим є дуже схожий на нашого ексц. Митрополита. В цілій епархії люблять его і дуже поважають.

Таки на першій аудієнції зазначив, що не позволить мені, католицькому священикови, бідувати на чужині, лише мушу зовсім широко представити ему свої матеріяльні відносини. Опісля дав мені власть відправляти Службу Божу і слухати сповіди в цілій своїй епархії, з чого користав я аж до свого виїзду до Галичини. Як раз в тім часі було стаціонованих в Сомбатгелі і в тамошнім комітаті багато наших жовнірів головно з ярославського повіту, які не мали капеляна. Єпископ дуже зрадів мому приїздови і заявив: „Добре, що судьба принесла вас тут, можете багато зділати для своїх земляків-жовнірів, яким я і мій клир, не вміючи по українськи, не можемо нести духовної помочи“. Я взяв ся радо до праці, та сам оден не міг дати собі раду. Тому поручив єпископ зладити і випечатати помічну книжочку до сповіди: „Confessarius militum“, в якій поміщено найважніші питання при сповіди у всіх мовах австро-угор-

ських народів, а також і в українській, але мад'ярською правописом.

Богослуження для жовнів'їв відправлялись в місцевих католицьких костелах. Жовнів'їри приходили дуже радо і часто, а їх побожність і краса нашого богослуження робили дуже корисне вражінє на тамошнє населєнє. Годї не піднести се, що наші жовнів'їри все маркували свій католицизм і приналежність до греко католицького обряду і не заходили до протестантських зборів.

Случалось, що приділені до угорських полків і хорі по шпиталях жахались признати ся до української народности. Більшість з них були се одиниці національно свідомі, та лиш спомин про події в серпни 1914 р. спонукував їх промовчувати свою народність; они звали себе Галичанами. По кількоразовій появі свого священика ті люди зовсім осмільювались і признавались до своєї народности.

По селах навкруги Сомбатгелю був стаціонований полк уланів майже виключно Українців. Тамошні мад'ярські душпастирі старались обслужити наших жовнів'їв, а зокрема виявив багато спочуваня нашим землякам о. Ференц Рофош, парох в Бік. В сій місцевости був великий шпиталь і стояло 300 наших уланів. О. Рофош не міг розмовитись з нашими хорими і тому поїхав до сомбатгельського єпископа, щоби постарав ся о священика Українця. Єпископ поручив мене. На запросини пароха був я кілька разів в тамошнім шпитали, висповідав всіх жовнів'їв, відправляв Служби Божі в парохіяльнім костелі, а жовнів'їри співали дуже гарно.

За почином о. Рофоша інтелігенція в Біку завязала самаританський кружок, який помагав хорим жовнів'їрам. Душею того кружка була п. Фридериха Рідінгер, жена директора фабрики цукру, яка що дня відвідувала хорих жовнів'їв, приносила їм дарунки і несла сл'ва віради на далекій чужині. Коли довідав ся п. Красіцкый, майор уланів в Чепрег, що я був в Біку, запросив мене на сповідь уланів в Чепрег. Дуже радо поїхав я до того села, бо там було більше як 600 наших людей. Сидів я там більше як тиждень, заки всіх висповідав і обслужив. Майор і весь офіцирський корпус ішли мені на руку, їм согроге приходили на богослуженя, що приманювало і місцеве населєнє, яке не могло налюбуватись нашим гарним співом церковним.

Рівнож радо приймали мене в Льочманд, Дялька і других місцевостях.

На поручєнє сомбатгельського єпископа запросили мене на духовну працю в Шарвар (Sarvar), де було багато наших ополченців. До Шарвар виїздив я кілька разів, за кожним разом сидів там довший час, сповідав, відправляв богослуженя, відвідував жовнів'їв, потїшав їх, та ділив ся з ними скупими вістями з рідного краю, які чув від наших людей, або вчитав в часописях. Праця ту була приемле,

бо місцевий парох о. Кеберль і його о. сотрудник в проповідях поучили своїх вірних про гр. кат. церков, про Україну і Українців, про наші релігійні і національні змагання. На наших богослуженнях костел був заповнений не лиш війском, але в більшості місцевим населенем.

Скитаючись по західній Угорщині мав я нагоду познакомитись з многими чужинцями і освідомити їх про наші релігійні і національні змагання та про наш нарід. Велику прислугу зробила брошура проф. Дра Ст. Рудницького „Ukraina“, видана в мадярській мові. Я дістав даром 20 примірників від нашої репрезентації і роздав їх найвпливовішим мадярським личностям, а між ними і єпископи з Сомбатгелю та професорам гімназії. Графиня Erdödy з Веп (Ver), прочитавши сю брошуру відписала мені такий лист: Sehr Geehrter Herr Pfarrer! Mit bestem Dank bestätige ich Ihnen den Empfang der Broschüre, die mich sehr interessiert, da ich seit jeher viel Sympathie für das ukrainische Volk hatte. Hochachtungsvoll Gräfin Erdödy.

Слідно, що наші заточенці всюди старались освідомлювати чужинців про наш нарід та про Україну, бо в многих місцевостях стрічався я з чужими людьми, що дуже інтересувались українським питанєм“. Далі буде.

Зміна календаря.

III. Статя проф. С. Томашівського: Реформа календаря і церкви. („Діло“ чч. 9019—22).

Лиха доля присудила нам Галичанам, щоб серед моря крові і сліз, в часі небувалого пожару і руїни, які навістили нашу країну і відкривають темні челюсти непевного і зловіщого завтра для українського народу, його національної думки, культурних здобутків і суспільного розвитку, щоб у таких обставинах ми завершили все лихо ще поїданем самих себе... І то задля календаря...

Пічну з оборони о. Хомишина — мабуть чи не найцікавішого твору, який вийшов коли небудь з під пера сього владики. „Церков і віра остали у нас підпорядковані справам народним... Авторитет Церкви у нас підкопаний... Всякого рода братства, комітети, ради, організації світські — всі вони присвоюють собі право розказувати і забирати голос в справах навіть чисто церковних...“ Отся струна брешить продовж цілого другого послання в календарній справі. Годі на сім місци показувати велику перестарілість звісної

теорії про сонце і місяць, теорії, яка робила честь XI. і XII. вікам та їх геніяльним заступникам Григорію VII. та Інокентію III., та якої сьогодні не приголошує ніодин із чільних мужів католицької церкви; годі тут також вести спір на тему, чи се справді таке вже нещастє, коли світські забирають голос у церковних справах

ви стане ствердити безсумнівний факт, що Церков була завсїди почавши від IV. столїтя по Хр., під рішаючим впливом світських людей і світської власти, та що всі змагання против того часто дуже геройські, кінчили ся невдатно, і хто знає — чи не на добро самої церкви. Натомість позволю собі поставити питанє: Не вже о. владика думає, що справа календаря, обряду і церковної організації — се справи „чисто церковні“, до яких світським людям нема жадного діла? Не вже він переконаний, що був колинебудь або є денебудь нарід, якому булоб і моглоб бути байдуже, чи прим. його владиками і душпастирями стають особи власної чи національності,

чи прим. право патронату корисне чи шкідливе для національно-політичного і соціально культурного (отже і церковного життя) чи прим. вірні в церкві слухають проповіді в рідній мові чи в чужій; чи прим. робітнича кляса даного народу має працювати тоді, коли вона зачинена, а натомість відкрита инша? Я сумніваю ся, щоби й сам о. Хомишин міг притакнути сьому питаню; натомість стане він може впевняти про потребу розмежування сфер і т. ин., та не слід йому забувати, що до витиченя межі необхідно потрібні дві партії, а не одна.

О. Хомишин мусїв отже знати з гори, що справа календаря не є „чисто церковна“ річ, що вона в сути річи для церкви (як жерела і сторожа віри та етики) як не байдужна, то хоч далекорядна

Йому мусїло бути також звісно, що в нашій історії вже з самого кінця XVI. в. панував погляд (инша річ, чи оправданий) про тісну звязь юліянського календаря з українською (руською) народністю та що сей погляд силою традиції, консерватизму й короткозорости здебільшого й сьогодні панує між нами і велить многим вірити, буцімто одночасне ідженє свяченого у Українців і Поляків на нашій землі доведе до спольщення української більшости, а не до українщення розкинутих польських кольоній; він мусїв знати й те, що саме світський чоловік вперше видвигнув прилюдно потребу ревізії того закоріненого хибного погляду і що світська організація (згаданий конгрес 1909 р.) згодила ся з сею думкою; міг він також чути, що митрополит Шептицький (також учасник конгресу) заявив був у звязи з ухваленою резолюцією, що він не заважає ся ані хвилі запровадити

Григоріянський календар, коли се світські сфери уважатимуть бажаним; значить — о. Хомишин повинен був знати, що календарне питання у нас стало, *par fas et nefas*, так само національно політичним як і церковно релігійним. В кождім разі виходить очевидно, коли мова про зміну календаря, то закид одностороннього присвоювання собі права розказувати і забирати голос у справах не чисто церковних кинений як раз у протилежний бік, як треба було його спрямувати.

„Діло“, переповідаючи оборону о. Хомишина, зазначило, що се „відповідь на численні закиди проти способу, яким введено календарську реформу в станиславівській області“. Очевидно, в кругах противників реформи є люди різної масті, суперечних симпатій і неоднакового світогляду; одначе для всіх людей тямучих один момент має тут рішачуче значіння, а се той спосіб переведення зміни. Бо похвальна і корисна ідея не мусить остати корисною і похвальною, коли її переведе в жите хтонебудь, колинебудь, денебудь і кнебудь; натомість бувають обставини, коли *Vernunft wird Unsinn. Wohltat — Plage*.

Обминім чисто церковне питання, чи яло ся о. Хомишини вводити новий календар без уваги на дві старші єпархії, а навіть єпархіяльного збору духовенства, — за се нехай правують його самі духовні — зупинім ся натомість на сім, яке становище слід було зайняти у відношенню до „світських організацій“. Календар, окрім свого церковно-обрядового характеру, має дуже важні світські прикмети. Про національно-політичний бік згадувало ся вже висше; просвітно-культурний бік календаря має важний вплив на шкільне виховане (подвійні свята у школі); господарський бік його виявляється в надмірі гр. кат. святочних днів, в порівнянню з конкуренційною супротив нас народністю

вкінці науково-практичний бік також немаловажний при оцінці, котрий календар ліпший. Як бачимо, світський характер календарного питання дуже складний, без сумніву складніший ніж його церковний характер, тому слід було заздалегідь увійти в порозуміння з відповідними кругами. В розумінню ваги всіх тих обставин календарна резолюція, ухвалена просвітно-господарським конгресом 1909 р. (вона надрукована в Пропамятній книзі тов. „Просвіта“) передбачувала потребу окремої анкети з заступників церкви, науки, просвіти і господарства. Таку анкету можна було зібрати і в часі війни, результат її нарад був би був безсумнівно

прихильний реформі, а одна поважна брошура з авторитетом анкети булаб за два-три тижні приєднала й підготувала загальна нашої суспільності до зміни святочних днів. Теперішній час на стільки виїмково корисний для переведення реформи, що відпала головна небезпека, яка перед війною здержувала й найбільших прихильників григоріянського календаря від форсування реформи, а навіть від прилюдної агітації за нею, а се огляд на москвофілів, які в дуже добре зрозумілім інтересі своєї доктрини і тактики булиб розвели скажену демагогію серед темних мас знаходячи поміч *tertii gaudentis*. Тепер же, чи там безпосередно по війні, не булоб жадної поважної опозиції серед української суспільності проти реформи, навпаки, весь тямучий загаль приймив би її як дуже важний крок наперед у національно-політичній господарській і суспільно-культурній розвитку нашого народу. Натомість не були там подані ті аргументи національно-політичної і суспільно-господарської природи, які дійсно можуть переконати „непокликаних світських“ у користь реформи. Нічого дивного тому, що проти розпорядку посипала ся, окрім заяв обурення за „політичне“ мотивоване ціла низка аргументів против григоріянського календаря, з яких одні принципіально противили ся йому, інші признаючи, що зміна сама в собі добра, доказували, що вона тепер не на часі, що реформаторови недостає компетенції в сій справі і т. п. З аргументами противників „з боку українських патріотичних кругів“ („причаєних русофілів або людей обмежених і короткозорих“ полишено на боці) розправляєть ся о. Хомишин у своїм другім посланню, хоч деякі з аргументів промовчав таки.

Ніде правди діти, критика владики місцями дуже влучна. Так ось заміт, що григоріянський календар буцімто роз'єднає нас з закордонними братами, розбиває владику увагою, що „календар зовсім не перешкаджає національним почуванням і зносинам“.

Безосновний і той заміт противників нового календаря, що буцімто „треба числити ся з консерватизмом широких мас“, і о. Хомишин справедливо пригвожджує отсю дивну фразу в устах ріжних „поступовців і вільнодумців“, та питаєть ся їх, чи вони піднималиб сей аргумент, якби так і Росія приймила новий календар?

В дійсности широкі маси вже давно інстинктивно відчували тягар свого історичного календаря, як упосліджене церковне, національне, соціальне й економічне; тому нема найменшого страху, щоб сї маси, особливо в околицях не чисто греко-католицьких, самі зривали ся до опозиції. Вони се можуть зробити, одначе лише тоді, коли інтелігентні демагоги, для яких святочний день здебільшого справа зовсім байдужна, візьмуть ся енергічно за діло... Одначе і в сїм разі одна дві популярні, добре написані брошури, в корот-

кім часі допоможуть здоровому розумови до перемоги над сліпою пристрастю. Консерватизм на пункті календаря існує у нас, однак не в масах працюючого люду, а серед „по-ступової“ і „вільнодумної“ інтелігенції...

Та не в сентиментах тут вага. Треба раз уже зрозуміти, що наш старий календар спричиняє нам безнастанно двояку шкоду національно політичного характеру (не говорячи вже про господарський). Він є наперед одною з головних причин, що напливовий елемент з чужинців на нашій землі не всякає в наш національний організм, так, як сього нам необхідно потрібно і як того природний суспільний процес вимагає. Чужинець латинник на нашій землі замість україн-щити ся — польщить ся, в $\frac{3}{4}$ з причини календаря й обря-ду; навіть як присвоїть собі українську мову в буденнім жи-ттю, то почуваєть ся звичайно не Українцем. Або що є ви-димим знаком „польскости“ Українців-латинників? Календар! Ми любимо говорити про існування таких Українців, а ні-чого не хочемо зробити, щоб вони не були Українцями лише з нашого іменования, а щоб самі себе такими почували. Та як се можливе, коли ми ще й тепер проголошуємо сві-тови, що юліянський календар й українська народність — то ідентичні поняття, що без першого пропаде і друга?.. Таж се обидва української національної ідеї! Не будь у нас юліянського календаря, то звісна пропаганда між україн-ськими латинниками від 1901 р. не малаб була у десятої ча-стини того успіху, який вона дійсно здобула; не виростлоб на нашій землі стілько пласов-ок у формі капличок, експо-зитур, служебниць і т. п., а ті, які виросталиб природною дорогою,

Сього питання не вільно українському патріоту легкова-жити! Латинники (і протестанти) творять у Східній Галичині силу близько півтораміліонову; ще, правда, більшість їх го-ворить по українськи, однак таких, щоб себе почували до української народности дуже маленько; натомість польоні-зація між ними росте дуже скоро і

діждемо ся невдовзі того, що українська мова зникне з уст не греко-католиків і не-православних, а в слід за тим ми ста-немо на своїй землі племінною меншістю! Тому то один із найважніших проблемів нашого національного життя в за-хідно українських землях, проблем, який може рішати про нашу будучність, лежить у сім, щоб латинська церква у нас стратила свій національний, не український характер. Тут не досить висказати таке бажане і ждати чуда божого, щоб яка висока влась видала указ в нашу користь; ми самі мусимо зробити рішучий крок і затіснити звязь між чисто україн-ськими латинниками та сим способом скріпити асиміляційну силу нашої мови і нашої національної культури. А без гри-горіянського календаря се ніяк неможливе; се перший успіш-ний крок, який ми мусимо зробити для ратования Українців-

латинників від національної загибелі; що йно по ній можуть і мусять пійти інші.

Дальше — юліянський календар є головною причиною відступства від гр. кат. церкви й української народності поміж численною масою наших робітників, зарібників, слуг, емігрантів, які приневолені святкувати свята свого хлібодавця та не мають змоги задовольняти свої релігійні потреби в часі своїх свят у своїй церкві. Таким чином у процесі звісного перетягання греко-католиків на латинство наш старий календар має чималі заслуги.

З усього виходить, що юліянський календар ніяка національна святощ Українців, що противно, український національний обов'язок велить нам, в інтересі будуччини західних земель, ту форму, яка колись може була й цінна й дорога нам, та тепер спиняє наш національний розвиток, поставити вже раз в музею історичних пережитків, де вже спочиває чимало „національних святощів“, за які колись, в неможливих часах українства, розпинали ся наші батьки і діти, а пізніші покоління, в розквіті національної ідеї, забули. Отже й найвисша пора, щоб ми і старий календар віддали у музей історичних пам'яток і сим раз доказали реальність дотепер теоретичного нашого погляду, що понятя української національності ширше від понятя не то календаря, але й обряду і віри; інакше грозить нам доля і повага жидівського гета, а не новочасний всесторонній розвиток національний. Бою ся, що й так ми вже дещо спізнали ся. Ще літ шістьдесять тому в зад мало не кождий мешканець Східної Галичини звав себе Русином і нашим батькам з 1848 р. (переважно духовним!) було яснійше як нам, що „руська“ народність не ідентична з греко-католицьким обрядом; що тільки нещасна обрядовщина 50-их і 60-их років довела до сього, що й завзяті „вільнодумці“ стратили на стільки вільності думки, що поза юліянським календарем не бачать української народности, української національної ідеї й її живучости.

Як бачимо, справа календарної реформи се не „чисто церковне“ питанє, як упевняє в супереч. змістови своїх посланій о. Хомишин; вона без сумніву сильно світська: національна, культурна й господарська. Тому не диво, що спосіб переведення сеї реформи,

витворив майже безвихідну ситуацію, де вже не в календарі діло, а в чести українського національного про-

воду, значить — і в повазі самої нації. Який вихід із цього становища, в котрім ми опинили ся?

Для мене передусім ясно, що григоріянський календар у нас прийметь ся, не тільки у станиславівський епархії, а й усюди в Галичині прийметь ся; остає натомість питане, хто програє тактично?

О. владика впевняє, що він ділав у глибокім переконанню про необхідність і хосенність реформи для церкви і нації та що він для ратования ідеї і самої реформи готовий витягнути далеко йдучі особисті консеквенції: „за такі справи я готовий пожертвувати не тільки честь і достоїнство єпископське, але навіть і моє жите“. Сими словами хоче очевидно о. владика заявити, що він для удержання і поширення реформи готовий уступити зі свого урядового становища.

Се може стати ся і тим способом, що станиславівський владика, рядом діл у найблизшім часі докаже цілій суспільности, що він у своїй реформаційній діяльності руководив ся і руководить ся справді виключно церковним і народним добром. Ся думка веде нас поза обсяг самого календарного питання.

„Сим актом (= календарною реформою) бажав я піднести прапор католицької церкви в нашім народі, хотів звернути увагу на високу ідею, яку маємо сповнити, а разом дати притоку до скристалізованя у нас не тільки справ віри і католицької церкви, але також і справи народної“ — пише о. владика і вже тим самим сповнить широку програму національно-церковних реформ. І справді, він не обмежив ся до самого пересунення свят, лише впровадив низку змін, які з календарем не мають нічого спільного; так ось у молитвах за володаря замість слова „царь“ (що означає в дійсности „короля“ не „цїсаря“) має уживати ся „імператор“; зам. слова „православний“ має увійти „правовірний“, одно нове свято (св. Йосафата) творить ся, й одно старе пересуває ся з неділі на четвер (Боже Тїло) і т. ин. Яка ціль сих реформ у звязи з переміною календаря? Очевидно та, щоб наш нарід усамостійнити і скріпити під оглядом церковним і народним. Сю ціль можна осягнути з одного боку через збільшенє власних національних засобів й асиміляційної сили, через поглибленє національної ідеї й ународовленє публичного житя, з другого боку через розрив з тими впливами і течіями, які спиняли або давали привід до спинюваня цього процесу усамостійнення й націоналізації. З огляду, що ми вірою або бодай обрядом звязані з державною церквою того народу, який не допускає й не може допустити до нашого національно-культурного відокремлення, кождий такий крок, який ослаблює сю спільність і зменшає „грецький“, „старославянський“, „східний“ та „руський“ характер нашої церкви

в користь національно українського, являє ся важним поступом у розвитку української національної справи. На сій дорозі ми можемо і мусимо дійти до витворення української національної церкви, чи навіть кількох церков: греко-католицької, римо-католицької і православної.

З окрема перша з них надаєть ся дуже добре до сього великого діла, коли надамо їй з одного боку більше католицького, з другого більше українського характеру і тим способом зробимо з неї типову церкву українського народу, яка виявлялаб свою притягаючу силу — як не в напрямі чисто-релігійнім, то в напрямі національно культурнім — на захід серед вірних латинської церкви, на схід серед православних. Все те зробити лежить в нашій силі. Реформа о. Хомишина посуває сю справу наперед тільки незначно. Коли він звертав ся на переломанє традиції щодо календаря, „православних“ і „царя“ — то чому було не зробити рішучого кроку і завести українську мову в щоденних молитвах (се факт, що український селянин слабше розуміє молитву по церковному ніж по польски) і богослуженнях, наразі бодай в деяких. Думаю, що в Римі можна дістати згоду і на повну заміну „старославянської“ мови українською; сумніваю ся також дуже, чи теперішні противники григоріанського календаря з поміж світських мати-муть відвагу виступити проти такої далекосяглої і в наслідках безмежно корисної реформи. Очевидно, така реформа неможлива з одного дня на другий, лише вимагає довшого дуже старанного підготованя, (поспону із світськими людьми!) одначе почин до того необхідно зробити тепер. Так само пекуча реформа права патронату. Владика, який переведе сї реформи, здобуде собі безсмертне, історичне ім'я в історії українського народу і католицької церкви.

о. Юліян Дзерович.

Матеріяли до історії мартирології нашої Церкви в часі всесвітної війни.

„Воєнние“ батюшки рівночасно і „воїнствующіє“.

Еще за мало для нас було Антонія, Евлогія, Діонизія з цілою хмарою батюшок! Нами заопікував ся еще і високопреосвящений Флавіян, митропит Київський і Галицький

і собі також „откамандіровав“ апостолів-місіонарів до Галичини для пропаганди православ'я. А то „Прикарпаська Русь“ з радістю донесла в своїм 1483-тім числі, що: „Съ разрѣшенія високопреосвященнаго Флавіяна, митрополита Кіевскаго и Галицкаго, на дняхъ отправились на театръ военныхъ дѣйствій четьре іеромонаха, во главѣ съ миссіонеромъ о. Филиппомъ. На обязанности командированныхъ монаховъ, помимо священнослуженія, будетъ также лежать трудъ миссіонерства среди уніятъ“...

Отже батюжки, військові капелани, мали по при своїй праці на полі, „на театрѣ військовихъ дѣйствій“ і по шпиталяхъ займатись ще і місіонерствомъ між уніятами!... „Військові“ мали стати і „військово-церковними“ против унії. Чи не смішна річ: то православне духовенство, що в своїй нутрі не може собі дати ради з своїми розкольникими, штундистами, старовірцями, духоборцями, молоканами і цілимъ легіономъ сект вибиралось тут до нас, — не на самаританське та душпастирське діло серед своїхъ салдатів, а — для побороування унії.. Але хто то тої унії не побороував? В дальшихъ стрічкахъ побачимо, що і ославлене чиновництво, і „доблестниі чудотворці“, і наші домородні янічари і всякі благодійні комітети то лиш і діло робили, що на силу православія пропагували. Не дивниця тому, що опісля гр Бобринської заявляв, що „уніятская церковь не имеетъ будущности“...

Невинний Евлогій умиває руки.

Мимо насильної пропаганди православ'я терором, підкупствомъ, клаветами, головний виновникъ насильств, архієпископъ Евлогій „отрицавъ ся сатани і всіхъ дѣйствій его“, відпекувавъ своєї диявольської роботи і якъ колись Пилат умивавъ руки в знакъ своєї неповинности в крові Христа, такъ і Евлогій удававъ невинне ягнятко і перечивъ з цинізмомъ всякимъ слухамъ о насильнімъ навертанню на православ'я. Та краще всего дати тут слово сотрудинові „Виленскаго Вѣстника“, який мавъ нагоду поговорити з владикою у Вильні, коли той проїжджаючи з Галичини в Петроградъ затримавъ ся у Вильні пару годин. Ось що пише кореспондентъ:

„Разговоръ нашъ коснулся циркулирующихъ въ нѣкоторыхъ кругахъ польскаго общества и польской печати слуховъ о томъ, что будто уніаты въ Галичинѣ насильно присоединяются и будутъ присоединяться къ православію.

„Напишите, — взволнованнымъ голосомъ заговорилъ владыка — что я всѣми силами своей души протестирую противъ этого. Я слишкомъ люблю и слишкомъ уважаю нашу православную вѣру, чтобы навязывать ее такимъ недостойнымъ путемъ. Галицкій народъ, за исключеніемъ лишь мазепинцевъ, находившихся подъ вліяніемъ ми-

трополита Шептицького, тяготѣть къ православію, онъ хочеть, какъ онъ говорить, чтобы въ Галичинѣ было „якъ єѣ Кієвъ, у Почаєвъ“.

„Теперь я їду въ Петроградъ, чтобы сообщить о видѣнномъ мною и намѣтити основы церковнаго управленія Галичиной. Я глубоко увѣренъ, что прочное государственное устройство Галичины возможно лишь при условіи организации тамъ русскаго церковнаго управленія. Меня очень заботитъ вопросъ о священникахъ. Впослѣдствіи, когда жизнь войдетъ въ норму, когда вернутся заточенные въ австрійскія тюрьмы священники, видно будетъ, какъ поступить. (Очевидно Евлогій надѣявъся, що всі увязнені москвофільські священники перейдуть на православіє — але і тут мабуть гірко завів би ся). Я думаю также воспользоваться священниками изъ холмской епархіи, знающими малоросійскій языкъ. (Не нарѣчие!.. Евлогій став тими словами сам мазепинцем!) Съ уніятскими священниками я хочу жити въ мирѣ, пусть они сами рѣшаютъ, куда и зі кѣмъ имъ идти“.

Другий невинний умиває руки.

З усіхъ батюшківъ командіюванихъ в Галичину найвиднїшимъ та найрухливїшимъ бувъ членъ Государственной Думы М. В. Митроцькій. Він сидівъ довгий часъ у Львові, їздивъ на отвореня читалень ім. Мих. Качковскаго, займавъся благотворительними комітетами а наконецъ поспішивъ в Петроградъ на собраніє Петроградскаго Галицко-русскаго Общества, щоби тамъ 25. падолиста „сделать докладъ о новозавоеванной стране“. В своїмъ звітї, який наводимо після „Прик. Руси“ ч. 1491. от-такіє сіло нї пало „коснулся о. Митроцькій распространившихся откуда-то (!!!) слуховъ о томъ, что въ Галичинѣ ведется усиленная пропаганда православія, чуть-ли не насильственное обращеніє уніатовъ. Фактически населеніє само заявляетъ (?), что оно было и останется православнымъ. Въ настоящее время почти половина (!) священниковъ уведена, и покойники остаются безъ погребенія, дѣти безъ крещенія и масса населенія безъ удовлетворенія своихъ духовныхъ нуждъ. Галицкіє крестьяне просятъ дать имъ священниковъ, но до сихъ поръ туда могло быть отправлено всего лишь 10 священниковъ, которыхъ крестьяне прямо съ вокзала захватили (?), усадили на телѣги и увезли, такъ что даже духовныя власти не знаютъ сейча.ъ, гдѣ эти священники сейча.ъ находятся. (— Врі, да мѣру знай!..). Населеніє, чрезвычайно разоренное и угнетенное, бѣдствуетъ, но молитъ Бога объ одномъ — чтобы не вернулись“. Слухачі „покрыли долгими и заслуженными аплодисментами двухчасовой докладъ отца Митроцькаго“ — такъ кінчить „Прик. Русь“ свій звітъ.

О. В. М. Митроцький удає наївного і хотів би заперечити „распространившись откуда слухамъ о усиленной пропагандѣ православія“... Таж ті слухи то були очевидні факти, за які самим агітаторам соромно ставало і тому старались їм в живі очі перечити. Їх же не ширили мазепинцы, бо ті були до смерти затравлені москвофільськими янічарами, їх же не ширили ані російські западники, ліберали, кадети, бо ті підчас війни злялись в одно з крайними чорносотенцями що до українського та уніятського питання. Факти самі за себе говорили, мимо заперечувань, прикрашувань, зацитькувань.

Еще один фарисей.

Ним був сам „шталмейстеръ Его Императорскаго Величества, и членъ Государственной Думы Д. Н. Чихачевъ“. Въ „Голосѣ Москвы“ писав він слідуєчі слова: „Въ Галичинѣ въ настоящее время замѣчается стихійное движеніе (?) въ пользу возвращенія мѣстнаго населенія къ православію. Успѣхъ въ возвращенія населенія Галичины въ лоно православной церкви находится въ зависимости отъ личнаго состава русскаго духовенства, которое будетъ послано туда. Если это послѣднее проявитъ достаточный тактъ то задача церковнаго объединенія Галичины съ Россіей будетъ удачно завершена. Разрѣшеніе этого вопроса должно быть предоставлено самому населенію, и какое бы то ни было искусственное давленіе является здѣсь совершенно неумѣстнымъ“.

Чисте, новітнє фарисейство! Член Думы, високий чиновник царского Двора осуджує насильство в справах віри а рівночасно правительство і синод давають, дусять нищать унію чимскорше. Того притворства вже було за багато і кадетській „Рѣчи“ і вона наводячи слідуєчі слова Д. Н. Чихачева: „успѣхъ возвращенія населенія Галичины въ лоно православной церкви находится въ зависимости отъ личнаго состава русскаго духовенства, которое будетъ послано туда“ так іронізує з сих слів: „эта послѣдняя фраза уже довольно далеко отходитъ отъ начала (правила) предоставления мѣстному населенію самому разрѣшать свой религиозный вопросъ и отъ признанія „неумѣстнымъ“ „искусственнаго давленія“.

І чиж не смішно, коли опісля Евлогій і Митроцький дивують ся та чудують ся, звідки беруть ся слухи о насильствах, коли „Рѣчь“ прихоплює самого оберштальмайстра на фарисейській облуді і задушевних неоглядно висказаних бажанях, що успіх православля зависить від „личнаго состава русскаго духовенства“ а не від місцевого населення, якому позинна бути „предоставлена возможность рѣшенія вѣроисповѣднаго вопроса“...

Пастирський лист архієп. Евлогія.

Через вивезене митрополита Шептицького уважав схизматичський архієп. Евлогій свою задачу за вельми облегчену, думав, що натрафить на стадо овець залякане вивезенням свого пастиря, гадав, що стріне народ, якому заїмпонувала тепер сила російської армії, величина російської імперії, і вистарчить тепер лише ласкаве слово з його уст, щоби паства узнала його як свого пастиря і відкреклась від унії, яка, — після него — була лише нам силою накинена, і терором утримувана.

І власне та обставина, що послане Евлогія появилось по вивезенню нашого Архієрея, ще підчас найкровавших битв, підчас страшного воєнного права ділало той крок схизматичського владики крайне несмачним і що найменше — негактовним. З пропагандою православя можна було зачекати до кінця війни зовсім сміло. Могли Галичани ярмо унії зносити від берестейського собору, згідно від прийняття унії галицькими єпархіями триста чи там двіста літ, то певно були б витримали ще два, три роки під тим страшним (?) ярмом і Евлогієви ні Синод, ні його власна совість не були б робили найменшого докору, наколи б був свою пропаганду зачав по закінченню війни, по мирових переговорах, по повороті нашого католицького Архієрея з заточеня. Противно! православе було-б на тім лише скористало, наколи б воно було ширилось нормально; се були-б немов співзаводи двох віроісповілань і котре мало-б було більше житевої сили, внутрішньої вартости, лучший клир се ісповідане мало би більше популярности, більшу притягаючу силу, більше ісповідників.

Та власне сих нормальних відносин Евлогій бояв ся, страхав ся і тому використовував свою позицію завойовника, використовував тяжкий для нас католиків воєнний час, і замість з погордою відвернутись від наших Юдів-Апостатів з клиру і пастви брав їх за своїх дорадників, тішив ся релігійним прозелітизмом і гадаючи, що за пару Юдами слідує цілий галицько український народ видав до нас послане, повне клевет на католицьку церкву, яке тут в ціло-сти наводимо, подаючи його паралельно з текстом колишнього послання архієпископа минського Виктора Садковського, якому то після розбору Польщі була поручена опіка над наворотом уніятів до православя. Більше як сто літ ділить оба послання від себе, але ми побачимо ті самі обітничі, ті самі перекручування фактів, а унію вимислом прямо диявольським.

Історія України, як історія кожного народу, що виступає на арені світової історії. Історія України, як історія кожного народу, що виступає на арені світової історії. Історія України, як історія кожного народу, що виступає на арені світової історії.

Н. И. В. А.

Пастирський лист архієп. Евлогія.

Через вивезене митрополита Мінського узяв схи-
зматичний архієп. Евлогій свою задачу за вельми обле-
жену, думає, що матимуть на стадо наше залякане вивезе-
ннм свого пастиря, і дав, що стрілою, черод, якому заімпону-
вала, тепер сина російської армії, величина російської імперії,
і вистерчить тепер лише ласкаве слово з його уст, щоб
наства узнала його як свого пастиря. Відкреслав від унії,
яка, — після него — була лише нам своєю накинена, і теро-
ром утримувана.

І власне та обставина, що така Евлогія появилсь
по вивезенню нашого Архієп. схи-зматича найкровавіших
битв, підчас страшного воєнного права діяло тоді крок
схизматичного владки крайне несподівані і що найменше —
неяктовним. З пропагандою прав-схи-зматича можна було заче-
кати до кінця війни повсім сміло. Могли замінити його унії
зносити від берестейського собору, дізнатись від прихиль-
ників галицьких єпархій триста чи тьох тисяч осіб, певно
були б витримали ще два-три роки, і тоді страши-
мим (?) являв і Евлогія в Синод, ні його влада, ні те не були б
робили найкращого декору, нахили б був, і тоді пропаганд-
зачав по закінченню війни, по мирових пера-схи-зматича, по по-
вороті нашого католицького Архієп. з затриман-схи-зматича, і
приводили, було б на тім лише скористало, нахили б коня
був і ширилось норм-схи-зматича, се було б вельми співзвуч-схи-зматича,
віроісповідан-схи-зматича, і хотіло мало б було більше життєвої сили,
внутрішньої вартости, кращий клір, се ісповідан-схи-зматича, мало би
більше популярности, більшу притягальну силу, більше іспо-
відників.

Та власне цих нормальних відносин Евлогія бояв ся,
страхав ся і тому використовував свою позицію завою-
ника, використовував тяжкий для нас католицький воєнний час,
і замість з його допомогою відвернутись від наших Юдія-Апост-

*Божією милостію, Вікторій, архієпископъ Минській, Изъяс-
лавській и Врѣславській, викарій метрополіи Кіевской.*

Ізвѣстно кождому, что въ тяжелья для Россіи времена, больша-
часть ея подданныхъ, исповѣдники греческой, православноѣ вѣры, подъ
игомъ польскимъ терпѣла гоненія и преслѣдованія за исповѣданіе своей
религіи. Все, что только могла придумать челоувѣческая злоба, употре-
блялось для обращенія съ правого пути сыновъ Христовой церкви;
а если тѣ средства не привели къ намѣренной цѣли, тогда начались
жестокія насильства, чтобы только изнасиловать народъ къ соедине-
нію съ латинниками. Одначе неизглаголанные совѣты Божіе прекра-
тили терпѣнія и муки того народа, воспытаннаго въ христіянскомъ пра-
вовѣрїи и изва своего православія больно преслѣдованнаго Поляками.
Его всесмьльная десница избавила его изъ чуждей руки и возвратила
подъ милостивый скиптръ Его правдиваго Государя.

Ея Императорское Величество, Императрица Екатерина II., поспешительница православной вѣры, соединившая подь свое владычество этотъ одноплеменный народъ, управляя не томо еѣ довременнымъ новѣннѣмъ щастіемъ, изволила для паствы этого духовнаго стада установить церковную власть и изъ избрать для этой службы. Исполняя обязанность пастыря, которому отдано безнастанное попеченіе о спасеніи людскихъ душъ, исполняя волю священной Помазанницы, вызываемъ евангельскимъ голосомъ всѣхъ каждого пола и возраста, обывающихъ въ нашей епархіи, которыхъ дѣды, отцы или они самы лествію или боязнію изъ православія были переведенные до уни съ латинникамъ, чтобы безъ бязны возвратились въ объятія православной церкви. Пускай никто не опасается возвратиться на лоно православной церкви изъ боязни, погрозы или ложныхъ вѣстей, что русское владѣніе не прочно, такъ какъ Провидѣніе не дъ пустить, и никакая сильная рука не будетъ въ силѣ разлучить ихъ отъ единокровной браты, подданныхъ Ея Императорскаго Величества. Пускай никто не боится вже власти духовной или свѣтскѣй римскаго обряда. Наша Милостива Государина позволяетъ иновѣрцамъ свободно исповѣзывать вѣру, унаслѣдованную ими отъ ихъ отцовъ, но одновременно не допустить, чтобы ктонибудь изъ возвращающихся въ Е имперію, тѣмъ болѣе, тѣ которыхъ предки или они самы были лествію или насиліемъ обращены въ унию, теперь терпѣли кривду или насиліе за свое возвращеніе въ православіе. Надъ этимъ буду въ зорко смотрѣть Ея власти и они подадутъ помощь преслѣдованнымъ.

Помня слова Спасителя, сказанныя апостоламъ, внимая напоминаніямъ исполнителей Его воли, имѣи предъ глазами непорочность греко-россійской Церкви отъ времени Ісуса Христа святостію науки и жизнїю Отцовъ той церкви сіяющихъ и чудами прославленныхъ, и изъ глубокимъ почтеніемъ исполняя приказы, данныя мѣ Императрицей, повелѣнія, приказующія намъ святость нашего послушанія, какъ пастырь отъзываюсь къ вамъ: „Востаните дѣти Церкви, изсыщайтеса ся свободой вѣроисповѣданія православнаго. Имъ живы были предки и многіе изъ васъ. Прекратились преслѣдованія, устали бури. Послѣшайте въ объятія Церкви, М тери Вашей, дѣбы вы могли наслаждаться спокойемъ совѣсти вашей, чтобы вы могли идти дорогой правды, которая ведетъ васъ къ благодати и хвалы и чтобы каждый, исповѣдивая правосавную вѣру могъ одновременно исполнить обязанности вѣрныхъ подданныхъ Ея Императорскаго Величества, каждый по полжевію своему.

Дано въ Слуцкѣ дня 26. мая 1794 года.

З порівняння обох сих посланій видно, що одно і друге палає ненавистію до унії, одно і друге представляє унію як страшне, нам накинене ярию, одно і друге фалшує історію, твердячи сміло, що православна церковь з Синодом установленієм Петром в році 1721 є церквою Володимира і Ярослава з X. століття. Одно і друге обіщє нам благодати і ласки на лоні православної церкви.

Ті самі аргумента, ті самі клевети, ті самі ласки вміщають в собі і два еще інші акти з історії нашої давнїйшої церкви. А то „Актъ соборный епископовъ Сѣмашки, Лужинскаго и Зубка“, виданий в часі вимушеної силою апостазії Білої Руси в р. 1833, і „Актъ катедральнаго холмскаго духовенства“, підписаний апостатами Маркилом Попелем, Йосифом Войцїцьким, Іполитом Криницьким, Іваном Гошовським і др. нашими емігрантами перевертнями, які нам Галичанам сорому нанесли

перед цілим світом за свою апостазію від католицької церкви в році 1875. в холмській єпархії.

Не час тут та не місце ті акти тут репродуковати; вони звісні всім, хто трохи обізнаний з історією мартирології нашої церкви під російським володінєм. Що обвивати в бавовну? Нашої церкви не люблять, не терплять в Росії і з тим зовсім не криють ся. Адже сам Цар Александер I. нераз казав виразно латинському, могилівському архієпископови Сестршенцевичеві: „Je ne les (Uniates) aime pas; ils ne sont ni l'un ni l'autre, ni chair ni poisson“. (Не люблю уніятів, вони ні се ні те, ні кіт ні риба...). А рівнож варшавський архієпископ Щасний Фелинський наводить в своїх „Pamiętnikach Tom II. ст. 39. незвичайно цікавий епізод з свого життя, який характеризує погляди російських правлячих кругів щодо унії. Отсе саме міністер внутр. діл Бібіков вибрав ся в р. 1828 на візитацію лат. дух. семинара в Петербурзі враз з ректором кс. Головінським, пізнійшим митр. Могилівським. По кількох заданих питаннях з російської історії про Петра Великого і Екатерину завдав Бібіков нарешті ще таке питання одному з питомців, яке як каже кс. Фелінський „w nie-mały ambaras wprawilo odpowiadajacego. Minister zapytał bowiem: „Jakie było największe odszczepieństwo w rosyjskim Kościele?“ Na odpowiedź, że „odszczepieństwo starowierców za patryarchy Nikona“, Bibikow odrzekł, że tego odszczepieństwa nawet nazwać się nie godziło, gdyż było to małe odszczepieństwo w rodzinie, które bynajmniej miłości nie zakłóciło; lecz że było prawdziwe i daleko groźniejsze odszczepieństwo, które dopiero za szczęśliwie dziś panującego monarchoy usunięte zostało. Gdy zaś zapytany alumn nie mógł się domysleć, do czego Minister zmierza, on sam odpowiedział: „Najgroźniejsza w naszym Kościele schyzma, jest to właśnie, co wy Unią zowiecie. Odszczepieństwo to bowiem oderwało od prawosławia kilka milionów wyznawców. Na szczęście, co chytróść i fantazyja Jezuitów dokonały niegdyś, to mądrość i sprawiedliwość opiekuńczego rządu za naszych czasów naprawiła, tak, iż dawna jedność w Kościele prawosławnym zakwitła na nowo“.

З наведеної тут розмови, веденої в присутности ксендза ректора, на яку той навіть реагувати не смів, видимо, які погляди має висше чиновництво на унію і католицизм. Погляди ті не змінились до нині, як видно з наведених вже слів гр. Бобрінського, Чихачева і інших. Цікаво лиш, чому се в головах рос. правительства зміститись не може, що уніяти могли би бути зовсім добрими підданими Росії мимо того, що Синод не uznawali би за голову церкви. Адже на Німцях мають найкрасший примір, що віра зовсім не впливає на почування династичні і державні. В Німеччині живуть біля себе і Лютри і Католики і одні і другі суть добрими патріотами німецькими і коли прийшло до отсей все-світної війни, то зарівно хоробро беть ся вестфальський і ба-

варський католик, як і пруський і ганOVERський Евангелик... за добро спільної вітчизни, яка хоч в більшості протестантська, шанує свободу совісті і релігійні переконання католиків, які там виказують найкрасше, найбільше рухливе жите і католицьке centrum німецького Reichstag у є там „staatserehaltende Partei“. Чого протє допускатиє насильства? Чого опозорювати себе Росії перед цілим цивілізованим світом в XX. століттю? Чого мішатись російській церкві у несимпатичну політику правительства, яку схарактеризував на однім з засідань Думи в р. 1912 варшавський православний архієпископ Николай слідующими словами: „Исторической миссией русской государственности было и есть обрусить все нерусское, а обратить на православие все неправославное население“. І церков православна на сором і на шкоду собі піднялась тої сумної, незavidної ролі, помагати правительству у його крайне несимпатичній, для менших народів, замешкуючих Росію, смертоносній, убійчій політиці. Але чиже може російська церков инакше поступити? Адже вона є лиш духовним департаментом кождочасного правительства, є його сліпим слугою і виконавцем волі. Евлогій се лише виконує, що від него, яко правительственного (духовного) урядника жадають, що йому приказують!... В Житомирським і на Волиню вся паства українська, а Евлогій є найпершим ворогом українства, бо таким каже йому бути правительство. Українське слово у него мабуть через горло не перелізло б, а коли-б і перелізло-б, то опинив би ся сейчас в Архангельську або Владивостоці!...

Та вернім ся до посланій Садковського і Евлогія. Садковський в переконанню, що жаден уніятський єпископ під російським панованєм не буде смів противити ся его розпорядкови, посилає свій пастирський лист всім уніятським священникам, щоби его в церквах народови на богослуженю відчитали. І загал духовенства піддав ся приказови і лист Садковського, звизаючиий отверто до відступства від унії, народови з проповідниці прочитав (!!).

Як було з посланєм Евлогія? Евлогій обмежив ся до випечатаня свого посланя в „своїх“ часописях, між иншими і в „Прикарпатской Руси“ і „Голосъ Народа“, а мабуть розіслав его і довіреном собі поодиноким з нашого клиру, о яких підозрівав, що зерно его впаде на податну рілю; але навіть москвофіли священники не оголошували його з проповідниці народови...

Як заховав ся єпископат у виду „Посланія“ Садковського? Пише кс. Ліковський в своїм знаменитім творі „Dzieje Kościoła Unickiego na Litwie i Rusi“ (стор. 210.), що „wstyd wyznać, ani biskupi unickcy nie mieli odwagi zaprotestować przeciw odezwie Sadkowskiego, ani księży zwrócić mu jej“.

Як заховав ся єпископат супротив посланя Елогія? О Перемишли (позаяк був в облозі) не може бути мови;

єпископ станіславівський виїхав, отже також не можна його брати в рахубу, а львівський Ординарій, генеральний викарій о. Андрій Білецький рішив ся відповісти в імені духовенства на Евлогієве посланє. Чи і як відповідати Евлогієви? — над тим була горяча дебата в кругах духовенства. Були і голоси, які радили, щоби зовсім зігнорувати „Посланіє“, як не до нас адресоване; подавались і інші мотиви, що се прим. може стягнути на наше і так переслідоване духовенство еще гірші репресії, що не знати, чи бажав би собі наш Високопреосвященний Андрей, щоби ми що небудь Евлогієви відповідали.

Більшість була однак за відповідю, хоч би для того, щоби колись історія не зробила того закиду, що сучасним Садковському єпископам, і тепер зістали предложені два тексти. Один випрацьований крил. Йос. Кобилянським, а другий проф. о. Ю. Дзєровичем. Відповідь о. крил. Кобилянського була лише фактичним спростованєм виказів єп. Евлогія, побудована на взір § 19. нашого пресового закона: „Правдою є се, а неправдою є се...“ Відповідь о. Дзєровича була полемічного характеру та тим самим більше остра і рішуча. З огляду на тяжкі ненормальні часи вибрано текст о. крил. Кобилянського, повний поваги, гідности і рішучости. Відповідь сю напечатано на машині в двох примірниках. Один переслано арх. Евлогієви посредством уряду парохіяльного православного у Львові, а другий переслано генерал-губернаторови гр. Бобрінському з повідомленєм його, що такий а такий крок зробив Митр. Ординаріят супротив агітаційної відозви Евлогія. Евлогій текст дістав і назвав його перед одним кореспондентом „страннымъ по формѣ и содержанию, и написаннымъ не безъ вліянiя и помощи іезуитовъ“ (всюди... єзуїти! Уніяти — після Евлогія — манєкни єзуїтів).

Евлогій оголосивши своє Посланє в сам день царських іменин в 1492 числі „Прикарпатской Руси“, сейчас на другий день поспішиз до нашої католицької Преображенської церкви при улиці Краківській, щоби там живим словом, особисто поагітувати в користь православя. З двох причин уважаю за вказане помістити тут же проповідь православного владики. По перше тому, що прочитавши її буде можна порівнати її з поміщеною передше проповідю нашого Високопреосвященного Архієрея, а в друге відповідь дана в імені духовенства о. Андреем Білецьким, углядняє також деякі вискази і місця сеї проповіді, і поміщеною проповідю відповідь буде лучше вияснена.

Вже сам факт той, що Евлогій війшов в нашу, католицьку церков і накинув ся тут на нас, в нашій хаті, подоптавши всяку гостинність і всяку чемність супроти господарів, аж кричить протестом проти висказу схизматичького владики, що він не накидував православє насильством і те-

рором. Наші війська заняли також російські території і чи прийшло хоч кому на гадку, не то владиці, єпископови, який повинен з тактом, розважно поступати, але якомусь молоденькому сотрудинові поїхати прим. в Почаїв, або Холм, давню резиденцію владики Евлогія і там в проповіді накидуватись на православну релігію в їх власнім храмі. Евлогій хоч знав, що за ним і сила і право... все таки не повинен був в нашім католицькім храмі, перед нашими вірними безчестити то, що їм було доси найсвятійше, найдорожше — їх віру... Трохи ніжності, такту, доброго виховання, делікатности не завадило б!...

Порівнюючи знов проповідь Нашого Високопреосвященного Митрополита з проповідію Евлогія утверджуємось еще більше в переконанню, що недостачу річевих аргументів, шалений фанатизм старається Евлогій покрити патосом, шумними фразами, уданим лицемірством, супроти простих, від серця пливучих, повних любови і для іновірців, трогаючих слів нашого Архієрея.

Слово Високопреосвященного Евлогія, Архієпископа Волинського и Житомирського.

Прознесенное в Львовскомъ Преображенскомъ Соборѣ 7. дек. 1914 г.

Какъ радуется моя душа и какъ я благодарю Бога, благодарю и васъ, священнослужители, попечители и прихожане святаго храма сего и того, въ которомъ мы совершали богослуженіе вчера*), за то, что вы дали мнѣ возможность священнодѣйствовать здѣсь въ эти святые дни и объединиться съ вами въ молитвѣ.

До самого жъ Евлогія піславъ салютую:

Відповідь архієп. Евлогію.

Его Високопреосвященству

Евлогію Архієпископу Волинському и Житомирському.

„Ваше Високопреосвященство!

Ваше Високопреосвященство въ своемъ Архієпископскомъ посланіи въ „Православной Руси“ № 1492 отъ 6-го декабря 1914 г. призываетъ священниковъ съ Римомъ соединиться, чтобы они теперь возвратились къ православной церкви и съ собой присоединили къ ней и народъ нашъ. На это Ваше воззваніе отъ имени тѣхъ же нашихъ священниковъ, которые съ нами, мы имеемъ свои убѣжденія.

[illegible]

И пусть въ этихъ галицкихъ рус-

сихъ храмахъ скрѣпить и благословить Господь этотъ святой союзъ нерасторжимою на вѣчные вѣки. Аминь.

На проповідь сю як і на послане слідувала слідуоча відповідь переслана губернаторови:

Письмо до Губернатора гр. Бобринського.

„Ваше Сіятельство!

Ваше Сіятельство изволили въ своей рѣчи отъ 9/22 Сентября, какъ главный фактъ въ дѣлѣ Русской Государственности у насъ поручить: „чтобы не допускать даже мысли о религиозной распрѣ“ и мы до сего времени соблюдали это, чтобы чѣмъ нибудь не вызвать религиозныхъ споровъ и чтобы не оскорбить православной церкви.

Но Высокопреосвященный Евлогій, православный Архіепископъ Волинскій и Житомирскій, призывалъ уніятскихъ священниковъ въ пастырскомъ посланіи въ „Прикарпатской Руси“ (№ 1492 отъ 6/19 дек. 1914 г.), чтобы они теперь опять присоединились обратно къ православной церкви и народъ нашъ къ этому соединенію привлекли. Кромѣ того въ той же „Прикарпатской Руси“ (№ 1498 отъ 12/25 Декабря 1914 г.) въ словѣ, произнесенномъ именно въ нашей Преображенской церкви 7. декабря 1914 г. обращается къ намъ Высокопреосвященный Архіепископъ, какъ уже къ православной церкви приналежащимъ, представляя наше соединеніе съ Римомъ въ крайне печальномъ освѣщеніи.

Противъ этого мы принуждены возразить отвѣтомъ съ надеждой, что той же Высокопреосвященнѣйшій Архіепископъ въ будущемъ не будетъ такъ къ намъ и въ нашихъ церквахъ обращаться, — осмѣливаемся тоже нашъ отвѣтъ какъ дѣло, въ нашихъ религиозныхъ отношеніяхъ очень важное, къ милостивому свѣдѣнію Вашего Сіятельства въ приложеніе представить“.

До самого-ж Евлогія післано слідуочу:

Відповідь архієп. Евлогію.

Его Высокопреосвященству

Евлогію Архієпископу Волинському и Житомирському.

„Ваше Высокопреосвященство!

Ваше Высокопреосвященство въ своемъ Архипытърскомъ посланіи въ „Прикарпатской Руси“ № 1492 отъ 6/19 декабря 1914 г. призываетъ священниковъ съ Римомъ соединенныхъ, чтобы они теперь возвратились къ православной церкви и съ собой присоединили къ ней и народъ нашъ. На это Ваше возваніе отъ имени тѣхъ же нашихъ священниковъ высказываю два слѣдующія наши убѣжденія.

1. Первое наше убѣжденіе заключается въ томъ, что всѣ тѣ, которые были рождены въ православной церкви, могутъ быть, но мы предполагаемъ, что они дѣйствительно суть на истинномъ пути предъ Богомъ; поэтому они могутъ быть (мы должны предполагать, что дѣйствительно такъ есть) въ правильномъ убѣжденіи и они могутъ быть спасенными въ православной церкви, которая имѣетъ въ собѣ не только вѣру въ Бога, но также цѣлую христіанскую вѣру до 7-го включительно вселенскаго собора и получить вѣчное спасеніе.

2. Второе наше убѣжденіе заключается въ томъ, что мы, священники, рожденные уже въ соединеніи съ Римомъ, видимъ въ этомъ соединеніи единственный, въ самомъ дѣлѣ, истинный путь передъ Богомъ для насъ; мы совершили бы тяжелый грѣхъ, если бы мы отступили отъ упомянутаго соединенія съ Римомъ и если сами, безъ покаянія къ этому соединенію не возвратимся — потеряемъ наше вѣчное спасеніе. А такъ какъ самимъ намъ нельзя отступать отъ соединенія съ Римомъ, то и народъ нашъ отъ этого отступленія мы обязаны охранять. Къ этому добавляемъ:

3. Что доказательства упомянутые въ пастырскомъ посланіи Вашего Высокопреосвященства не могутъ повліять на перемѣну этого второго нашего убѣжденія, или примѣчаніе о томъ, что мы воспитаны въ традиціяхъ латинской уніи, очевидно не можетъ рѣшить этого вопроса, такъ какъ наоборотъ православные священники воспитываются въ традиціяхъ православной церкви. Дальше къ этому примѣчанію, о томъ, что мы двѣсти лѣтъ тому назадъ принадлежали къ православной церкви и поэтому къ этой первой степени мы должны возвратиться обратно, я долженъ замѣтить, что много раньше, тысячу лѣтъ тому назадъ, православная восточная церковь была соединена съ Римомъ — отъ самаго начала христіанской вѣры. Къ тому же, что мы будто бы отъ соединенія съ Римомъ много получили вреда въ обрядѣ и въ національности, то вредъ этотъ былъ не отъ соединенія, а отъ другихъ недоброжелательныхъ намъ людей; поэтому освобожденіе насъ отъ дальнѣйшихъ потерь и терпѣній послѣдуетъ совершенно лишь тогда, когда мы будемъ свободны отъ недоброжелательной намъ власти. Въ особенности же какъ дѣло вѣры, такъ и дѣло единой Христовой церкви, есть несравненно выше всего другаго, равно выше обряда и національности, такъ, что, ради обряда и національности не возможно отступать отъ соединенія съ Римомъ, которое мы передъ Богомъ, какъ необходимое узнаемъ и Господь Іисусъ Христосъ установилъ церковь свою для всѣхъ законныхъ обрядовъ Христіанскихъ и для всѣхъ безъ изыятія національностей.

Если же священники наши съ Римомъ соединенные и священники православные имѣютъ различныя убѣжденія,

намъ необходимо солидарно почитать взаимно эти различныя убѣжденія. Мы соединенные съ Римомъ должны почитать православныхъ, а православные должны уважать наши убѣжденія и намъ всѣмъ необходимо неустанно молиться Господу Единому Богу и Спасителю нашему о соединеніи всѣхъ церквей, какъ о томъ молится и православная церковь въ своихъ ектеніяхъ.

Едва было намъ возможно высказаться въ дѣлѣ нашихъ убѣжденій относительно нашего соединенія съ Римомъ, какъ въ наибольшему нашему удивленію и оскорбленію узнали мы изъ „Прикарпатской Руси“ № 1498 отъ 12/25 Декабря 1914 г., что Ваше Высокопреосвященство въ словѣ, произнесенномъ 7 дек. 1914 г. въ нашей Преображенской церкви, которая принадлежитъ къ соединенію съ Римомъ и къ Церкви православной не принадлежитъ — обращаетесь къ намъ во всеуслышаніе, какъ къ своимъ подданнымъ, представляя нашу принадлежность въ соединеніи съ Римомъ въ ужасномъ освѣщеніи. Вы говорили, что православная церковь есть всѣхъ насъ (и православныхъ и уніатовъ) общей, единой, родной Русской, что именно сія Преображенская церковь есть свѣдѣтельницей единенія русской Галичины съ восточною православною церковью, что на народъ Галицкій, хотя и увлеченъ былъ въ унію два вѣка тому назадъ, но онъ всегда сознавалъ и сознаетъ себя православнымъ и что сохранилъ въ своемъ устройствѣ печать восточнаго православія, печать единства вѣры всего русскаго народа.

Но во всѣхъ этихъ утвержденіяхъ Ваше Высокопреосвященство Вы сильно и основательно ошибаетесь, такъ какъ смѣшиваете обрядъ и національность съ церковью или общеніемъ церковнымъ. Поэтому мы наиболѣе рѣшительно высказываемъ свое возраженіе противъ этого и заявляемъ, что мы держимся съ Римомъ и со всѣми съ нимъ соединенными церквями. Поэтому настоятельно просимъ и рѣшительно требуемъ, чтобы Ваше Высокопреосвященство никогда, а тѣмъ болѣе въ нашихъ соединенныхъ съ Римомъ церквяхъ не порицали насъ послѣ вышеприведеннаго нашего заявленія. Ибо какъ ужъ выше сказано, вѣра и церковь Христовая есть безконечно выше всѣхъ обрядовъ и національностей.

Кромѣ этого Ваше Высокопреосвященство представляютъ въ крайне недоброжелательномъ и ошибочномъ освѣщеніи будто бы „печальное, вѣковое, насильственное разлученіе съ православной церковью и какъ такое, при которомъ мы вложили наши головы въ чужое ярмо“. Противъ этого мы наиболѣе рѣшительно возражаемъ и заявляемъ, что наше соединеніе съ Римомъ, есть для насъ не насиліе, но какъ мы ужъ выше заявили, почитается для насъ неуклоннымъ долгомъ нашей совѣсти передъ Богомъ и что

верховное Начальство Папы Римскаго въ церкви Христовой не есть „чужимъ ярмомъ“, но является властью отъ Бога Спасителя нашего Св. Петру и его пріємникамъ данной, тѣми несомнѣнными, ясными словами: „И тебѣ дамъ ключи царствія небеснаго и имиже елика свяжеша на земли, будетъ связано на небесѣхъ и елика аще развяжеша на земли, будетъ развязано на небесѣхъ“.

Просимъ Ваше Высокопреосвященство не вмѣнати намъ во зло сію нашу, совѣстію приказанную, защиту въ случаѣ, когда православная церковь будетъ противъ насъ выступать и вновь просимъ и требуемъ, чтобы православная церковь относилась съ уваженіемъ къ нашимъ убѣжденіямъ, если желаетъ пользоваться нашимъ къ себѣ уваженіемъ“.

*Андрей Бѣлецкій Офіціалъ и Викарій
Генеральный.*

Такъ достойно і рішучо відзивала ся наша церковна власть до високопоставленого агента православя. — Сі урядові письма остануть цінними документами для історії.

(Далі́ буде).

О. Юліян Дзерович.

Справа національної релігії.

(Причинок до дискусії в „Шляхах“).

Таке питанє: „Унія чи православє чи яка инша релігія?“ в часописи церковній, католицькій, видаєть ся зовсім злишнім. Адже тут для характерних людей, що зложили присягу при рукополаганю на вірність католицькій Церкві, не може бути двох гадок. Люди, виховані в католицькій Церкві, виплекані животворним лучем католицької науки і моралі не стануть навіть розбирати сего питаня. Воно рішене сталим характером нашого духовенства предметово а внутрішню красою католицької Церкви, льогічним і історичним устроєм єрархії тоїж Церкви підметово.

Та не так могла би випасти відповідь, коли ми станем розбирати се питанє не *каї ієзуїт*, обективно, релігії як релігії а під призмою національності, з точки погляду інтересів нації. Примір-се-лучше покаже: Росія хоче всі свої народи

бачити у православній вірі, позаяк ся віра, з своїм цезаро-папським устроєм, найліпше відповідає її державним інтересам, її общеруским змаганням. Якуж релігію вибрати-б у к р а ї н с ь к о м у народови як свою питому? Минулого року під час російської інвазії давались чути голоси песимістів та опортуністів з поміж мірян, яких засадою „ubi patria ibi bene“, що в інтересі українського народу (було б пожаданим релігійно злучитись з православною Україною і тим способом наше духовенство з великим національно розвиненим почуванем могло би бути добрим ферментом між православним духовенством і тимсамим прислужитись національно-українській справі. А так остаючись в унії в такій малій кількості, обмежені на одну лише закутину великої української землі, а то її галицьку частину, було-б духовенство обмежене лише до пасивної ролі, а в борбі з православем і латинством затрачувала-б всю енергію, вмiсто посвятити свої сили нації та народній роботі. Притім натиск на унію, її жорстоке переслідуване російським урядом відчахнуло-б від неї всякі боязливі і рівнодушні для релігії елементи і хоч якостево сильна, кількостево зійшла би до мiнiмуму, яке нї до себе нї за собою не вспіла-б потягнути маси українського народу.

Квестії релігії для українського народу присвятив і звiсний талановитий український публіцист Дмитро Донцов в „Шлях-ах“*) незвичайно цікаву розвідку, якій годить ся уважно приглянути, і оо. Собратям з її змістом запізнати ся. Справді з великим недовірем і страхом забирав ся я до читання сеї статі, знаючи Донцова як непримиримого ворога Церкви і релігії. Адже се референт протирелігійних резолюцій на вічах академічної молодіжи, адже се автор брошури незвичайно ворожої Церкві: „Школа а релігія“,**) яку розкидувано масами між нашою академічною і гімназіяльною молодіжжю та яка у сла б о д у х і в виривала з корінєм зерно Христової науки і кидала їх у вир життя збаламучених, недовчених, з руїною християнської моралі, на місце якої нічого не давала позитивного. Адже се Донцов, що виславляв під небо Геккеля, Дарвіна, Комба, що визволили свій „людський розум з кайданів, в які скувала його церковна догма“...

Вправді Донцов і в статі, яку обговорюємо, застеріг ся, що він не є клерикалом, та що дальше обстоює за роз-

*) „Шляхи“, ілюстрований півмісячник літератури й громадського життя. Виходить у Львові під редакцією Федя Федорців, Львів, Підвалє ч. 7. Річник II. Навсупереч всяким доси видаваним органам нашої молодіжжю „Шляхи“ під зглядом релігійним займають зовсім коректне, об'єктивне становище, тому можемо лише тепло сей одинокий наш ілюстрований, літературний місячник Всч. Собратям поручити. Автор.

**) Дм. Донцов: Школа а релігія, Видане українського Студентського Союзу. У Львові, 1916.

ділом Церкви і держави, але вже тимсамим, що квестії релігійній присвячує свою увагу, ставляє тези, вишукує аргументації, вказує на се, що й найзавзятіший ворог Церкви не є в силі заперечити кольосального впливу, яка дана релігійна організація має на культуру і жите духове народа. Рівнож і Ростислав Заклинський, який свого часу в органах молодіжи жирував як великий противник Церкви, в тих же „Шляхах“ (ст. 172) в статі „Одна проблема“ називає церковну справу „незвичайно важною справою“ — дарма, що хоч сам уніят, заявляєть ся в справі поширення „уніятства“ в українських територіях доволі неприхильно, твердячи, що наш нарід на Україні до православя сильно привязаний, а до унії неприхильний зовсім.

Та власне Донцов розпочинає свою незвичайно цікаву статтю запереченєм твердження Заклинського, що нарід в Росії є привязаний до православя і іронічно питає: „в чім те привязанє виявлюєть ся? — не знати“. Навпаки наводить д. Донцов факти, які свідчать про глибоке невдоволенє мужицтва на Україні з чужої йому в своїй зовнішній формі (російська мова) на сильно накиненої його дідам релігії. Одним з тих фактів є безперечно сильне поширенє штундо-баптизму майже у всіх українських губерніях. Другим фактом є чимраз то більше зростаюча рівнодушність нашого селянства в Росії до релігії взагалі. Для прикладу наводить д. Донцов письмо катеринославського єпископа Агапіта, долучене до звідомлення обер-прокурора св. Синоду цареві за р. 1913, який так пише: „лиш меншість населеня моєї дієцезії остає вірною православної вірі, зате більшість відносить ся до справи і інтересів православної церкви зовсім рівнодушно“. Як причину цього сумного факту св. Синод наводить: „мимо великого числа церковних шкіл, стан научного образования православного духовенства не відповідає правдивим потребам православної церкви. Богатом священникам недостає всякої теологічної освіти, а навіть серед монахів процент образованих священників є дуже незначний“.

До тих заміток о степені образования і культурности православного духовенства могли би ми по році російского наїзду „з неребутого і пережитого“ багато з власного досвіду додати, але може найкраще схарактеризує їх власний їхній орган „Духовна Бесіда“, який в своїм ч. 1. з р. 1912 писав: „Въ Галичинѣ священникъ у своего народа persona grata, а у нас?“... Той знак питання і ті точки говорять дуже вимовно про православне духовенство. І з такими то орачами брав ся Евлогій до навертання нашого народу на православє, такими то пастирями бажав наш народ ушасливити....

Опрокинувши твердженє Заклинського що до привязаня Українців до православя, д. Донцов питає тепер, як а ж

отже релігія для них була б найліпша, найкористніша під зглядом політично-національним? В сам догматичний розгляд, яка релігія найліпша, д. Донцов — як ляк — не входить і тим самим стає єго прибирає ще більше ціху об'єктивности, безпристрасности. Український народ мав би до вибору такі релігійні організації: 1) Російське православ'є; 2) Українську автокефальну церкву; 3) Протестантизм і 4) Католицизм (Унію).

Порівнюючи про і contra всіх релігій у відношенню до народних інтересів, до народної культури і психіки, д. Донцов рішучо, недвозначно, широко стає по стороні унії.

Проти православ'я заявляє ся тому, позаяк ся релігія є побудована на ідеї цезаропатизму, який в одній особі пануючого лучить в собі *imperium et sacerdotium*, світську і духовну владу а се є система, котра є смертельною небезпечною для свободи духа і народа, і яка привязала б український народ не тільки до російської віри, але й до російської держави, — гіршого від чого годі собі представити.

Той сам закид можна віднести і до протестантизму, який крім того є релігією обдертою з всего божественного, з всего надприродного і через свої філософічні міркування, німецькому народови дав пару мислителів, філософів, та за те обдерши його з волі, веселости, радісности, дитинности зробив його народом скучним, смутним, неповоротним...

Автокефальна Церква, якої бажали б собі харківські Українці, а за якою заявляє ся: д. Заклинський в „Шляхах“, мала б великі свої хиби, які могли би і під зглядом національним українському народови зашкодити. Передовсім не вірить д. Донцов в цілковите зірванє автокефальної церкви з російським православ'єм, бо в разі дальшого позістаня України під Росією, Росія не допустила б до зірваня єдности в управі церкви, і автокефалію чи не рівно поборювала б завзято як унію. Крім того гасло автономії церковної для самого ж народа є, як діло політичне — мало зрозуміле і не згуртує біля себе масового руху. А впрочім як в політичнім напрямі ми Українці — на разі — мусимо зрезигнувати з самостійницьких аспірацій а шукати опори в вже сконсолідованих і дозрілих політичних організаціях (Австрії і Німеччині) — так і в сфері релігійній мусимо шукати опори не в *ad hoc* створеній ідеї, а в сильнім організаційнім центрі — т. є. в Римі.

До тих всіх аргументів, що так сказати розумових, долучує д. Донцов ще один аргумент більш чуттєвого характеру. Тим аргументом є після нього факт, що католицький світогляд, більше чим кождий другий, є достроєний до психіки нашого народа, отже найлекший до принятя. Католицизм є релігією аристократичною *per excellence*, яка базує ся на принципі, про слушність котрого не диску-

тується, а який має оперте на тисячлітній праці. І релігія побудована на тім принципі, оперта на аристократичній zasadі непомилности скорше найде прихильників в краях, в котрих суспільний устрій є опертий або на тій самій zasadі, або в таких, в яких психіка народа виказує такі характеристичні ціхи. Ті останні власне є і на Україні. Тою ціхою пересякнуті у нашого мужицтва деякі товариські форми, як відношенє до жінок, високо розвинений естетичний смак, почутє власної гідности і т. п. що зрештою кидається в очи кождоу посторонньому обсерваторови і про що вже досить писано у звідомленнях німецьких кореспондентів. Той власне факт промовляє за тим, що пропаганда унії найшла би на Україні податний для себе ґрунт. Не вільно і се тратити з уваги, що другою відвотною стороною католицького аристократизму, є його опозиційність, опозиційність зглядом держави, момент, котрим в Росії не можна помітувати і котрий зовсім не містить ся як в протестантстві, так і в православю. Власне сей момент католицизму викликав симпатії навіть у великих, свободних мислителів прим. Heiп ого, Smith-a і др.

Рекапітулюючи то все приходить д. Донцов до таких висловів: що унія (католицизм):

- 1) (як взагалі релігійна реформація) на Україні є можлива;
- 2) найменше виказує цезаропапських тенденцій;
- 3) створила би, в разі її прийнятя на Україні — для тої останньої культурний осередок поза границями Росії;
- 4) посідає більше — як інші кличі (автокефалія!) — вербуочу і вибухаочу силу;
- 5) своїм характером найбільше відповідала би психіці нашого народа, — отже яко така була би з національної точки погляду кориснішою від якої-небудь иншої релігії на Україні і лекшою до прийнятя.

А тепер розходить ся лише о практичне застосованє сказаного, се є о способи пропаганди унії на Україні. В разі завоювання України через похід союзних військ справа стала б легкою. Через проповідь, місії, брошури, устроєне церков по центрах, по городах стала б унія, без жадної пресії і терору (яких так боїть ся д. Ростислав Заклинський) ширшати і обіймати щораз ширші круги українського громадянства.

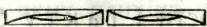
Тяжше справа стоїть, наколи Україна останеть ся під Росією. Але і тут д. Донцов — який, як закордонний знає добре тамошні обставини — не називає пропаганду унії утопією. Що стрінеть ся з великими перепонами се зрозуміле, але що їх можна побороти, свідчить про се

хоч би історія штунди. Зрештою такою самою утопією є національний розвій Українців в Росії, а ще більшою здобуте церковної автономії, а навіть політичної. Тут все залежати буде від ідейности і такту борців і проповідників унії з одної сторони, а з другої сторони, чи зуміють зробити з унії охорону для мільйонів українського селянства, жаждучих „нової правди“, а не находячих її в православю.

І тут то власне приходиться ся нам самим зробити, себ то духовенству — зробити величезний докір, що ми власне тепер переспали найважнішу хвилю для пропаганди унії між полоненими Українцями. Великий наш Ідеаліст, Владика Андрей пропагував її мимо кордонів, наказів, і оwoчі її праці лякали Росію — ту велику Росію, так що та діставши Його цінну Особу в свої руки, покарала вивезенєм і тюрмою в Курску, аби мовляв — нікому не забажалось більше сіяти зерна католицької науки між православним населенєм. І сидить Митрополит Андрей в заточеню, засланю і тими своїми муками, як перше активно, так тепер пасивно робить пропаганду унії, бо Особа Його оточена авреолею мучеництва, зискує розголос, зискує симпатію нашій справі і за границею і в Росії. Далекосяглість Його заточеня для нашої справи ми тепер навіть не годні оцінити, вона викажеть ся по війні, коли перестануть кріси і штики своє діло, а начнеть ся і фізична і моральна відбудова держав. Але се Його праця, Його робота. А щож ми зробили для справи унії, які мали до того нагоду, тепер коли тисячі українських бранців розсіялось по союзних державах Австрії і Німеччині? Чи видали ми хоч одну агітаційну брошуру? Чи старались ми у нашого і німецького правительства о дозвіл нашим священикам устної, проповідничої пропаганди живим словом? Куди там! Робилось вправді тепер щось, але таке, що ту бідну унію і в наших уніятських дієцезіях, наколи-б не дай Боже вони остались під Росією, готово скорше погребати, знищити!..

Чи поширили хоть знамениту брошуру о. Т. Лежогубського: „Де найти правду?“ між бранцями? Чи хоть в части наслідували ми православних у їх листковій пропаганді православя „Лістками для Галіції“. які розкидувано цілими мішками між нашим населенєм? Хорони нас Боже, щоби ми уживали були в наших агітаційних брошурах, летучих листках того пашквільного тону, яким воювали почаївські монахи, які нас не називали в них инакше, як „брехунами“, „лгунами“ і т. п. Але спокійні, річеві, гідні своєї цілі і справи, яку заступати були повинні брошури, листки, книжочки повинні ми були видавати. В личних наших сходах і знакомствах з Українцями, ба навіть з Москалями духовенство наше безперечно зискало собі симпатію і виграло в порівнянню з нашими православними товаришами, але са-

мої плятонічної любови і подиву тут замало. Треба було рухливої діяльності, а той час вже мабуть і минув і не вернеться так скоро...

О. Стефан Ковалів.

Чи Служба Божа повинна відправляти ся по українськи?

Жертву св. Літургії (Службу Божу) установив Ісус Христос на послідній вечері, в четвер перед своїми муками, коли споживав зі своїми Апостолами пасхальне ягня. І тоді не згадав ані словечком, в якій мові та жертва має відбувати ся, тільки сказав: „Сіє творите кк моє ксєноминаніє“. (Лук. 22, 19). Служба Божа отже відправляє ся у нас в старославянській мові не з Христової установи, але з інших причин.

Коли упритомнимо собі історичний розвій жертви св. Літургії, побачимо, що початкові церемонії уживані через священників при перетворюваню хліба і вина в Тіло і Кров Ісуса Христа відбували ся в мовах: єврейській, грецькій і латинській. Колиж Українці прийняли християнсько-католицьку віру від Греків за панованя київського великого князя св. Володимира Великого (рівноапостольного) р. 988., св. Літургія і св. Письмо були вже на старославянську мову переведені славянськими апостолами св. Кирилом і Методієм (р. 862). Апостольська Столиця (папа Адріян II) потвердила се нове славянське Богослуженє р. 867. І так Служба Божа відправляє ся на мові старославянській вже поверх десять століть.

Але старославянська мова посідає за собою не тільки вікову традицію, але визначає ся незвичайним засобом слів і виразів. Таїнства св. віри трудно зрозуміти, але ще труднїйше їх виразити. Бо не є се річи звичайні, буденні, але взнеслі, надприродні. Жертва св. Літургії належить до сих таїнств, для людського розуму недоступних. Вирази в ній повинні бути означені ясно й недвозначно, а до сього як раз надає ся так поважна й прекрасна мова, якою є мова старославянська, яка стала основою славянського письменства й славянських літератур.

Головною же причиною, задля якої заховано в Службі Божій мову старославянську, є се, що мова ся належить до т. зв. язиків мертвих. Нині вже жаден нарід її в щоденній

бесіді не уживає; і саме тому старославянська мова не підлягає безнастанним змінам, які замічаємо в інших мовах. Возьмім пр. якусь нашу часопись з перед 50 р. р. і порівнаймо її з часописио теперішньою; яка кольосальна різниця! Скільки знайдемо в тій давній часописи ветхих слів і престарілих виразів, які вже нині не існують, а на місцях котрих вступили інші! Скільки слів змінило від тоді своє значінє! Але по що так далеко сягати? Возьмім катехизм більший з р. 1906, виданий накладом ц. к. Видавництва книжок шкільних і порівнаймо його з катехизмом печатаним 6 літ пізнійше; скільки і тут слів змінених та скільки змін в самій складні! Супроти того що стало ся з жертвою св. Літургії, якби Церков була зневолена не кажу що кілька, але що кількадесять літ змінити зміст молитов уживаних підчас Служби Божої і то не тільки в одній мові, але в кількох, кільканайцятьох, ба навіть в кількадесятьох. Праця булаб се велика й мозильна, а в додатку позакрадалиб ся тут і там чималі похибки, хочайби виконувано як найстислішу контролю. Всему тому запобігла Церков, завівши раз на завсіді в наших обряді мову старославянську, у Греків старогрецьку, у латинників латинську.

Нераз доводить ся нам чути, що нарід присутний на Богослуженю не розуміє як слід молитов священника. Якби Служба Божа правила ся в мові українській, всі присутні з більшою увагою й користю брали би живу участь в безкровній жертві. Але чи так було би справді? Взнеслі гадки, які містять ся в молитвах св. Літургії, трудно без відповідного приготування зрозуміти і в матерній мові. Ліпша є метода, яку поручають Отці на вселенськім соборі в Триденті, аби вірним в проповідях обяснювано приступно зміст і значінє молитов і обрядів літургічних. Такий спосіб є успішнійший, як виказали довголітні досвіди ревних душпастирів. Так поступає Церков ще й нині, коли радить священникам, аби в неділі й свята відбували т. зв. науки недільні; підчас них поясняють вірним таїнства св. Жертви та дають вказівки, як належить Служби Божої слухати, аби з неї хосен віднести. Якби ми допустили, щоби Служба Божа правила ся по українськи, то хосен з сього не був би більший, противно, навіть зменшив ся б. Бо святі таїнства, хочайби їх висказано і в рідній мові, нарід однаково не зрозумів би без пояснень, а підчас цілої Літургії ніхто пояснень давати не буде. Тільки повстали би з сього чималі шкоди.

Кождому звісно, що мова, якої добре не розуміємо, мимохіть будить в нас поважанє. Така вже людська вдача. Найбільше поважаємо се, чого добре не розуміємо, а чоловік все позістає чоловіком і найвисша наука не змінить його натури. „Служба Божа є сонцем всіх духових вправ, осередком християнської релігії, душею побожности, невисказаним таїнством, що містить в собі безодню Божої любови“. (св.

Франц Салійський). Служба Божа се жертва, в котрій повинні ми брати участь в найбільшій скупленю духа і з найбільшою покорою, бо підчас неї зступає до нас сам Господь та дає нам Своє найсвятійше Тіло й Свою найсвятійшу Кров. Чи заховувалиб ми таке скупленє й таку почесьть та чи булиб так сильно переконані про святість жертви, якби священник висказав слова перетворюючі хліб і вино в пресв. Тіло і Кров Господню в мові, якою ми послугуємо ся в житю буденнім, та якою так часто зневажаємо Боже ім'я? Дуже скоро стратилиб ми всяку почесьть для жертви, котра на внї не ріжнилася в нічїм від наших щоденних ділань. Кінцевим вислідом цілого процесу була би апостазія. Історія дала вже нам на се докази. Всякі єреси свою незалежність від Риму маніфестують тим, що при справованю церковних обрядів літургічну мову заступили мовою рідною. Так поступили протестанти, Англікани і мн. ін.

Так отже на питанє „Чи Служба Божа повинна відправляти ся по українськи? — відповідаємо: що ні. Бо якби у нас Служба Божа відправляла ся по українськи, то з тою самою рацією Болгари жадалиб для свого Богослуженя мови болгарської, Чехи чеської, Поляки польської і т. д. аж кінцевим вислідом було би замішанє в Церкві і в понятях св. віри. Заховати належить старославянську мову при наших обрядах церковних, бо мова ся посідає за собою вікову традицію, і надає ся найліпше до докладного означеня понять ізза своєї ясности, ядерности, ляхонічности й незмінности, причиняє ся до того, що заховала ся одноцільність і однообразність обрядів церковних у всіх народів, які на старославянській мові Богослуженя правлять. Старославянська мова в Службі Божій будить в нас мимохіть високе почитанє для сеї святої жертви і успособлює нас до набожної в ній участі. Але найважнішою причиною, задля якої старославянська мова повинна позістати в Службі Божій, се воля і розпорядок Церкви, котрій Ісус Христос дав власть установляти приписи в особі св. Петра: „И еже ѿще скажеши на землі, вѣдетъ скъзано на небесѣхъ: и еже ѿще разрѣшиши на землі, вѣдетъ разрѣшено на небесѣхъ“. (Мат. 16, 19). Розважаючи всі причини, Отці на вселенськїм соборі Тридентійськїм під проводом папи Пія IV., користуючись властю їм даною, вирекли: „*Наколи би хтонебудь смів твердити, що Служба Божа повинна відправляти ся в рідній мові, най буде анатема*“.

Церков відправляючи Службу Богу по старославянськи, зовсім не хоче виключати рідної мови. І для неї є і має бути досить місця в Церкві. Проповіди, катехизація, додаткові молитви (пр. послїдна молитва о мир), безчисленні пісні, а навіть в св. тайнах ті уступи, в котрих священник звертає ся до вірних (питання при хрещеню і тайні супружества) відбувають ся і мають відбувати ся в рідній мові. Уживанє старославянської мови обмежила отже Церков тільки до річий

доконче потрібних, але там не хоче від неї ані на волос уступити, аби ми прецінь не забули, що ми членами *Церкви соборної*.

Упослід годить ся піднести, що старославянська мова є о ціле небо більше зрозуміла для нашого народу, як пр. для Поляків або Німців мова латинська. Наш нарід через більше як дев'ять віків так жив ся з старославянською Службою Божою, що сеї старославянської мови в Службі Божій не відчуває зовсім як щось чужого, але як щось питомого. А хто радить завести в Богослуженю українську мову, сей доказує, що не знає нашого Богослуженя з житя і власної практики. Хто думає, що в Римі можна дістати згоду на повну заміну старославянської мови українською, сей сильно ошибає ся. Бо що збудували віки, се вже не дасть ся змінити. І до заміни старославянської мови українською в Богослуженю ніколи не прийде!

Церква в національнім житю.

В липни с. р. відбув ся в „Академічній Громаді“ відчит п. Мик. Чубатого п. з. „Церква в нашім національнім житю“. Ось короткий зміст сього викладу:

Одною з признак національности є національна віра. Нема її в усіх народів. У котрого народу витворила ся національна віра, там є вона сильним заборолом національности, н. пр. у Ірляндцїв, Поляків. Прелегент розглядав питання національної віри в історичнім освітленю. Брав він під увагу віру яко суспільний чинник в житю нації, не хочачи одначе усувати чинник догматично філософічний на другий плян — в тім переконаню, що тільки одно з другим дає сильну підставу національній вірі. Під національною вірою розумів прелегент віру, яка найкрасше причиняєть ся до удержання розвитку нації. Наша інтелігентна верства до р. 1914 не доцінювала ролі релігії взагалі в житю народів, а навіть подекуди сю справу легковажила. Аж війна отворила очі на сю справу. Нам Українцям дала історія можливість утворити свою національну церкву. З одної сторони дістались ми в сферу впливів грецького обряду, з другої сторони все держались ми з резервою супроти цезаропапистичного візантійства наслідком вродженого нам нахилу до свободи (старо українське віче). Одно боронило нас проти польонізації, друге від російських впливів. Не дивно, що унія з Римом була у нас все актуальною від Ярослава Мудрого по

акт берестейський. І власне тоді, коли в справах церковних Москва переняла на себе ролю Візантії (угворене патріархату московського 1585) приходиться ідеально гарна і на всі fronti для нас корисна будова церковна — унія з Римом, із задержанєм грецького обряду. Та на жаль і на сю справу панував до послідних днів в основі неоправданий історично погляд — впрочім попирааний мало не всіми українськими істориками, вихованими на російській історіографії — немовби то унія була формою віри, накиненою нам Поляками і Єзуїтами. Прелегент показував на історичних доказах, що унія в XVI. в. стала ся konieczністю для української церкви. Про її занепад свідчать цитовані прелегентом документи історичні. Рівнож неісторичний є погляд, немовби унію сотворили Поляки або Єзуїти. Бо крім польського короля Жигмонта (який сю справу попирав з ідеї), майже ніхто унії не попирав. Що до Єзуїтів, то їх участь в сім ділі незначна; зрештою Єзуїти в Польщі в сім часі були переважно чужинці, які сю справу рівнож тільки з ідеї підготовляли. Головним творцем унії були папи римські, які сю справу навіть дуже прихильно для нас трактували, що доказати можна численними листами папів, реляціями папських нунцій в Польщі. За те неприхильно віднесла ся до унії польська суспільність, не виключаючи єпископату з примасом на чолі. Та мимо непригожих обставин унія утвердила ся, а з знесенєм автономії української незєдненої церкви під кінець XVII. в. поширила ся на ціле майже Правобережє, Білу Русь і Галичину, обнимаючи $\frac{2}{3}$ усіх Українців. Унія стала національною релігією.

Прелегент торкнув ся і сеї справи, що козацтво заявилося за православєм, та показував, що козацтво в сім питаню вело політику нервів. За те визначні його провідники Хмельницький (під кінець життя), Виговський, Орлик, Мазепа були за унією. Та наші вороги зрозуміли вагу унії. Проти неї лучили ся все обі сторони, починаючи від нагінки Катерини II. 1789 р., а скінчивши на трагедії холмській. Акція мала майже незмінений напрям і підчас окупації Галичини ворогом 1914—1915.

Потім прелегент розглядав, як в нашій суспільности в сім часі наступила ревізія поглядів. Знаменним констатованєм сего факту є розвідка д-ра Томашівського, яка появилася в віденському „Ділі“ з 8. мая 1915 р. Потім переходить голоси так наших наукових авторитетів, публіцистів і громадян взагалі в сій справі. На першій місци наводить прелегент річ д-ра Томашівського п. з. „Церковно політичний бік українського питання“, з якою майже вповні годиться. Прелегент стоїть на тім, що унія є нашою національною вірою і її пропаганда лежить в нашій життєвій інтересі. Ав-

токефальна українська церква не оперла ся би російським впливам, коли їй не можуть оперти ся при власній державности народні церкви в Сербії, Греції, на Атосі, монастирі палестинські, а навіть церква в Болгарії. де лиш через се в послднім часі унія з Римом стала актуальною. Для нас однак — говорив прелегент — є актуальнішою справою, що ми маємо робити, бо треба числити ся з всякою можливістю. Тепер час на сконсолідоване національної думки також в церковній справі.

О. Стефан Ковалів.

Церков національна чи соборна?

Від початку істнованя людського роду істнували народні церкви, зарівно поміж жидами, як і поганями. Саме ізза привязаня до своєї релігії зберегли жиди доселі свою національну окремішність. Тисячі інших народів і племен потонуло в лоні других посвоячених народів, так що нині нема по них ані сліду; але жиди зберегли свою національну відрубність, бо зістали вірними своїй релігії. Найбільше народною зі всіх церков є схизматичська церков в Росії, котрої „найвисшим єпископом“ є сам цар і протестантська церков в Німеччині, котрої головою є німецький цісар. Обі ті церкви служать посередно інтересам держави.

Але католицька Церков має інші завданя. Ї границя поміж релігією а політикою, поміж віренем а політичною програмою. Релігія стоїть понад всякими політичними справами; релігія є вільною донькою неба; не може отже служити до переведеня інтересів політичних, ані до осягненя цілий чисто земських.

Звісне є привязане Українців до католицької Церкви. Мартирольоґія української зєдиненої Церкви під панованем Польщі виказує, скільки то наших світочів донесло навіть мученичу смерть за справу католицької Церкви. І папи не шадили ніколи Українцям похвал задля їх вірности для Церкви й привязаня до Апостольської Столиці. Звісні загально слова папи Урбана VIII. висказані до єпископа холмського Методія Терлецького: „Per vos, mei Rutheni, spero Orientem convertendum“. В очах Намісників Христових ухилили Українці чи не за найвірнійших синів Церкви і сеї слави ми доселі не втратили.

Але коли ходять о наше добро національне, деякі скрайні земляки готові є виповісти послух Церкві.

Тимчасом таке понятє о цілях і засадах Церкви є зовсім мильне. Як за часів римської республіки засадою керманців держави було: „Добро-поспільне повинно бути найвищим законом“, так завданем і послідною цілію католицької Церкви є добро душ. „Царство Боже не є з сего світа“, мовить Спаситель, але стоїть посеред світа, аби його здобути для Бога. Кождий жиючий нарід має сам в собі стільки животности й відпорности, що при добрій волі зуміє заховати свої народні скарби ненарушеними. Церков йому не тільки в тім не перешкаджає, але навпаки, навіть посередно до сього помагає.

Віра з своєї суті повинна лучити народи хотяй чужоплеменні. Католицизм не повинен бути з любови вітчизни, але патріотизм з любови Бога. Не длятого є ми католиками, що любимо вітчизну, котра немов зросла ся з католицькою вірою, але любимо вітчизну длятого, що ми католиками. Любов вітчизни добре понимана є тільки впливом Божої любови; хто не любить своєї вітчизни, той навіть грішить, бо вона є йому другою матерю, котрій по рідній матери завдячує всьо. Заповідь любови Бога се перша й найважнійша заповідь. „Котора же подібна їй: возлюбивши йскренняго твоего яко самъ сего“. (Мат. 22, 37—39.)

Понад всіми царствами сего світа стоїть могуче царство збудоване на основах найсправедливішої конституції: католицька Церков. Тільки вона є в змозі злучити під своїми опікунчими крилами всі народи, не накладаючи їм ярма неволі; тільки вона може дати своїм дітям правдиве щастє.

Католицька Церков з природи річи є соборна (вселенська, всесвітна), себто установлена для всіх народів цілої зємської кулі, без ріжниць народности. Вона дбає з рівною печаливістю про всі народи, маючи на оці тільки їх вічне спасене.

1. Правдива Церков мусить бути всесвітна, соборна, призначена для всіх народів. Всяка національна церков не може бути правдивою через те, що не зуміє як слід заспокоїти духових потреб чоловіка. Бог не може вибрати собі одного осібного народу, якого би лиш самого наділяв всякими добродійствами і ласками. Вправді в старім завіті усмотрив собі Бог жидівський нарід як вибраний нарід, котрому не щадив доказів особлившої своєї опіки, але рівночасно і у поган удержував через вдохновених мужів, пророків та філософів віру в прихід Месії. А вже сам Спаситель проповідав Євангелиє не тільки жидам, але і поганам. „Ко сего приїде, и сего єго не прѣмаша“. (Іван. 1, 11).

2. Католицька Церков саме тому, що є соборною, попирає в найвисшій степені інтереси поодиноких народностей. Не зносячи властивості поодиноких народів, полишає їм всякі народні свободи, права й привилеї, дозволяє вільно рости й процвітати одному біля другого в згоді і єдності. Релігія і народність се не є поняття суперечні, виключаючі або поборюючі себе взаємно. Кожда медаль має дві сторони: так релігія і народність є поняттями стисло зі собою злученими, є двома сторонами того самого ідеалу людського. Народність є немов узлом, який посередничить між людськістю а Богом, серцем чоловіка а серцем Божим. Як би католицька Церков тріумфувала понад всякими сторонництвами, понад расовою завзятістю й братньою ненавистю, якби кожда держава кермувала ся її засадами, не булоб нині і сеї всесвітньої війни, у якій брат рідному братови післяв убійчу кулю — а панувалоб на цілїм світі найбільша згода, єдність і любов. Всі члени сеї держави єднали ся б в серці Божім і не булоб ні кривди, ні гнєту. Тоді панувалоб на цілїм світі найбільше вдоволене, а ся долина плачу засіяна тернями та бодаками сгалаб для нас наче справдішнім раєм.

3. Католицька Церков у всіх своїх постановах має на оці передівсім добро душ, одначе наверненням народам несе й інші премногоцінні дари.

Кому завдячують народи свою культуру й просвіту, як не Церкві? В середніх віках тільки церкви й монастирі ширили всюди довкола просвіту й плекали поезію, музику, малярство, словом письменники, поети, художники і взагалі учені знаходили в них завсїгди великих покровителїв.

Гірчичне зерно, яке засіяв Ісус Христос в своїй Церкві, має в собі безнастанну силу кільчення й здібність видавати щораз то нові паростки. Й тому то католицька Церков намагаєть ся усіми силами розширитись, аби спровола могла огорнути всі народи. В тій цілі урядила на цілїм світі стації католицьких місій.

Головна „централь“ Пропаганда де Фіде в Римі висилає рік річно до диких племен, живючих в тьмі поганства, своїх місіонарїв. Такий місіонар, заки розпічне діло навертання поган, вчить ся уперед мови сего племені. І в тій мові прсмозляє до диких народів, отже до Кафрїв по каферськи, до Монголів по монгльськи, до Хінців по хінськи і т. д. І тим їх собі зараз від першого почину єднає. Якби промовляв до них мовою, чужинецькою, з певністю стрівув ся б з чималим опором. Найбільшим старанем місіонаря є виховати собі як найскорше з посеред народу здібних хлопців — котрі булиб відповідні до стану священичого — і по одвітнім підготованю вислати їх на студії до Пропаганди де Фіде в Римі. Коли відтак вже краєвий священик промовляє до

своїх земляків, річ йде далеко легше і поганський нарід на-вертає ся цілими масами.

Інакше поступають собі правительства європейських народів по здобуттю краю чужоземного. Накидають відразу свою культуру й права, змушують до плачення данин і податків, спроваджують своїх учителів і професорів, закладають курси й школи, в яких вчать тубильців своєї мови, роблячи її державною. Стремлять отже всякими способами до винародовлення підчинених народів. Саме та політика винародовлення будить у поневоленних народів нечуваний опір, бо жаден чоловік не збуває ся доброохотно своїх найдорожших жемчугів та найбільших скарбів: мови, вітчизни й народних звичаїв. Якби католицька Церков так поступала, зненавиділи би її від першого разу всі поганські народи і воліли би радше й далі поклонятися своїм ідолам, ніж прийняти віру, котра, проповідуючи в теорії любов ближнього, в практиці його поневолює, поневіряє, понижає, силкуючись його винародовити. Бо не на се приймає католицька Церков на своє лоно навернених поган, аби мати які зиски матеріальні або ідеальні, але на те, щоби Бог мав більшу славу, а люди більший пожиток. Церков отже наверненням народам нічого не відбирає навпаки. приносить їм цивілізаційні скарби, пособляє їм до всестороннього розвитку.

4. Католицька Церков є незалежна, інтернаціональна, всесвітня. Кождий чоловік без різниці народности може знайти в ній заспокоєння своїх духових потреб і правдиве щастя на землі.

В нашій обряді відправляють ся богослуження в мові старославянській. Вже сам факт, що Церков вибрала собі до відправи богослужень у всіх обрядах мови мертві (латинську, старогрецьку, старославянську, коптійську, сирійську, вірменську) — доказує її соборність. Наведених мов — на яких відправляють ся богослуження — не уживає нині в буденній бесіді жаден живучий нарід. І як раз ті мертві мови запевняють Церкві, що церемонії й обряди її не дізнають ніколи жадної зміни. Отже і таїнства віри в наслідок уживання мертвих мов не будуть наражені на ніякі втрати ні ушкодження.

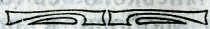
Яко знак, що католицька Церков є соборна та що не має нічо спільного з національною церквою жидівською, оснувала свою столицю не в Єрусалимі, але в Римі, в столиці поганського цїсарства римського. Звідси виходили на цїлий світ через цілі віки і виходити муть до кінця світа спасенні ласки католицької віри, ущасливіляючи всі до неї приналежні народи.

5. Мимо всіх ворожих зусиль та змагань католицька Церков зростала постійно на цїлїм світі. І нераз вже вела завзяту боротьбу з своїми противниками, але сповнили ся

на ній Христові слова: „И кратка дѣла не одолѣють ей“ (Мат. 16. 18.) Церков не може йти в зад, але мусить розвивати ся й пре з нестримною силою наперед, не зближає ся до свого кінця й розв'язання, як твердять злосливо її противники, але росте в що раз то більшу силу, а днесь бачимо її, тую вибрану Невісту Христову славною на весь світ. Вона подібна до сего дерева, щепленого Божою рукою, до дерева завсїгди зеленого, завсїгди відроджующого ся і видаючого в своїм часі овочі.

Із сказаного слїдує, що цілі національної церкви є розбіжні з цілями Церкви соборної. Національна церков має на оці передвсїм добро дочасне, ідеальне й матеріяльне; соборна же Церков дбає передвсїм о вічне добро повіреного собі стада, але посередно плекає й добра ідеальні дочасні.

І даремні зусилля всїх тих, що намагають ся поступоване католицької Церкви ввести на інші шляхи, котрі хотять католицьку Церков вчинити національною.

о. Михайло Дороцький.

Науки про церкву

християнсько-католицьку і схизматичьку - православну.

НАУКА III.

1. Змаганя до єдності. 2. Християнство між Славянами.

„Коли говорю язиками людськими і ангельськими, любовиж не маю, то став я мов мідь звеняча і тарабан гудячий“.

І. Кор. XIII. 1.

Мої Дорогі!

Минулої неділі чули ми, як то задля гордості царгородських патріархів відпав від єдності Христового стада цілий схід, наперед церква грецька, а за нею відтак другі східні церкви.

Цікаво вам однак буде знати, яка то була дальша судьба отсеї відорваної східної галузі церковної; чи були які проби зєдиненя між церквами східними а церквою західною, тай як вони доси удавались.

Щоби сю вашу цікавість заспокоїти, ми в нинішній науці перейдемо:

1. Історію змагань до злуки обох церков;
а понадто ще 2. Історію поширення віри хри-
стіянської між Слав'янами.

Св. славянські Апостоли, Кириле і Методіє, моліть ся
за нами!

1. *)

Від часу східного роздору в церкві, довершеного в по-
ловині одинайцятого століття, проявляли ся майже безна-
станно змагання, щоби сполучити назад східну галузь з за-
хідною. Треба уже наперед зазначити, що ті змагання не ті-
шились довгими, тревальшими успіхами з тої причини, що
до святої справи церковної єдності домішувано майже все
справи світової політики. Тому то сей сумної пам'яті розділ
церкви східної від західної, або т. зв. велика схизма, під-
тримувана стільки стоїть політичними інтересами дотичних
правительств, народними антагонізмами, ріжницею західно-
європейської і візантійської культури є гріхом, є проступком
великої частини христ'янського св та, який має обов'язок
стреміти до єдності і любови в почитанню одного Бога,
і в релігійнім житю, вірі і всім, що до віри належить. Очи-
видно, головна вина за сей розлам спадає на тих, що його
в першій мірі спричинили і не старають ся його усунути.

Але старання такі, як я вже сказав, були і то не одні.
І так в XIII. століттю в часі четвертого хрестоносного по-
ходу хрестоносне військо західних володарів, замість іти
здобувати св. землю від Музулманів, задержалось в Царго-
роді, і тут хотіло насильним способом зєдинити схід з за-
ходом. Основано там не лише латинське цісарство 1204 р.
але й заведено латинське богослуженє. Таке насильне єди-
ненє і то ще впроваджуванєм латинського обряду між Гре-
ками, не то що до церковної єдності не довело, але ще
збільшило ненависть Греків до латинян. Тож уже за 57 літ,
1261 р., упало там в Царгороді і се латинське цісарство
і латинська церква.

Незабавом однак знов уже самі Греки простягли руки
до єдності церковної, але знов і вони робили се з полі-
тичних зглядів, а то тому, бо хотіли дістати через Папу
Римського поміч від західних володарів проти Турків, що
загрожували грецькому цісарству. Тоді то грецький цісар,
Михайло Палеолог вислав грецьких послів-єпископів на все-
ленський собор, який відбував ся на заході в Ліоні 1274,
і там Греки згодились на те, що Папа Р. є головою цілїї
Церкви Христової. Та ся злука тревала лише 8 літ, бо син
цісаря Михайла, Андронік II., вже 1282 р. зірвав знов всяку
зв'язь з Римом.

*) Гляди: Історія хр.-катол. Церкви о. Ал. Стефановича, стор. 111.

Коли ж знов в I. половині 14. століття Турки загрожували Царгородови, грецький цісар Іван VII., бажаючи помочи від західних володарів проти Турків, навязав також переговори з Папою Римським, Євгенієм IV. в справі з'єднання церкви грецької з Римською. І дійсно на вселенськім соборі в Фльоренції, 1439 р., на котрий прибув навіть сам грецький цісар, царгородський патріярх Йосиф і багато східних єпископів, а між ними і наш київський митрополит Ізидор, згодили ся Греки прийняти і узнати слідуючі точки, яких доси вони не хотіли узнавати, і задля яких вони відпали від заходу, а то: 1. віру в походжене св. Духа і від Бога Сина, 2. першенство Римського Папи в цілій Церкві, 3. істноване чистилища, і 4 згодили ся на те, що св. жертву можна приносити на кваснім або пріснім хлібі, і то після звичаю в кожній Церкві.

Но і та злука не вдержалась довго. Ото Турки, боячи ся злуки всіх християн, витворили між східними християнами за Юдин гріш велику партію, противну з'єдненню, так що повстала велика борба проти церковної єдності, яка дійсно по кількох літах знов занепала.

Алеж і страшна кара постигла незабавом цілий схизматичський схід. Ото 1453 р., отже вже за 10 літ, Турки завоювали не лише всіх християн в малій Азії, але здобули і сам Царгород від Греків, і в Царгороді оснували навіть свою столицю. Від того часу починає ся сумна доля-неволя східних схизматичсько-православних християн під музулманським ярмом. Не хотіли горді Греки підчинитись під послух Папі Римському, то дістались в неволю турецьку, попали в понижаючу зависимість від турецьких султанів, яким лише і залежало на тім, щоби не прийшло до єдності царства Христового. І справді від того часу не було вже загальніших проявів до злуки між Церквою східною і західною.

Вправді недавно, бо 1902 р. царгородський патріярх поставив був до всіх східних автокефальних церков запити в справі церковної злуки з Римом, однак з відповідей, даних тими церквами видко, що хоч всі вони також заявляють ся за церковною єдністю, то однак, раз, не маючи вже між собою церковної єдності на Сході, а по друге зістаючи в невільничій майже залежності від своїх правительств, не можуть днесь виявити стільки сили і відваги, щоби зірвати з гріхом роздору, та зєдинитись з заходом в одно Христове стадо.

А однак колись таки сповняться ся пророчі слова Спасителя: „і буде одно ста і оден пастир“, і тоді то явить ся в цілій повні та Божа сила Ісуса Христа і ідея вселенської Церкви тоді здійснить ся в з'єдиненій Церкві Сходу і Заходу. До здійснення ж тої ідеї єдності мусимо вже тепер змагати всіми чесними способами, головнo молитвою і ділами любови та апостольської ревности, якими

нам присвічують як раз св. слав. апостоли, Кирило і Методій, про котрих будемо сейчас чути обширнішу науку, бо хочу вам, мої дорогі, ще днесь вкоротці представити історію поширення віри християнської між Слав'янами.

2.

Християнська віра ширила ся між поганськими народами з двох головних огнищ: з Риму, столиці Папи Римського, і з Царгороду, столиці грецько-візантийських цесарів і грецьких патріархів. З Риму ширила ся христ. віра в римським або латинським західнім обряді, а з Царгорода в обряді східнім, грецьким. Хоч ці обряди були відмінні, но віра була одна й та сама, християнсько-католицька, та обі Церкви, східна і західна признавали над собою одну верховну власть Папи Римського.

Між Слав'ян понесли світло Християнської віри з Царгороду два братя, св. Кирило і Методій. Їх батько був Грек, а мати Слав'янка. Св. Кирило винайшов для Слав'ян письменні знаки, азбуку, та спільно з Методієм переклав на слав'янську мову св. євангеліє і прочі св. книги. Се діло мало величезне значінє для будучого розвитку цілої майже Слав'янщини; воно причинило ся до надзвичайно скорого розширення християнства між усіма Слав'янами і положило основу до слав'янського письменства і будучих слав'янських літератур.

На просьбу велико моравського князя Растича, після йому грецький цесар обох сих братів, Кирила і Методія, що прибули дійсно на Морави 863 р. і на вернули весь моравський народ на християнську віру — після грецького обряду, дали їм книги богослужебні в слав'янським язичі. Се однак не подобало ся висшому німецькому духовенству, яке тоді хотіло не лише релігійно, але й політично панувати над слав'янським, моравським народом, тай внесло навіть на обох братів Апостолів зажаленє до Папи Римського.

Св. Кирило і Методій удали ся до Риму на оправданє, а Папа Римський не лише їх апостольську діяльність одобри, але навіть поставив Методія єпископом над новонаверненими Слав'янами. За ті великі заслуги около навернення Слав'ян прозвано обох братів „Апостолами Слав'ян“.

Цікаво для нас, що ті святі слав'янські Апостоли, хоч їх діяльність припадає на часи Фотієвого роздору, не пішли за гордостю царгородського патріарха, а оказали ся слухняними для Папи Римського, яко для голови цілої Христової Церкви. Отже, як бачимо, Слав'яни на Моравах належали до Церкви католицької, мали віру католицьку, лише в грецьким обряді, а в слав'янським язичі. Той то греко-слав'янський обряд розширив ся відтак дальше між другими Слав'янами, а приняла його також пізнійше і наша Русь-Україна.

Так отже в нинішній науці чули ми, що від часу до часу заявляли ся люди доброї волі, які розуміючи вагу і значіне слів Спасителя: „Най буде одно стадо і оден пастир“, змагали до того, щоби східну галузь церковну назад злучити з одним пнем Христової Церкви. щоби всіх ісповідників Христової віри, всі Христові вівці згуртувати в одно велике стадо. Однак ті проби, на жаль, оставали лише пробами, не вдавали ся, а не вдавались тому, бо в них було за багато домішки політичної, а за мало Христової любови

Бачили ми надто, що ріжнородність обрядів не противить ся єдності церковній і єдності віри, коли тільки кожний християнин єсть виrozumілий для другого обряду, коли тільки другого обряду не понижає ся, лише в ріжнородности обрядів добачує ся красу прославлювання Бога всякими дозволеними і красними способами. Таж виразно сказав сам Папа Римський Іван VIII. до моравського князя Святополка: „Той Бог, котрий сотворив язики: єврейський, грецький і римський, сотворив і всі прочі язики на свою славу і похвалу“.

Взагалі переконаємо ся, що як би на місце взаємної зависти заняла в христ. серцю взаїмна любов, а тоїж так горячо домагаєть ся Спаситель від кожного свого ісповідника, тоді скорше прийшло би до спільного порозуміння і до вирівняня всього, що днесь ділить всіх християн межи собою, що ділить Схід від Заходу. Правдиві є слова св. Апостола народів: „Коли людськими й ангельськими язиками говорю, любови ж не маю, то став я мов мідь звеняча і тарабан гудячий.“

Тому просім Божественне Серце Ісуса, любовю до нас горіюче, щоб і всі християнські серця загорілись взаїмною любовю, та в той спосіб щоб у любови зєдинились всі в одно св. велике, могуче стадо Христове. Амінь!

о. І. Г. з Дрогобича.

Наука до дітей

в день святого Константина і Олени.

Сл. Іс. Хр.!

Нині святкуємо. мої любі Українські діти, память опі-
жунів шкільних дітей, память св. Константина і Олени.

В день той ви вільні від шкільної науки на се, щоби відірвали ся від щоденної праці а свої очі спрямували там, де ціль ваша і глянули на своїх опікунів, котрим ти діворо esi віддана в опіку, а приглянувшись їм, застановили ся над своїм житем і набрали на ново сил до праці.

Сих двоє великих святих жили дуже давно тому і обоє визначались тим, що в їх житю хрест відіграв велику роллю і ми лучимо їх память з історією хреста. Св. Константин навернув ся через хрест і побив через него ворогів. Св. Олена розширила его почитанє.

Не менше значінє має в нашім житю хрест — кожде несе на своїх раменах хрест а хрестом тим є обовязки і тягарі житя, які Бог на нас наложив.

І нести сей хрест будемо ціле житє, аж поки не донесемо его там, де всі хрести зложені — перший Адама, дальше Христа, а дальше наші і тих, що по нас жити будуть; то є до гробу.

Ріжні люди ріжно его несуть, а найважнійше в житю є се, щоби ми, коли Бог дав нам нести хрест житя, несли его радо і без наріканя і о скілько можна улекшували собі по Божому сю хрестну дорогу житя.

І нині я хочу Вам, з нагоди нинішного свята, кинути одно реченє, котре виповнене в житю, улекшить нам тягар хреста і певно отре перед часом не одну слезу. Слова сі суть: Виречи ся щастя а думати о обовязках, серце заступити совістю, се знаком правдивих людей, се знаком вибраних людей.

Мої любі Українські діти! З подивом дивимось, слушаємо оповідань з житя святих. Дрожимо на згадку терпінь, мук, які вони переносили, але нам навіть на думку не прийде, що ми тут зібрані сотворені на то, щоби колись були товаришами тих съятих, ми прецінь призначені до неба!

Ми так привикли і полюбили наші гріхи, що думаємо, що ряд святих скінчив ся десь на дуже давнім віці по Христі і що прочі святі, то хіба десь якісь виїмки; а ми забули на се, що ми мусимо сповнити то житє як найкраще і тим самим доказати, перед самим собою, що ряд той тягне ся і дальше, лиш одно є відмінне, инакше стаємо ся, а властиво за инакші діла станемо ся святими, як наші опікуни.

Ми є учениками, ходимо до школи і через се, що учимо ся, сповняємо свої обовязки, котрі на нас Бог наложив. Наука в школі є на то щоби нам показати, як ми повинні жити, щоби стати чесними людьми, добрими членами суспільности а через се честию свого українського народу — своєї вітчини.

Коли ми сповнили ті обовязки, сповнимо тим самим свою задачу на світі а за се, за таке житє станемо в рядах наших святих, в рядах св. Константина і Олени, св. Йосафата і ин.

Але вже нині бачите, що то не так легко сповняти ті обов'язки, мимо того, що вони не тяжкі, світ вже нині тягне нас до себе і обіцяє нам все лиш на се, щоби ми не учились.

І ми вже до тепер на шкільній лавці здоптали, нераз свої обов'язки і віддалились обіцянкам щастя, котрого ми в додатку не найшли. Було і так, що ми подоптали наші постанови, що хоч на будуче будемо сповняти точно свої обов'язки.

Таке нині, а щож буде пізнійше, де жите твоє буде тяжше, покуси більші?

Тому вже нині треба набрати сили до доброго жита, котре нам і тут на землі дасть одинокую осолоду, не говорячи вже о житю поза гробом.

Силу сю можете набрати зі слів сказаних перед хвилиною. Слова сі запишіть собі яко памятку нинішнього свята і не забудьте їх ніколи, а слова сі я повторю і поясню Вам їх коротко.

„Ми в житю мусимо забути о щастю, виречи ся его, а думати єдино о сповнюваню обов'язків, серце мусимо заступити совістю, а виповнене того є знаком великих людей, є знаком вибраних людей.“

Коротке се реченє, а в нїм містить ся причина нещасного жита тисячів людей і противно в нїм є і було щастє соток тисячів людей.

Того держали ся всі, що яко люди були великими, держали ся его королі, не забували про него і бідаки, держали ся его і жили після него всі, що для людства зробили много.

Ми мої любі думаєм ложно, коли блеск королівський і пишноту дворів панів уважаємо за осідок щастя, за вершок досконалости людей.

Ні дорогі, се є блуд, а ми памятаймо о тїм, що досконалим на світі є кождий, хто є чесний і характерний, є той, хто сповняє свої обов'язки яко католик і член суспільности, а таким є і той найбіднійший ученик, що в подертих чревіках, в голоді, учить ся в хаті при світлі лампи з улиці, а противно може тої черти не дставати людям, хоч би вони були королями. як то бачимо на італійськїм теперішнім королю Вікторі Емануелю, котрий брудно подоптав свої обов'язки яко союзник і товариш супротив нашого цїсаря і підлою зрадою прилучив ся до его ворогів.

На нїм бачимо велич сих слів; ми мусимо виречи ся щастя а сповняти свої обов'язки. Бачите єму усьміхалось щастє, здавалось стане великим, коли кине обов'язки, мав всякі дані стати великим. Австрія, думав, слаба, окружена ворогами довго не видержить, він зрадивши свого друга, кинувши обов'язки супротив него, стане великим. І він не вирік ся щастя, не сповнив своїх обов'язків, виповів своєму другови війну — і бачимо, пмстилась на нїм доля.

І великим хоч би при своїй біді стане той, хто сповняє обов'язки задля того, щоби їх виповняти, мимо того, що щастєб не знати як манило єго до себе.

Бачимо то і по вас; не той в досконалий ученик, що учить ся вправді найкраще, але лиш на се, щоби нікого не було ліпшого від него, але велику надію треба покладати на того, хто учить ся на се, щоби сповняти совісно свої обов'язки. З такого буде певно потіха і для людей і для єго народу.

Ставити обов'язки висше як щастє се є клич, котрим повинні бути ви вже нині пересякнені і вже в дрібницях присвоювати єго собі, а присвоювати мусите вже нині, приміром, учитись мимо того, що в часі науки тягне тебе щастє до себе а тим щастєм є тоді: забави, товариші, прогульки, проходи.

І коли ми вже нині будемо що дня відмовляти собі щастя а вибирати обов'язки мимо того, що вони прикрі, то ся засада вйде в нашу кров поволи і ми певно в житю не попадемо в сїть гріхів, які світ на нас заставив яко „щастє“ — і тоді будемо ми при своїй біді навіть, дійсно великими. Але се мусить зачати ся вже нині, на шкільних лавках.

* * *

Друга часть слів згаданих є властиво розширенєм першої і доповненєм її. „Ми маємо серце заступити совістю“. І чому?

Слухай дитинко, що справляє родичам, учителям твоїм більшу гризоту, як не твої привички, як ліниство, непослух, траченє часу на забавах а се все сидить, що так скажу, у твоїм серци. Що робить бідні діточки нещасливими, що кидає їх на нужду, на жебручий хліб, як не серце недоброго вітця, котрий є до чого иншого прив'язаний?

На тих примірах бачите діти, що серце чоловіка є, зіпсуге через гріх первородний і є воно повне злих прив'язань. А сї прив'язаня — норови є і у вашім серци. То бачать ваші родичі, учителі, то знаєте і ви самі. А памятайте о тім, що як підростете, то привички зростуть рівнож. Одиноким виходом є заступити серце совістю, то значить робити то, що каже совість а не то, що каже натура, наше серце.

Не легко прийде то впоїти в себе, наломитись до того, але памятаймо, що то мусить статись, поки ми молодим деревцем, бо коли ні, то реченє се, сї слова нагадаємо собі в пізнійшій житю, але хиба на се, щоби побачити шкоду, яку ми заподіяли собі і нашим близьким.

А противно, коли ті дві засади перейдуть у нашу натуру, тоді ми будемо великими і вибраними людьми, дамо щастє і собі самим і другим. А станувши на суді Божім, коли глянемо в округ себе і побачимо міліони мучеників,

будемо могли сміло сказати: Боже, Ти казав мені жити і то жити тяжко після згаданих слів — і я жив до нинішнього дня, але жив я як справдешний мученик, як товариш тих всіх святих і тому то, Боже, влучи мене тепер до їх товариства. Амінь!

ПОМЕРЛИ:

Дня 26. червня с. р. помер в 50 р. життя **о Іван Созанський**, парох Черча, повіта рогатинського. Покійний був взором священика, батька родини та громадянина. В молодих літах похоронив свою подругу і в тім самім році троє дітей. Сі тяжкі удари умів перенести з правдивою християнською терпеливістю. Свій розум і своє знанє віддав на службу своїй церкві і українського народу. Проповіді, які краснорічиво голосив в своїй парохії та на місіях — як в Бориничах, повіт Бірка, в Доброміри, повіт Збараж — були глибоко обдумані, оригінальні, робили на слухачів велике вражінє. Сам безпретенціональний, ніколи не висував ся на перед, а до кожної роботи прикладав руку. В своїй парохії оснував всі національні інституції — Читальня, Каса рай-файзенка, молочарня, Сокіл, Відроджене. Його заходом громадяни купили обшар двірський Черче і розпарцелювали між себе. Все те робив безкористно. Селян учив так, щоби ті інституції самі провадили. Не лише в Черчу, а й у сусідніх селах займав ся роботою просвітною, економічною та політичною. Гарні були його виклади про народність і історію, які умів дуже зрозуміло і популярно виложити для слухачів. За його порадою селяни Черча вислали много учеників до гімназії в Рогатині, сам дав почин у себе до приготовляючого курсу. В політичнім житю був рішучий і безоглядний, проти наших противників одних і других. В часі інвазії російської був на три місяці усунений з парохії за „мазепинство“. Строго осуджував тих, що під плашем віри хотять провадити політику шкідливу для українського народу та накидують йому перед часом, для своїх особистих цілей т. зв. реформи. Для характеристики Покійного нехай служить от такий епізод: В часі баденівських виборів Покійний був завідателем Журова з Підмихайлівцями. Староста відніс ся до дідича, щоби той вплинув на

Покійника, щоби не „мішав ся“ до виборів — то за се постараеть ся, що буде мати помешканє (помешканя для священника там зовсім не було, а мешкав в комірнім). Відповідь була: „Тим більше буду мішати ся до виборів і постарая ся о певних наших вибсрців, щоби староста не посмів з чимсь подібним відносити ся до мене і уживати впливу колятора!“ Се оповідав мені сам дідич Поляк, зазначуючи при тім характер о. Созанського. Покійний полишив одного сина Богдана, котрого задля великого таланту образував в консерваторії музичній на скрипака. Падеревський на однім пописі gratулював молодому нашому скрипакови поданєм руки і віщував йому гарну будучність.

Вічная йому память!

о. А. Пеленський.

Дня 18. липня с. р. помер в 35 році житя, а 9 році священства **о. Володимир Рожанський**, парох Гряди коло Львова, наймолодший син бл. п. о. Гната Рожанського з Хотіня. Осиротив жінку і троє дрібних дітий. Покійний був ревним душпастирем та щирим робітником; заложив в своїм селі першу українську читальню, провадив касу райфайзенку і торфову спілку в селі до послідних часів і все живо займав ся народними справами. В. И. П.

Протягом всесвітної війни померло в АЕпархії львівській до тепер 54 священників! Вічна їм память.

ВСЯЧИНА.

Промова св. Отця до дітий. В неділю призначену на св. Причастіє для дітий в цілі приспінєня мира, дня 30. липня, приняв папа Венедикт XV. около 4.000 дітий зі всіх церков Риму. По промові кардинала Помпілі промовив з високости трону св. Отець слідуючими словами:

Є се цілком природно і послідовно, що за нашим покликом, зверненням до всіх дітий Європи, щоби вони в річницю сумної події приступали громадно і побожно до Господньої трапези. пішли передовсім діти нашого міста. Ближше серця Христового намісника стануть їм більше ясними потреби і вони пізнають лекше его тугу і біль...

Ч.сто ставили ми собі скромне питанє, чи жите, яким же людська суспільність далеко від поля битви однак близько страховищ війни, відповідає також духови конечного обставинами часу витвореного християнського умертвленя. На жаль мусіли ми собі відповісти, що сум, який після слів св. Письма пустошить землю, не відбиває ся на

лицях, противно мимо всіх покликів до побожного настрою і покути видає ся неможливою для дорослих річю відорвати ся від світового житя. А що ми в наслідок сего побоювали ся о добро людського роду, однак ніколи не сумнівали ся в милосердіє того, що уздоровляє народи, виринула в нас одна думка і одно бажанє: іменно, що доброті і сердечности божественного Спасителя подобає ся більше очікувати від невинности малих, як від покути великих. І тому звернули ся ми до вас, о діти. Бо подібно, як ви лучите в собі любов ваших родичів до вас і усмирюєте через се терпіне та скріплюєте будучність, так дістала ся вам також в участі особливша любов Отця вірних, котрого гіркий смуток буде в той спосіб осолоджений і надії збуджені.

Але більша часть вас не розуміє сего страшного положеня. Ми однак, як Отець вірних, в котрого серци відзивають ся стони і терпіня всіх наших синів, ми терпимо від двох лїт гірко і просимо даремно. Даремні були наші просьби до народів, щоби відложили зброю і наші візваня, щоби піти на дорогу розуму і справедливости, через що закінчили би ся тота понижаюча різня. Внаслідок сего рішили ся ми неначе той потопаючий, що хапає ся стебла, просити божої помочи за могучим посередництвом вашої невинности. Тому подайте, любі і могучі діти, вашу руку намісникови Христа і зміцніть єго непохитну надію вашою солодкою молитвою. Ви знаєте чого ми бажаєм. Ми бажаємо, щоби людська суспільність заперестала ненависти і знищення і щоби вона ставши подібною Каїнови навернула ся і стала рівною Авлеви в ділах мира, праці і відпущеня. Яким способом? Що до того здержуємо ся від пропозицій з боязни, що наші пляни всім нашим однако любленим синам видавали би ся неоднако користними. Тому попереставмо на поновнім висказанню наших бажань і поручаємо їх сповненє Всемогучому, в котрого імени справуємо справедливість, помилуванє і прощенє. Він, що стоїть понад заміри людськості, обявить свою волю, щоби людськість в розумнім провидіннім порядку одержала найвисше і неминуче добро.

Спростованє. В імя правди прошу о ласкаве поміщенє в „Ниви“ отсего спростованя: В ч. 5. „Ниви“ в дописи з порохницького деканату згадав дописуватель о. А. П. також і про мене. З початку дописи прочитав я отсе: „за радою і з припорученя наших війскових властей виїхали з парохії з відворотом наших війск в ссени тогож року (1914) з причини операцій близко кріпости Перемишля і Сяну України: о. Данило Бодревич, парох і містодекан Порохника і о. Сильвестер Коритко, завідатель Боратина.“ На сю інформацію Вс. о. дописувателя смію запримітити, що ані я ані о. Коритко ніякої ради, ані ніякого припорученя що до

виїзду від військових властей не одержали, ані не були інтерновані. Я виїхав з родиною на Угорщину єдино з обави о власне жите і шикани від неприятельського війська, тому що брав я живійшу участь в українському національному рухові. *о. Данило Бодревич.*

Високі відзначення. Цісар надав в признаню дуже патріотичного поведення супроти ворога золотий хрест заслуги з короною на стяжці медалі хоробрости *о. Никифорови Клубокови*, гр. кат. парохори в Суходолі.

На випадок ворожої інвазії. Львівський Митрополитий Ординаріят приказав своєму парохіяльному духовенству на випадок ворожої інвазії не опускати своїх місць, а оставатись при своїх вірних. Гарне пояснене і узасаднене такого розпорядження подав якийсь „Священик“ в останних числах „Українського Слова“. Жалувати треба, що таке розпоряджене вийшло тільки в львівській епархії. Колиб воно було обовязуюче для цілої провінції, не осталаби тепер була Станиславівська епархія в так многих випадках без своїх душпастирів. Як мало у нас наслідників Преосвящених Митрополита Андрея і б. п. Епископа Константина! Як сильні ми нераз в словах, а слабі і хиткі в ділах!

Замикане церков. По інформаціям „Українського Слова“ (ч. 200) мав видати Станиславівський Преосвящений Ординаріят ось таке розпоряджене до свого духовенства: „Дійшло до відомости ординаріату, що в деяких парохіях являють ся збаламучені вірні в святочні дни, які були обходжені після давного календаря, в церквах і домагають ся відправи богослуженя. З сеї причини під загрозою суспензії ipso facto ab officio et beneficio забороняєсь всім священикам в дни святочні, які випадали би після давного календаря, відправляти торжественні богослуженя. Може священик лиш відчитати (але не співати) св. літургію раненько між 6 і 7 годиною після наміреня до вподоби, а відтак має бути церква замкнена через цілий день“.

В архієпархії львівській удержуєсь доси в силі розпоряджене Митр. Ординаріату, щоби в часі війни були церкви відчинені кожного дня від рана до вечера.

„Нива“ в р. 1916. Вп. оо. Предплатники нашої часописи зволять дарувати, що „Нива“ в сім році виходить і неточно і в зменшенім обемі. Причини сего звісні. Крім того в останних часах відпала нам через ворожу інвазію ціла Станиславівська епархія, де „Нива“ мала особливо сего року найбільше предплатників. Коли відносини не змінять ся, або коли Духовенство двох інших наших епархій не споможе „Ниви“ в сих скрутних часах своєю помочію, то й за появу вже найближшого числа часописи не можемо ручити.

Военна статистика гр. кат. військових куратів до кінця р. 1915. Померли оо: 1) Віктор Кізак († 4/1 1916 у Львові на віспу); 2) Модест Соболта († 5/4

1915 в Гомонні на черевний тиф) і 3) Шасний Щурко († 4/9 1914 в Nagymihaly на холеру). — Полонені oo: 1) Онуфрій Гадзевич (в Росії); 2) Володимир Котис; 3) Антін Ломницький (в Сиберії); 4) Володимир Садовський (в Росії); 5) Василь Телішевський (в Росії); 6) Михайло Зінкевич і 7) Юрій Ришта. — Відзначені oo: 1) Антін Цегельський, 2) Володислав Хмільовський, 3) Максиміліян Хома, 4) Юрій Дарабант, 5) Йосиф Добранський, 6) Андрій Гавришак, 7) Теофіль Гординський, 8) Стефан Гірняк, 9) Йосиф Ільницький, 10) Іван Ісаїв, 11) Николай Іжак, 12) Теодат Ярема, 13) Антін Калята, 14) Мирон Колтунюк, 15) Александер Ковальський, 16) Константин Козій, 17) Д-р Николай Нагорянський, 18) Григорій Островський, 19) Іван Озимкевич, 20) Дмитро Панасевич, 21) Василь Пелех, 22) Михайло Прокурат, 23) Стефан Проскурницький, 24) Николай Притуляк, 25) Йосиф Рачковський, 26) Юрій Рус, 27) Йосиф Шах, 28) Лев І. Сембратович, 29) Володимир Шебец, 30) Стефан Воробець і 31) Станислав Возняк. — Аванзували oo: 1) Шамбелян Касіан Куніцький посунений до VII ранги; 2) Антін Ломницький і Йосиф Кішакевич іменовані старшими полевими куратами.

На всіх військових австро-угорських католицьких куратів убитий до кінця 1915 р. — один; померло — 11 (в тім гр. кат. 3); ранених 10; полонених 41 (в тім гр. кат. 7); відзначених 530 (в тім гр. кат. всього на всього 31!).

Нові книжки і видання.

Свщ. Олександр Коренець. Рим і наші церковні постанови, зокрема календар. Накладом Укр. Культурної Ради. Відень, 1916. Стор. 32. Ціна 1 К.

Автор доказує римськими конституціями, листами, енцикліками й синодальними текстами, що римська столиця була далека від наміру змінювати чи касувати давні українські обряди й церковні постанови, бо ходило їй тільки про догматичну унію; що навіть не вільно нічого змінити в обрядах і звичаях грецької церкви, що туг належить також уживане Українцями в церковнім життю давнього юліянського ка-

лендаря; що зміни у вичислених справах, отже і в уживанню давного календаря в церковнім житю, можуть зайти лише на виразне жаданє українських владик по відбутих попереду провінціональних соборах.

Подібну розвідку видав автор також у латинській мові. В слідуючій числі подамо докладний зміст отсеї розвідки.

Бог побіда моя Молитвенник жовніра - Українця. Загреб 1916. Стор. 62. Ціна 30 сот.

Зміст: Прикмети доброго жовніра. — Молитви щоденні. — Служба Божа. — Молитва за Цісаря. — Молитви відпустові. — Сповідь і св. Причастє. — Молитви на всякі потреби жовніра. — Молитва св. Вітця о мир. — Молитва за український нарід. — Пісні. — Календар.

Ще не вмерла Україна. Співанник з великих днів. Впорядкував і рисунками прикрасив Богдан Лепкий. Відень 1916. Виданє Української Культурної Ради, апробоване пресовим бюро м. к. Міністерства війни. Ціна 2 К. В полотняній оправі з золоченими витисками 3 кор.

Сей збірник обіймає 34 самі найкрасші пісні (тексти з мелодіями) переважно історичного і патріотичного змісту, дібрані умілою рукою і достроєні до „великих днів“, які саме переживаємо. Вільшу половину співанника займають щиро народні пісні, між якими є й пісні перейняті із мало розповсюджених у нас закордонних видань М. Лисенка, а також нїде ще не друковані пісні, записані в Галичині. Декотрі із звісних уже пісень книжного походження змінені відповідно до нових обставин, витворених світовою війною. Новиною є також три послідні пісні: „Журавлі“ музика Льва Лепкого до слів Богдана — у фортепяновім укладі Є. Флорестини, „Січовий Гимн“, — муж. хор Модеста Левицького до слів П. Карманського „Сповнилась міра“ і утворений Ол. Колессою під мелодію угро руської народної пісні повний сучасного змісту гимн „Грають труби над Дністром“, уложений на муж. хор з супр. фортепяну Філ Колессою. Ті три пісні надають ся добре до всяких патріотичних обходів. Навіть штучні складання підложені по найбільшій части під народні мелодії. Одним словом, — цілому збірникови надано щиро народній характер, що виявляє ся також в оригінальних мініятурових ілюстраціях і стильових ініціалах Б. Лепкого і Ол. Кульчицької, якими прикрашене се виданє.

Видає і за редакцію відповідає свящ. Ярослав Левицький.

З друкарні „Діла“ Львів, Ринок ч. 10.

Н И В А

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Ч. 9—10. Львів, вересень і жовтень 1916. Рік XII.

Митрополит ґр. А. Шептицький в тюрмі.

Рука дрожить, серце з болю стискаєть ся, сльоза око заливає, коли приходить ся писати, коли мусимо читати повисші слова: „Митрополит Шептицький в тюрмі!...“

Чи се правда, чи лише сон? сон страшний, болючий, по яким чоловік будить ся цілий подразнений, зденерований, хорий! Ні, се не сон, не уява а суща, дійсна, сумна, страшна правда! Митрополит Шептицький дійсно в тюрмі!...

Чоловік не буденний, на якого появу треба чекати роками, століттями, чоловік, якого завидують нам багатші — в інтелігенцію, талани та генії, — народи. Муж великої віри, непорочного як сльоза, як хрусталь характеру, муж, якого ціле жите сходило на молитві, праці, умертвленю, чинній любови до ближнього — в тюрмі!...

Чи се бандити его зловили, щоби жадати великого окупу від багатой родини, чи се може похибка що до особи, се якесь невияснене „qui pro quo?“ Ні! Митрополит Шептицький не в руках бандитів, а — в правительственній, державній тюрмі!... Ні! се не похибка! Росія знає добре, кого вязнити! Вона знає, що отсе: Уніятський митрополит граф Андрій Шептицький в її суздальській монастирській тюрмі!

До вікових кривд українського народа прибула нова кривда болюча, пекуча. Спосіб старий, випробований: вивезене, вязниця—лише нова жертва, нова офіра! Досить вказати на Полуботка, якого сам всеросійський імператор Петро у вязницю відвідує, досить нагадати на гетьмана Кальнишевського, якого вивозять з теплого підсоня України в далекий Соловецький монастир на Білім морю! А Шевченко, Костомарів, Кониський, Куліш!... і їхже імя легіон...

найкрасші сини свого народу, всі вони тої долі зазнали, усі вони тюрмою свою любов до України переплачували.

Історія, той безсторонний судія століть, колись по роках видасть свій безсторонний, об'єктивний суд над сим огидним актом російського правительства. Так, як нині читаємо про часи Неронів, Діоклеціанів, Іванів Грізних і їх прямо розуміти не можна, що могли бути такі потвори-люди, які пили кров людську, в ній купались, по ній ступали, так колись не буде Росіянина, який не соромив би ся, не спаленів з стида за акт страшної самоволі правительства ХХ ого століття, за увязнене, вивезенє і осадженє в тюрмі митрополита А. Шептицького.

Яке право до Него мають?

Хиба право грубої самоволі, право п'ястука! Нічого більше. Адже Шептицький чужий підданий, австрійський горожанин і як такий міг лиш австрійським законом і правом бути покараний. Коли Росіянам був на їх терені війсьним не вигідний, то могли его остаточно з всякою почесністю, яка такій достойній Особі належить ся, інтернувати, за словом чести оставити Его в місцевості Ему вказаній в цілковитій свободі, але не обставити Его жандармськими в Курску або тепер увязнити в монастири для релігійних проступників в Суздалю!

Якаж могла бути Его провинна?

А вжеж ніяка карна — лише хиба релігійна або політична.

Росія релігійних своїх новаторів на костир, на шафот посишала. І так юревецький протопоп Аввакум за свою науку, що треба хреститись не трема а двома перстами горить на кострі. Тома Тваритинов за пропаганду іконоборства та порубанє косою ікони митроп. Алексія був спалений 1714 р. на Красній Площі в Москві. Містик Кульман, що мрів про єдину церков на землі, свої ентузіастичні науки припечатав також смертю в огні 1689 року. Українець Сильвестра Медведьова, який своїми науками о епіклезі склонював ся до науки католицької Церкви обвиняє патріарх Йоахим о „хлѣбопоклонную єресь“ і той строго-православний і глибоко-релігійний чоловік узнений за єретика і папіста умирає на шафоті 1682 р.

Алеж — се були сумерки варварської єще тоді Росії, яка в релігійних новаторствах бачила небезпеку для держави і таким „коротким процесом“ хотіла позбутись клопоту з голови. В ХІХ ст. бачимо вже більшу толеранцію супроти релігійних новаторів, бо прим. гр. Льва Николаєвича Толстого мимо анатем Святійшого Синода правительство російське оставляє єще у згляднім спокою за его зовсім неправославне толкованє Христового Євангелія. Штунда, той недавний ще обяв сектанства російсько православної церкви ширить ся, особливо в українських губерніях, в дуже широ-

ких розмірах. Одна лише унія не знаходить зрозуміння у рос. правительстві, одна лише унія терпить переслідування а наконєць зносять її насильно в р. 1839 і 1875.

А Митрополит Шептицький — се символ унії церков. Митрополит Шептицький ціле своє жите мріяв о зєдиненю християнства в одно стадо і его пропаганда находила і в Росії сильний відгомін, багато приклонників і тому тепер, коли Росії удалось Митрополита захопити в свої руки, мусить він ділити судьбу релігійних новаторів, судьбу послідних уніятських єпископів.

Нехай же Росія тепер публично се визнасть, нехай перед цілим світом признасть ся, що закони її, правліне її своїми засадами сягають єще в померклі віки середновіча, що вона перейшла всякі еспанські інквізиції. Але Росія мовчить і осаджує уніятського Митрополита в тюрмі а здивованій Європі дає поле до здогадів що до Ёго провини.

А може Ёго провина політична?

А з невідгідними російській політиці особами російське правительство зовсім не церемонилось, хоч би се були і особи із царственного государственного дому. Суздаль, куда запроторено нашого Митрополита, сам один, міг би много цікавого сказати. Є в Суздалі жіночий Покровський монастир. В ній були замкнені аж дві цариці. В р. 1526 була доставлена в Покровський монастир інюкиня Софія, в мірі цариця Соломонія Юрієвна (Сабурова), жінка великого князя Василя Івановича. Красавиця-цариця, що прожила 21 літ зі своїм мужем, була насильно пострижена, яко „неплодная смоковница, иже посякають и измещуют изъ винограда“. В монастири пережила Софія 16 літ і мирно померла 16. грудня 1542 року.

Другою затворницею Покровського монастиря була супруга Петра Великого, цариця Евдокія Теодоровна (Лопухина). В червні 1699 року, на виразне бажанє царя, висказанє окольничим Семеном Язиковим архімандритови Суздальського Спасо Єфимєвого монастиря Варлаамови, Евдокія Теодоровна була пострижена єромонахом Іларіоном в келії стариці Марем'яни під іменем інокіні Олени. В Покровськім монастирі інокіня Олена прожила до 1718 року, звідки вона зістала переведена в Ладозьський монастир. Після довгого волокитства і тяжких літ заточеня інокіня Олена поселилась в Вознесенськім дівичім монастирі в московськім Кремлі, де в 1731 році, в 62-гім році життя померла....

Так поступали царі зі своїми супругами, і подібно поступало правительство зі своїми політичними противниками. Найкрасшим приміром на се: заточенє хвали і слави Росії, звісного письменника Т. М. Достоевського, який чотири літа

перебув у в'язниці в Сибірі, що єго опісля в своїх „Записках із „Мертвого Дому“ так майстерно описав.

Але ж і цариці і Достоевський се піддані російської держави, але звідки та яким правом приходить російське правительство в'язнити, казнити, кидати горожанина чужої держави, не переслухавши обвиненого, не оголошуючи навіть єго провини, не виправдуючись зовсім перед світом зі свого насильного, брутального акту! Хиба-ж Митрополит міг вести яку політичну пропаганду, яка виходила-б Росії на шкоду? То-ж чейже сам, без спільників не міг її в Росії вести. Чому ж не чуємо о переслуханю, о в'язненю, о каранню єго агентів, єго приклонників в Росії? Чому? за що? без розправи, без оправданя мучать чоловіка, а собі наносять сором по віки вічні.

Справа вияснить ся, коли скажемо, що Митрополит се син поневоленого, переслідуваного Росією народа українського, син найліпший, син найгідніший, який любов до Матери-України маніфестував словом і ділом через ціле своє життя. Національний музей кількамільонової вартости, перша і одинока жіноча гімназія СС. Василіянок, Народна Лічниця, Монастир Братів Студитів у Львові здвигнені майже виключно щедрою рукою Мецената-Владики. Успішна оборона прав українського народа при реформі виборчій як до парляменту, так і до сойму, незвичайне гармонійне співділане наших політичних організацій з Владикою-Патріотом; Вакаційні оселі в Милованю і Коршові для убогої дїтвори, „Дім здоров'я“ для грудно-хорих академиків в Підлютім, численні стипендії для убогої молодіжи і пікловане ся артистичними таланами — се все завдяки щедрій руці і теплому серцю Олікуна Владики, — чейже вистарчаючим доказом, чим був Владика-Мученик для нашої безталанної України.

І як Росія ніколи не церемонилась з рабованем навіть угодами і трактатами признаних прав Україні, так тепер не церемонилась з арештованем і ув'язненем найліпшого Сина України.

Митрополит падає жертвою своєї діяльної любови до католицької Церкви і до України! Се єго одинока провинна! Се єго злочин.

Не тайні документи відкопані в митрополичій пивниці, не якісь компромітуючі (?) пи́сьма з заграниці — бо колиб такі були, то російське правительство по двох літах в'язнення Митрополита було-б мало час їх переглянути і їх оголосити — але любов до України і до католицької Церкви суть причиною в'язнення Митрополита.....

Якже ми українське, греко-католицьке духовенство реагували на кривду нам заподіяну? Підчас наїзду російських

війск годі було що зробити, бо через тяжкий воєнний час та страшне ярмо наїздника були-б смільчаки свою відвагу тяжко відпокутували. Адже нам зборонювано навіть молитись на службі Божій за свого Митрополита і упоминати його ім'я. Колиж прийшли австрійські війська і засіяло свободи сонце, ми з обави, щоби всякі, які небудь маніфестації злучені з Его іменем не пошкодили Ему і не накликали на Него більших репресалій..... мовчали! Ми боялись оголошувати в часописях навіть складки на фундацію Его Імени! Ми брали навіть за зле оголошуване Его дорогих нам всім письм до Его знакомих... А тимчасом російське правительство зовсім не числилось з нашою опортуністичною політикою, лише... замкнуло Митрополита до в'язниці в Суздалю. Гіршого вже нічого мабуть не в силі навіть російське правительство придумати, хиба що скаже Ему за приміром Аввакума та Медведьова ступити на костир!

Отже духовенству годі мовчати. Забрали нам вороги: Батька, Добродія, Опікуна, Архієрея, тож голосім, кричім, що нам кривда сталась, що се злочин сповнений на багатоміліоннім, багатострадальнім українським народі, що се нечувана в ХХ століттю релігійна репресія на греко-католицькій Церкві та що брехнею є фраза Росії і антанту, що війна ведеться в обороні прав недержавних націй. Нехай соромиться, коли вже не Росія, то її вільнодумні, конституційні союзники Англія, Франція за се: з ким то вони збратались, з ким вони звязались до борби за культуру, поступ, свободу!...

Отсі стрічки в нашій церковній органі се перший болючий крик протесту духовенства, який запише історія на своїх скрижалях про сей сумний акт! Дальшу акцію нехай возьме наше заслужене тов. св. Апостола Павла в свої руки.

Нехай оголосить в часописях світової марки як „Neue Freie Presse“, „Berliner Tagblatt“, „Kölnische Zeitung“, „Vossische Zeitung“ голосний протест против в'язнення і мучення нашого Архієрея!

Нехай в неутральних великих часописях: швейцарських, шведських, данських, голландських постарається вивести справу на широке поле і зробити її голосною.

Нехай попросить пралата о. Шайхера о его ядерну розумну вступну статтю в нашій органі „Korrespondenzblatt für kath. Klerus“, щоби весь австрійський клир знав про нашу кривду і нашу любов до Архієрея!...

Нехай удасться з покірною просьбою до австрійського Єпископату, щоби вступилось в дипломатичній дорозі за своїм визначним членом.

Нехай в найглубшій покорі просить Святійшого Отця, щоби поновив свої старання о випусценє нашого Владики з московської тюрми.

Нехай покличе визначних правників, знатоків міжнародного права цілого світа до анкети, нехай вони орекуть, чи в ув'язненню Владики можна найти хоч тінь узасаднення, оправданя!

Нехай покличе нашу суспільність до здвигнення вікопомного пам'ятника в формі фундації для сиріт в честь нашого Владики. Не біймось! Нашому Архієреєви вже більше пошкодити не можемо, а докажемо, що ми духовенство уміли оцінити заслуги Ёго, відчути муки і кривду Ёго і уміли доказати, що біль Ёго, боєм нашим, кривда Ёго, кривдою нашою, боєм і кривдою цілої соборної України!... Адже сміло сказати можемо, що в цілім світі не має, не було і не буде диєцезії, де духовенство з своїм єпископом було-б більше, щиріше, сильніше звязане любовию, одною думкою, одними ідеалами як в Архідієцезії Львівській за часів митрополита гр. Андрія Шептицького!

Замітить хтось: такі протести і маніфестації мають тільки теоретичне значінє, бо в практиці вони ніякої полєкші Високопреосвященному Митрополитови не принесуть, то на се замітимо ось що: що коли недавно женевська часопись „Journal de Geneve“ в газетній статі, а французький учений психольог Густав ле-Бон в виданій недавно книжці п. з. „Renseignements psychologique sur la guerre europeenne“ (Психольогічні розважання над європейською війною) заговорили про психольогічні помилки Росії підчас теперішньої війни а то: про утиски українського населеня з боку російських властей, про конфіскату церков, про заборону уживаня української мови і т. д. то „Новое Время“ прямо не посідало себе зі злости, що отсе Росію так перед публичною опінією очорнюєсь, оклеветуєсь. Чи не слідувало б нам у окремій книжці написаній німецькою, французькою, англійською мовою видати обширну біографію митрополита А. Шептицького і пустити її в культурний світ для поясненя і зрозуміня страшного кроку насильства над уніятським, українським Владикою? А так то менше обізнані з цілою сею справою круги Німеччини, Франції, Швайцарії, Англії і Зєдинених Держав гадають, що акт мести російського правительства носить на собі ціхи оправданя сего кроку

Одним словом: ми не сміємо пасивно приглядатись мукам і стражданням Нашого Високопреосвященного Архієрея. А хоч і наші старання не розвалять мурів, за якими сидить Ёго достойна Особа, хоч не розкуємо кайданів, яким наложив відвічний ворог Церкви і України на Ёго рвки, то все таки акція наша докаже світови, що ми нашого Владику любимо, за Него молимося, за Ним тужимо, а Ёго біль як наш відчуваємо. Голову саустити, руки заломити се річи малодушних, а таким ніколи наше духовенство серед найскрутніших хвиль нашого національного і релігійного житя не було!

о. Іван Рудович.

Наше духовенство на війсьній еміграції.

(Дальше.)

В українських родинах, що опинились у Відні, було багато шкільної молодіжи, яка в наслідок язових трудно- стий і опізненого зголошення не могла вчитись в місцевих школах. Під проводом директора львівської академічної гімназії п. Ілії Кокорудза зорганізовано „Гімназійні наукові курси з українською викладовою мовою (Beschäftigungs-Kurse), на які вписалось з кінцем вересня 1914 р. 60 учени- ків і учениць. Дня 15. жовтня т. р. отворено курси провізо- рично в льокали ліцею пані Др. Шварцвальд в І. окрузі при Wallnerstrasse 2, а опісля перенесено їх до ц. к. висшої ре- альної школи в III. окрузі Radetzkystrasse 2. Протягом року було вписаних 321 учеників і учениць, при кінці шкільного року було клясифікованих 253.

З священників вчили на курсах оо.: Софрон Хлібовиць- кий, ексортатор курсів, др. Осип Застирець, Геодозій Лежо- губський, Василь Лициняк, Омелян Мартинович, Петро Па- трило і Іван Туркевич, як катихит і професор співу та дірі- гент хору.

На Богослуженя ходила молодіж до церкви св. Варвари.

В падолисті 1914 р. отворено „Курси навчання для на- родної школи і учительської семінарії у Відні“ себ то учительську семінарію, а при ній мішану школу вправ. Ті школи приміщено в будинку державної реальної школи в VIII. окрузі при Albertgasse 20. Директором семінарії був п. Андрій Алиськевич, директор перемиської української гімназії, а нагляд в народній школі обняв п. Іван Чабан. До семінарії вписалось 64 кандидатів і кандидаток, а в на- родній школі було 62 хлопців і дівчаток. Зі священників працювали в семінарії оо.: Кормош Омелян, Лежогубський і Патрило, а про матеріальні запомоги для незасібних уче- ників подбав о. Лициняк В. і п. Ціпановська.

Крім уділювання науки релігії і відправи Богослужень оо. катехити займались молодіжю, та старались, щоби діти не відчували діймаючо поневільного побуту серед чужих на еміграції. На наші рокові свята (як Різдво) уладжували для них спільне шкільне свято, а з окрема гарне і звору- шуюче було перше св. Причастіє дітей, уладжене 11. черв- ня в церкві св. Варвари. По Службі Божій і св. Причастію, перед яким виголосив о. Патрило сердечну промову до ма- леньких збігців і віденських земляків, зібрались діти на спільне сніданє в льокали при Sonnenfelsgasse, а опісля всі відфотографовались на площі перед церквою. Се свято

зробило як найкрасше вражінє на дітий і їх родичів, а особливо на віденських Українців, які перший раз зобачили більший гурт молодіжи зібраної в церкві на таке свято.

Від початку лютого 1915 відбувались в народній школі катехитичні практики для наших богословів III. і IV. року, які ходили в першій півроці на університетські виклади у Відні. Ті практики вів крилошанин і пралат о. Евген Гугар, який з рамени деканату віденського богословського факультету викладав катехитику і методику нашим богословам.

Щоби пізнати метод виховання і навчання та розвій німецьких шкіл, ходили многі наші отці, а особливо катехити, на госпітації до середніх і народних шкіл у Відні і в підмійських громадах. Тут мали можливість переконались, який хосен має нарід зі своєї — національної — школи, веденої в щиро католицькій дусі, наглядно бачили, як багато ділають для виховання і освіти народу, як видатно працюють для молодіжи в школі і поза школою — у нас недоцінювані черці і черниці, які гарні успіхи досягнули ті культурні народи, що вміють вихіснувати плянову працю католицької Церкви над вихованєм шкільної молодіжи.

Кілька разів звиджували наші священики Катехитичний музей у Відні, де могли виробити собі погляд на вислід катехитичної праці німецького духовенства та познакомитись з помічними середниками науковими, які ту працю улекшують і роблять успішнішою.

На запросини репрезентації мав Єзуїт о. Heutger незвичайно інтересний і актуальний виклад про душпастирську працю і організацію молодіжи в містах, що скінчивши виділову школу іде відтак на науку ремесла, до торгівлі, та приспособлюєсь до всяких свобідних заводів. О. Heutger, чоловік старший і досвідний, поєдинчий і симпатичний, назвав свій виклад „Moderne Jugendpflege“, чим хотів зазначити, що священик-душпастир мусить „искупувати время“, точно пізнати обставини часу, осередовища і місця, числитись з ними, та відповідно добирати середники помічні і конечні, щоби его праця дала тривкий вислід.

Виклад зачав він многозначучими словами: Die Faulheit des Priesters ist der grösste Feind der Jugendorganisation. Опісля представив свою 20-літню діяльність серед молодіжи у Відні, зобразив пороблені досвіди і середники, яких уживав, щоби ввести тривку організацію католицької молодіжи. У Відні є більше як 100.000 молодіжи, яка або зовсім полишена без нагляду і опіки, або не має в родині відповідного проводу і виховання. За 20 літ праці духовенства і загалу Віденців-католиків вдалось зорганізувати та захистити перед моральним занепадом і зледащінєм лише третину молодіжи, а $\frac{2}{3}$ приманюють соціалісти до себе, які видають грубі суми на агітацію між молодіжю, хоча відказують ся

від всяких датків на шпиталі, приюти для сиріт, убогих, немічних старців-робітників і інші філантропійні інституції. Досі вдалось zorganizувати молодіж у всіх округах Відня, заложити для неї товариства і приюти (Lehrlingsheime). Ціль тої організації хоронити молодіж перед неморальністю і духовим одичінем, плекати у неї духа релігійности і побожности, беречи її перед нуждою, навчити солідарної праці і ощадности, дати можливість заробити собі в життю на прожиток, та в загалі виховати кожного на свідомого католика — громадянина-Німця.

Конечним услівем розвою організації є відповідний льокаль, де молодіж сходилабись, а евентуально і мешкала. Віденські організації надбали гарні приміщення; майже в кожній реальности є салі на театральні представлення, відчити, виклади та окрема комната на бібліотэку. Сама молодіж грає на сцені відповідно дібрані штуки, держить відчити і виклади, а через те образуєсь, осміляєсь і уздібнюєсь до громадянського житя. Велику вагу кладєсь на релігійне вихованє і провід членів; що неділі і свята відправляєсь для них окреме Богослуженє з відповідною проповідію, часто приступають вони до сповіди і св. Причастия, вчать ся церковних пісень, іп согроге виступають при всяких церковних святах, а через те привикають прилюдно заявляти свої католицькі почування.

Між католиками Австрії і Німеччини виробилась доси трояка форма організації молодіжи. Марійські конгрегації з виключно релігійно моральними цілями, мішані організації, які попри духову опіку над молодіжю дбають про її матеріяльне добро і забезпеченє, а з окрема дбають про матеріяльні потреби zorganizованих членів, але старають ся вщиплювати їм горожанські чесноти, а особливо повздержність і ощадність в імя цїцеронського вислову: Так в родині, як і в державі ощадність є основою і жерелом богатства. Всі католицькі товариства держать молодіж далеко від політики, а сам о. Heutger висловив ся: „Ein garstig Lied, ein politisch Lied“.

Далі буде.

о. Юліян Дзерович.

Матеріяли до історії мартирольогії нашої Церкви в часі всесвітної війни.

Листки для Галиції.

В устній пропаганді православя між нашим уніятським населенєм Евлогієви і батюшкам мали помагати летучі лист-

ки о двох картах (чотирох сторонах), видавані монахами Свято-Троїцкої Сергієвої Лаври і тамже в їх друкарни печатані. Листки ті названі „Листками для Галиції“ цілими мішками розкидували батюшки, чиновники і салдати між нашим простонародом при кожній нагоді безплатно. Писані вони були таки нашою мовою, етимольогічною правописио і тимсамим опрокидували Евлогій та батюшки своє тверджене о „одномъ литературномъ языкѣ“, коли навіть трудні богословські вислови уміли передавати „хахлацким нарічієм“. Тільки що до зверхньої їх форми. Що до їх змісту, то зміст їх лише сором міг нанести їх авторам і способи їх полеміки. Можна бути інших переконань релігійних і остаточно були в праві тіж пропагувати, розширювати, однак спосіб пропаганди і тактики повинні заховати певні межі приличности і безпристрасности. Се особливо відносьть ся до полеміки релігійної, полеміки між християнськими релігіями. Христос був учителем любови а не ненависти!...

Подаємо тут пару зразків, як то православні християни полемізують і я уявляю собі, як то Христос радувати ся (?) мусить, що Єго (?) віра таким способом пропагується, а Єго найкрасший заповіт любови ногами допчеть ся...

В Листку „Що така унія“? читаємо: „Унія стараєся, щоби для русского православного народа запровадити вмѣсто Церкви Христовой римській костель (!!) съ катеринкою органами, съ ксендзами-блазнами и т. д.“.

„Священники повинни поминати теперъ патріярха константинопольского, ибо константинопольскій патріярхъ — православный человекъ, а не такій еретикъ якъ римскій іезуитъ папа“...

В Листку: „Якъ учить Православная русская Церковь о Пресвятой Дѣвѣ Маріи, а що говорятъ о Божіей Матери католицкій и уніятскій ксендзы и польскій костель“ читаємо такі цвіги духовної полеміки: Ксендзы разъ начали лгати, брехати и брешутъ до конца. А то происходитъ совсѣмъ просто. У ксендзовъ и у папы римскаго нема правды. А у кого нема правды, той мусить брехати. Ксендзы головою въ Церкви вмѣсто Христа здѣлали папу римскаго, потомъ дали ксендзы тому папѣ право брехати (!!) або ворожити, то есть дали папѣ даръ непогрѣшимости. Ну, разъ дали ксендзы папѣ право брехати, то папа, щоби ему не було нудьги и щоби не скучати, ставъ ворожити, ставъ выдумувати догмати, правила церковной веры и нови ученія... Отсюда появилось и ученіе о непорочномъ зачатіи Пресв. Дѣвы“...

Треба бути дуже наївним, щоби думати, що такі глупобокумні (?) корчемні аргументації могли кого переконати та до православя повернути, але сего не відчували зовсім тру-

бошкірі автори сих богословських сочиненій (!) Ба! що більше в своїх листках завзивали вони наш народ до денунцій, доносництва на наших священників: „Коли учуете, що вашъ священникъ зрадникъ. (! хто зрадникъ?) поминає папу римскаго, то идѣть до него и просѣть его, чтобы поминавъ православнаго патріарха и русскаго царя, а коли не хоче, то тогда вы идѣть до русскихъ людей, до львовскаго губернатора, просѣть и вамъ дадутъ русскаго священника, такого, котрый буде васъ слухавъ и буде добре для васъ робивъ“. (Листки для Галиції № 5.)

А нехай би котрий наш священник, бачучи, як до єго пастви втискають ся вовки, забажав ту паству перестерегти перед апостазією, в найменше дражнячий спосіб пояснював ріжницю віри католицької від православної, тоді називалось се „агітацією против православія“ а „Прикарпатская Русь“ і „Голось Народа“ уділювали радо місця на своїх сторінках для таких доносів і денунцій. А нехай би так позволив собі наш священник стилем „Листків для Галиції“ сказати: „Синод і Евлогій брехуни, зрадники, блазни!“ то мабуть на другий день вже був би в дорозі в „неісходімую Сибір“.

Відбиранє церков уніятам.

Кривою, вопіючою о пімсту до неба було безправне і немилосерне відбиранє церков греко-католикам і віддаванє їх в ужиток православним. Тут треба розрізнити подвійне поступованє російських властей і Евлогія. Або відбирано церкви в своє повне посіданє і не допускано до найменших функцій наших священників, як се було прим. в Бродах, Лешневі, Жовтанцях і інших місцевостях, о яких буде понизше бесіда, або призволювано, щоби побіч православного богослуженя відправляювано і богослуженє греко-католицьке, як прим. в церкві в Станиславові, Стрию, Преображенській у Львові і других.

Факти таких насильних рабунків церков мусять бути точно і правдиво зареєстровані і списані, бо вони опрокинуть не одну ворожу нам легенду, що наш нарід біг на осліп Москалям і православию на зустріч.

В засаді поставили Москалі доволі як на них справедливе правило, що в наші галицькі парохії мали посилати ся православні священники „только въ тѣхъ случаяхъ, если три четверти изъ являютъ желаніе имѣть именно православнаго священника. Если въ селеніи есть уніятскій священникъ, но три чверти жителей все же захотятъ православнаго священника, то уніятскій остается и церковь остается въ его распоряженіи; а для богослуженія православнаго отводится другое помѣщеніє“.

Правило се доволі, як на російські відносини, корисне для уніятської церкви, бо навіть при переході трьох четвертих парохіян на православ'я наш священник з одною четвертою своєї пастви оставав ся в посіданню церкви, зістало лише мертвою буквою на папери, бо в практиці Москалі ті церкви, о які їм розходило ся забирали безцеремонно, не зважаючи на протести, сльози та кривду властивих господарів церкви, які своїми лептами здвигнули святиню Господню. Особливо безцеремонно забирали православні ті церкви, яких парохі налякані грозою війни, або боячи ся вивезеня в Сибір і інших благодатий російського правительства, як конвоїв, тюрм, побоїв покидали часово свої парохії. Там вже посилались православні навіть без голосованя, „безъ баллотировки“...

Відобране трьох церков в Бродях.

Після хронологічного порядку і після степені насильства належить ся першенство Бродам в реєстрованню фактів насильного відбираня церков. Броди, жидівське приграничне місто, було передше твердиною москвофільської партії. Сеж виборчий округ Володимира Теофиловича Дудкевича і Димитрія Андреевича Маркова, се осідок таких голосних агітаторів, як д-ра Маріяна Теофиловича Глушкевича і Стефана Івановича Носевича. Близкість границі, торговельні зносини Бродчан з заграницею, близкість Почаєва, москвофільська бурса о. Теодозія Еффиновича і різні москвофільські общества дуже мали уємний вплив на релігійні почуваня Бродчан.

Всетаки усиљна праця бувшого покійного пароха Бродів крилошанина о. Михаїла Лотоцкого і теперішнього приходника о. Анатолія Долинського враз з іншими священниками сотрудиниками і катехитами змінила сильно релігійну фізіономію Бродів і слідно було сильне привязане до католицької Церкви, а також оказав ся сильний зворот до народних ідеалів, до любови рідної мови і рідного українського народу. Щирими заходами катехитів о. Ів. Туркевича і Софрона Глібовицького, проф. д-ра Вас. Щурата, судіїв Ів. Гарасимовича і Ів. Бережанського засновано тут українську повтову бурсу ім. Маркіяна Шашкевича, отворено казинове українське товариство „Основу“; заложено, голвно заходами крил. Долинського і поштового контролора Северина Левицького повітову касу „Самопоміч“; отворено філію „Просвіти“ і філію „Українського Товариства Педагогічного“. Одним словом: жите українське зачало бити сильнішим живчиком і давні і золи зачали падати а міщанство бродське і доохресне селянство почало горнутись під національний український прапор.

Та настав страшний час війни. На нещасте як парох о. Анатоль Долинський, так і сотрудиник о. Іларій Фенчин-

ський виїхали з Бродів і лишили паству без опіки. А що се був час вакаційний, то також і катехитів: гімназіального о. Софр. Глібовицького і виділових о. Адр. Зафійовського і о. Семена Біленького не було під той час в Бродах. До того два найближші сусіди Бродів о. Іван Мриглодович з Дитковець і Іван Сухаровський з Конюшкова (бувний довголітний сотрудник бродський) самі нахилялись в сторону схизми, на яку справді небавом перейшли, то зрозуміємо, що ситуація для католицької Церкви випала як найскрутніша. Наближав ся празник „великої“ мійської Церкви в Бродах на Різдество Пресвятої Богородиці, який все дуже торжественно в Бродах при великім здвигу народа з доохресних сіл обходив ся, а тут дзвони мали мовчати, двері церковні мали бути замкнені... Сю ситуацію використали москвофільські міщани, що почули ґрунт під ногами і попросили близьких почаївських монахів, та перебуваючого у них архієпископа Евлогія о присланє їм православного священника. Як такий прийшов до Бродів батюшка Ніколай Клубок, галицький уроженець, ученик брідської гімназії, який з тяжким трудом довів свої студія до... четвертої гімназіальної, щоби опісля віддатись студіям... православного богословя.

Вість про откамендіровку о. Клубка дійшла і до Львова і наповнила смутком всіх вірних синів Церкви, найпачеж о. офіціяла А. Білецького, який по вивезеню Іх Експеленції обняв управу дієцезії. О. офіціал покликав мене до себе і поручив мені поїхати до Бродів і обняти зараз парохію! Вибір той впав на мене тому, що в мене настало безробітє, бо Москалі всі школи казали позамикати, а з другої сторони, я як десять літ перебувний в Бродах, знав ліпше як хто другий місцеві обставини і тамошних людей, які за час мого побуту в Бродах відносились все прихильно до мене.

Моя перша їзда до Бродів.

Заосмотрений грамотою на завідателя Бродів та пропуском від львівського градоначальника виїхав я в суботу дня 26. вересня поїздом до Бродів. До Заболотець (последної стації перед Бродами) заїхалось доволі скоро і аж тут прийшлось мені повних пять годин ждати на відїзд до Бродів, позаяк тут до Заболотець довели Москалі свої ширші шини (ширші від наших австрійських) і тут треба було пересідати ся на їх поїзд. Підчас того дозшого примусового побуту в Заболотцях приступив до мене Дамян Дребич, мій бувний ученик брідської гімназії, син брідського дяка і ми почали розмовляти. Він розповів мені брідські новости, що „гаспадін Іван Кушпета є „гародскім галавой“ а „атец Нікалаі Клубок є православним пріходніком“. На се я — не знаючи, що Дребич є охранныком — сказав: „Ну, але мені

чейже отець Клубок позволить відправити Службу Божу завтра в церкві? Дребич, бажаючи може щось більше витягнути від мене, сказав: „Е, певно! А щож би він міг мати против сего!“ На щастє моя розмова на тім урвалась, але і тих пару слів дали для Дребича, як охранника, цінний матеріал в руки, щоби похвалитись перед власттю своїм спритом, а російським властям дала нагоду пописатись своєю віротерпимостию (?) проголошеною і Николаєм Николаєвичем і губернатором графом Бобрінским.

Приїхавши до Бродів о год. 9. вечером, я заїхав до знакомого дому старенької вдовиці по священику, нині вже покійної пані Єлени Авдикович і там заночував. Рано, коли я вийшов з хати, щоби піти до церкви на Службу Божу, стрінув мене брідський поліцай, який за Австрії ходив в ротативці, а тепер натягнув вже московську округлу шапку „городового“ і сказав мені, що „господин городський голова бажають отця бачити!“

Я в першій хвилі навіть не міг здогадати ся, звідки Кушпета м'г знати так рано о моім приїзді, коли я вечером приїхав і майже пустими улицями зайшов до приватного дому на нічліг. „Се лише може бути штука Дребича“ прийшло мені на гадку і я не помилив ся, бо прийшовши до канцелярії Кушпети я почув від него такі слова:

„Ми чули, що Ви тут приїхали і хочете відправляти Ваше уніятське богослуженє, тож знайте, що Вам се запрещено, бо всі три церкви ми отдали отцу Клубку, православному священику, бо ми всі є тут православні, і нам вже досить того Вашого уніятства“...

Я представляв Кушпеті ріжні аргументи, які моглиб змінити его тверду постанову, але нічого не помагало. Я говорив о віротерпимости проголошеній головнокомандуючим, я вказав на се, що в Бродах є еще велике число людей, які не перейшли на православє, я впевняв его, що еще ані Росія не пропаде, ані православю се не зашкодить, коли я відправлю Службу Божу, бо чейже він не схоче сего взяти на свою совість, щоби я як священик за цілих 21 літ моєї священичої служби нині вперве через его заказ опустив Службу Божу — нічого не помагало! Всі мої аргументи розбивались о тверду постанову сего ограниченого чоловіка, що з торговця горшками став великим чоловіком в Росії і тепер хотів дати відчути свою власть.

Наконець спитав мене Кушпета, чому я не мельдував мого приїзду до Бродів, бо „вже вчєра вночі ми шукали Вас по всіх готелях і не могли Вас найти!“ Я відповів, що я ночував в приватнім домі, і еще не минуло 12 годин приїзду і отсе я его тепер лично завідомляю о моім приїзді. „Се не вистарчить, Ви мусите еще іти за мною до начальника уїзда“. Я покірно пішов за ним до передпокою, а тимчасом до самої канцелярії вбігли крім него-

і інші брідські чорносотенники: Стефан Носевич, та пенс. австр. жандарм Темех і там зачали відповідно заступника начальника уїзда гаспадіна Проценка „тоже — малоросса“, бувшого актора львівського польського театру проти мене юдити і настроювати. „Пренія“ були такі горячі, що я за дверми майже кожде слово мимоволі чув, а виявили вони таку гидь запроданої, янічарської душі, що мені аж самому соромно було за тих людей, хоч як вони ворожо виступали против мене. Щораз говорилось „мазепинец“, „українець“ і т. д. Коли вже доволі накрутили нашого „тоже-малоросса“ проти мене, вийшла ціла чорна рада з єго канцелярії, а я удостоївся лицезріння гаспадіна Проценка.

Ступайка прийняв мене строго ось сими словами, які наведу точно і правдиво:

„Ваша фамілія?“

Я сказав своє ім'я і назвиско.

„Зачем приїхали?“

Я сказав про ціль мого приїзду, на се Проценко мені заявив: Ви не будете служити абедні, ні как частное ліцо, ні как священник приходскій, потому што все церкві атдани православним і вот што і вам багюшка пасаветую; „перехадіте на православіє“ — ето будет всево лучше; догматическія разніци не велікія, а вашего уніятства і папєжства здесь ми нікагда не допустім“.

Я відповів на се отсими словами: „Дякую Вам за Вашу добру раду, але я чоловік себе шануючий, а бажаючий і вас і ваше православє шанувати, не можу без внутрішнього переконання покинути лише задля самого вашого заказу чи вашої ради се, що мені через сорок чотири роки було дорогим і змінити на приказ своєї віри як сорочку, або рукавичку“.

Проценко не сподівав ся мабуть такої рішучої відповіди, наступило прикре мовчанє і я серед него вклонив ся і вийшов з канцелярії.

Між тим вже і прихильники нашої церкви довідались о моім приїзді до Бродів, почали витатись зі мною, і розпитуватись, чи я на стало приїхав, а коли я їм розповів, що Кушпета і Проценко мені заказали відправляти, то у одних появились горячі слези в очах, а другі нарікали та проклинали огидне поступованє чорносотенців!

Не буду описувати моєї поворотної подорожи до Львова, про мої візити у начальника стації та полковника жандармерії, моїх хабарів уділених на право та на ліво, нїм я з моім легально виставленим важним пашпортом міг наконець всїсти до вагону. Се до нашої справи не належить.

Прибувши до Львова розповів я цілу справу на сесії консисторській і о. офіціал поручили мені зробити осо-

бисте представлене справи львівському губернаторови Мельнікову.

Моя авдієнція у губернаторів Мельнікова і Бобрінського.

Мельніков замешкав в гарній палаті графа Голуховського при вул. Міцкевича напроти єзуїтського огорода. На долині палати були канцелярії а на горі приймав сам Мельніков. До ждальні на долину війшов єго адютант і випитав кожного з присутніх о ціли єго авдієнції. Я сказав, що я прийшов „на церковним делам“ і перший війшов на авдієнцію.

Мельніков сидів за величезним округлим столом на середині комнати, а коли я єму представив ся, вказав на кріселце біля себе і сказав: „Садіться!“ Я сказав, що приходжу з порученя о. офіціяла Білецького, представив незаконне поступоване Кушпети, незгідне з обітницями і постановами і в моїй наївности думав, що Мельніков справу, коли не сейчас в користь уніятської церкви по справедливости рішить, то бодай обіцяє її розглянути, переслухати Кушпету і Проценка і тимсамим бодай для ока окаже охоту віротерпимости і вмісто того всего почув я слова:

„І Кушпета харашо зделал“.... „Ми хочемо — тягнув Мельніков дальше — тепер во время войны „іметь спокійствие“, а не релігійну „распрю!“ (борбу).

Я позволив собі замітити Єго Превосходітельству, що власне через недопущенє мене до обслуги уніятів дієть ся народови наша велика кривда, бо єму забрано всі три церкви, а до православної церкви майже ніхто з Бріджан не приступив, отже не буде спокою, бо нарід свою кривду болюче відчує і стане відказувати і нарікати....

Але Мельніков заодно повторював: „Не магу разрешіть!“

Тоді я попросив єго о позволенє відправляти наші богослуженя в латинським костелі, і на се почув я також: „Нет! не магу разрешіть! Кагда хатіте жіть частним ліцом (в приватнім характері) в Бродах, таво я вам не запрещаю і пажалуйте даже напішу разрешеніє“.

Добре би мати хоч таку бумажку на добру память по наших „освободителях“ — подумав я — і попросив о неї. Мельніков взяв чвертку паперу і написав слідуючі слова:

Бродському Уъздному Начальнику.

Ксендзу Юліяну Дзеровичу предоставляется право свободного жительства въ Бродахъ въ качествѣ частнаго лица и тоже не возбраняется посѣщеніе костела въ качествѣ богомольца, но не лица отправляющаго требы или Богослуженія.

20. IX.

Губернаторъ Мельниковъ.

Документ сей, такий клясичний доказ російської віротерпимости заховав я у себе на всякий случай, аби мене не напастовано, коли приїду до Бродів „частним лицом“, бож сам зміст его вказував на се, що і на перебуванє в якімсь місци треба мати „разрѣшеніє“.

Я осмілив ся наконєць нагадати єще і промову гр. Бобрінського, в якій він обіщовав свободу совісти і свободу всім віроісповіданям а на се мені Мельніков сказав: „Так ідіте к генералгубернатору!“

І я знов пішов до генералгубернатора... Але тут навіть не бачив его сіятельства, бо коли я сказав адютантови штабскапітанови Гусарському про ціль мого приходу, він відповів: се належить до губернатора Мельнікова а не до генерал-губернатора“, і авдієнція була скінчена.

Так то Росія поступала з нашою католицькою вірою і ніде було тої справедливости ні правди добитись. На ті авдієнції ішлось як на муки і виходилось з страшним пригнобленєм духа.

Я однак в Бродах протягом року підчас наїзду був пару день і відправляв службу Богу в приватнім домі, при замкнених дверях, при спущених заслонах і гірко підчас відправи плакав.... Гоненє церкви як за Нерона або Декія... катакомби... так і нагадались мені підчас моєї молитви. Я думав собі: Коли ви православні називаєте себе Христіянами, дітьми Христа і ісповідниками Его релігії любови, як ви собі се представляєте, що собі Христос думає о тих актах вашого террору, насильства супротив нас: також дітий Его, дітий Христових? „Суєслови ви! та лицеміри!“ подумав я словами Тараса, а нашому Спасителеви для земських ваших політичних цілій, для великості Росії робите ви отсими заборонами найбільшу прикрість.

Не допустивши в такий брутальний спосіб нашого уніятського священика до Бродів, Мельніков придумав єще більшу прикрість брідським уніятам, він як найострійше, устами начальника уїзда Кульбицького, наказав латинському пробошови кс. Кравсови і сотrudникам заспокоювати релі-

гійні потреби уніятів, так що навіть сповідати ся в костелі не позволив. А коли многі бродські міщани ходили до поблизького Смільна на Службу Божу і там приступали до святих Тайн, то тамошний священик о. сов. Николай Демчинський дістав страшно арогантське письмо від наслідника о. Клубка батюшки Аркадія Остоловського, щоби не важив ся мішатись до єго прихода, коли не бажає прикрих наслідків для себе.

О. Франц Бонне завідателем Бродів.

Мимо відмови, все таки годі було уважати Броди за страчені для нас, бо родина моя, яка цілий час перебувала в Бродах доносила, що Броди мимо двох посіщених Евлогія, мимо єго агітаційних промов, мимо шалених уніюжерних, папофобських проповідей Клубка і Остоловського тримають ся осторонь православя.

І як раз найшов ся охотник єще раз попробувати щастя. Ним був о. Франц Бонне, Чина Спасителя, Бельгієць родом, який принявши наш обряд враз з другими Редемптористами, в монастири в Уневі приготовляв ся до місій між нашими переселенцями в Канаді. Війна їх захопила, Редемптористи до Канади не відплили і о. Бонне рішив ся заходити робити на тій основі, що він Бельгієць а Бельгія тримала з антантом. Довго то якось не йшло, але наконєць через вставленє ся генерала їх чина у главнокомандуючого Николая Николаєвича дістав о. Бонне розрішеніє від генерал-губернатора.

Утішений поїхав о. Бонне до Бродів, міщани також зраділи, що дістануть свого священика, але коротка була їх радість. Бо отсе, коли о. Бонне пішов до батюшки Остоловського, щоби з ним умовитись що до часу богослужень в церквах, сердитий батюшка заявив, що він ніякої власти губернаторської не узнає над собою, бо єму церкви віддав Евлогій і він церкви ні одної не відступить!... О. Бонне переконував, договорював до совісти, до амбіції, до християнської любови, до віротерпимости, але батюшка Аркадій був незрушимий. Тоді о. Бонне попросив єго, щоби єму дав на письмі сю відмову церкви. Сердитий монах сів, написав та єще і приходскую печать прибав, що він церкви не відступить.

О. Бонне приїхав з тим новим актом російської віротерпимости до Львова і пішов з ним і до Мельнікова і до Бобрінського. Оба однак заявили, що вони супроти Евлогія безсильні. Разрешеніє є вправді на душпастированє в Бродах від них, але вони оба до церкви нічого не мають, а ось що ліше: „На вас батюшка вже донос єсть з Бродів, що ви проти православя виступаєте і Австрійцями страшите. Ми

би не радили вам туди більше їхати мимо нашого письма і розрішення, а то буде зле...”

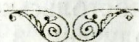
О. Бонне вже до Бродів не поїхав, та за то прійшли Австрійці, якими о. Бонне мав лякати в Бродах, які вибавили броджан від наїздників і гнобителів совісти і віри. До Бродів на адміністратора по приході наших війск прийшов зразу о. Іван Жигаль парох Козлова, буського деканату а опісля приїхав парох Бродів о. Долинський.

Так о. Жигалья, як і свого пароха о. Долинського прийняли Броджани з отвертими раменами, а проти послідного навіть вийшли з торжественною процесією напроти. До Росії з Броджан втікли з військами російськими лише немогі блудолизи, які при городській управі, при ріжних комітетах добре обловлювались, порожні кишені випихали і тому Москалеви служили. Найліпший се доказ на се, який се був акт грубого террору і насильства се відобране церков Уніятам і осаджене тамже православних батюшок.

Годить ся піднести тут з особлившою похвалою діяльність найблизшого сусіда Бродів о. сов. Николая Демчинського, пароха Смільна. Він покріпляв на духу всіх Броджан, сповідав, причащав, спішив до больних мимо наказів і перепон, які ему робили батюшки і чиновники. За те дістав від нашого Митрополитального Ординарјату грамоту похвальну і крилошанські відличя. І тепер, підчас другого наїзду на Броди, послушний приказу Митр. Ординарјату, остав ся зі своєю паствою, хоч під Бродами шаліла пекольна битва. Честь доброму пастиреви.

Броди тепер знов часом о заняті російськими військами і що там дієть ся, — не знати, лише з російських звідомлень знаємо, що там австрійський гранат убив военного священника о. Петра Успенського. Видно з того, що бродську Церков знов окуповали православні... Та мабуть знов не на довго! Дай того Боже.

Далі буде.

Зміна календаря.

IV. О. Олександр Коренець: Рим, а наші церковні постанови, з окрема календар*).

Читаючи з нагоди намірених тепер у нас реформ календарних Конституції Апостольські, Листи, Енцикліки і Синодальні тексти, — виджу наглядно, що:

I.

Св. Апостольська Столиця далека була від якогонебудь наміру змінювати, чи то зносити наші давні обрядові і церковні постанови, ніколи сього не вимагала, а противно цілість і ненарушимість тих же завсідги торжественно нам застерігала і затверджувала, бо розходило ся їй лиш о науку віри і сполученє зі Св. Римським престолом, т. є. о унію догматичну.

Се видно з буллі Св. О. Климентія VIII. *Magnus Dominus*, д. 23. Dec. 1595., котрою той Папа приймає нас до єдності Церковної (*FF. Michaellem Archiepiscopum Metropolitam et ceteros Episcopos Ruthenos una cum omni eorum clero et populo intra gremium Ecclesiae Catholicae et unitatem S. R. E. uti membra nostra in Chr., recipimus, unimus...*) — *Ex bulla unionis Ruthenorum Clementis VIII., Magnus Dominus, d. 23. Dec. 1595.*

Всі святі обряди і церемонії, котрих руські Єпископи і клер після постанов СС. ОО. Грецьких уживають в церковній відправі, при Службі Б. і уділюваню св. Тайн та при всіх иньших святих функціях, коли лиш не супротивляють ся науці віри католицької і єдності з Римською церквою не виключають, тимже руським Єпископам допускаємо, позволяємо і признаємо“.

З того ясно, що Апостольському Престолови ходить лиш о догмати віри і сполученє з Церквою Римською; все иньше, як не противне науці віри і сполученю з Римською Церквою — отже і давний нами уживаний Календар — нам позволяє, лишає й затверджує.

Відтак Павло П. V. в своїм бреве dd. 20. Dec. 1615 за являє, що Св. Престол Римський ніколи не думав зносити церковні постанови Русинів (*Collectio Lacensis* T. II. p. 602 с.).

Так само висказує ся що до обрядів Грецьких Св. Конгреґація Собора Тридентского в своїм декреті зд. 5/XII 1722, і Св. О. Венедикт XIII. *Apostolatus Officium*, д. 19/VII 1724, потверджуючи рішення Собора Замосцького; відтак Венедикт ПП. XIV., *Etsi pastoralis*, 26/V 1742 і *Etsi dubitare*, 27/XI 1742. А як далеко готов був піти Рим в лояльності своїй для звичаїв церковних, які застає у народів, щоби їх для єдності церковної здобути, видно з того пр., що СС. ОО. Собора Фльоренцького не вимагали від Греків виразного проголошування „і Сина“, *dummodo credatur* — вдоволяючись, що в се вірують приступаючі до єдності.

Тому Венедикт ПП. XIV. в згаданій висше буллі „*Etsi pastoralis*“, каже між иньшим: *Etsi autem Graeci teneantur credere, etiam a Filio Spiritum Sanctum procedere, non tamen tenentur in symbolo pronuntiare* — а хоть Греки обов'язані є вірити, що Дух св. походить також від Сина, однак не обов'язані в символі виголошувати. Ні від нас, в часі заключення Унії 1595 р., не вимагав Св. Апостольський Престол, щоби ми „і Сина“ прийняли до нашого символу віри, вдоволяючись обітницею зі сторони Єпископів наших, що они про походженє св. Духа від Отця і Сина, хочуть учити нарід — отже настав би хто на календар! (Пелеш. *Geschichte der Union*. T. I. стр. 541).

В пізнійшій своїй буллі *Allatae sunt*, д. 26/VII. 1755. каже Венедикт ПП. XIV., *in reditu Graecorum schismatiorumque Orientalium ad catholicam religionem* — викорінювати блуди Арія, Македонія, Несторія... і иньші, в котрих люди зростають, а не старі обряди й порядки, що ніколи не було на міром Апостольської Столиці, а противно, було і є від її намірів далеким.

Навіть потверджуючи постанови Синодальні, не наміряють Папи шонебудь в справі наших обрядів змінити з того, що їх попередники постановили, — як се висказує декрет Св. Конгреґації Собора Тридентского з д. 5/12. 1722, в справі рішень Собора Замосцького.

Тими самими словами висказує ся П. Венедикт XIII. у висше згаданій енциклії своїй *Apostolatus officium*, затверджуючи рішення Собора Замосцького, д. 29/VII. 1724, додаючи, що ті Єго постанови мають мати силу обов'язуючу всіх разом як і поодинокі, ненарушимо мають бути бережені, а всі противні заходи через якунебудь повагу починані, будуть неважними.

Так само запоручує нам се декрет Св. Конгреґації *de Propaganda Fide*, з д. 4/III., 1724.

І нічо дивного — скоро зважити, що руський Епископат заким приступив до Унії писав в своїм листі збірнім до Папи Климента, д. 12/6. 1595 виразно:

„Если іменно Святість Ваша спосіб уділюваня св. Тайн, обряди і торжественні обходи Церкви Східної ціло, ненарушимо, і в той спосіб, як ми їх в часі сполученя уживали, нам заховати, потвердити за себе і за своїх наслідників, що нічого в тім згляді ніколи не змінять — зволить“.

Quae omnia petita a nobis, si obtinuerimus Sanctitati vestrae cum omnibus successoribus suis, nos et successores nostri dicto audientes, subque regimine Sanctitatis vestrae semper esse volumus — коли то все, о що просим, отримаєм, Святости Вашої враз з всіми її наслідниками, ми і наші наслідники слова слухати, і під зверхністю Святости Вашої завсїгди бути хочемо. (Пелеш Ю. Geschichte der Union, 1876. Т. I. стр. 537). А лист сей опирав ся на тім делібераційнім декреті, списанім руським Епископатом д. 2/XII. 1594, котрий становив підставу до дальших офіційальних переговорів о Унію — sicuti et leguntur in decreto deliberationis et conclusionis reverendissimorum dominorum Archiepiscopi et Episcoporum Ruthenorum de recipienda et suscipienda communione sanctae Romanae Ecclesiae, facto die secunda mensis Decembris anno Domini milesimo quinquagesimo nonagesimo quarto... salvis tamen et in integrum observatis caeremoniis et ritibus cultus divini peragendi et sanctorum sacramentorum iuxta consuetudinem ecclesiae orientalis, correctis tantummodo iis articulis, qui ipsam unionem impedirent, ut more antiquo fierent omnia, sicut olim, unione durante, fuerunt: (Pefesz J. Geschichte der Union. Т. I. p. 522—526; Annales Eccl. Ruthenae, Harasiewicz, p. 172—5) при збереженю однак в цілості і ненарушених обрядах наших і торжествах після звичаїв церкви Східної, справивши лиш ті місця, котрі би саму унію нарушували — щоби після давного звичаю було все так, як тоді, коли ще єдність тревала.

Вкінци в буллі П. Пія VI. In universalis, д. 22/II. 1807 читаємо:

„Хочемо також, щоби все разом і з осібна, що було постановлене на Хвальнім Синоді в Замосці, Столицею Апостольською затверджене, тепер і на пізнійше через Епископів, Холмського і Перемиського і через весь нарід руський було заховуване, при сильних і в своїй силі завсїгди маючих позістати постановах Апостольських і декретах Соборів вселенських, виданих що до обрядів грецьких як також Пр. Б. Б. Н. С. Римської Церкви Кардиналів так для справ около розширення Віри преложених, як також толкователів Собора Тридентського, не нарушуючи поваги дотичних Конгрегацій“.

II.

Не вільно нічо в обрядах ні звичаях Церкви Грецької змінати, хиба з дуже важних причин і то лише

за виразною згодою і апробатою Св. Апостольської Столиці — навіть хотьби сеся новість була сама собою свята, і в інших обрядах було оно заховуване (*Collectio Lacensis*. Т. II. р. 674). Св. Апостольська Столиця наказує се виразно і рішучо у передтим наведенім ту затвердженю Собора Замосцького з дн. 29/VII. 1724, і то так в спосіб позитивний, як і негативний: *semper in suo robore debeant permanere sicque iudicari et definiri debere* — завжди мають остати в своїй силі і так належить сю річ судити і називати: *irritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate contigerit attentari* — інакше, яканебудь повага се вчинилаб, узнає Св. Отець за неважне й пусте.

Так само говорить „*Etsi pastoralis*“ Бенедикта XIV. дня 26/V. 1742, *super ritibus Graecorum*, про обряди Греків — що нікому не вільно сего, що у них є постановлено, нарушувати, додаючи: а хто би на се відважив ся, стягне на себе гнів Всемогучого Бога і СС. Апостолів Петра і Павла „*nulli ergo hominum liceat, hanc paginam nostri decreti, constitutionis, declarationis inhibitionis, prohibitionis et voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire; si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum*“.

В енцикліці „*Demandatam*“ Бенедикта XIV. з д. 24/XII. 1743 читаємо в § 43: *De ritibus et moribus Ecclesiae Graecae illud in primis generatim statuendum decrevimus, nemini licuisse aut licere quovis titulo et colore, et quacumque auctoritate aut dignitate, etiamsi patriarchali aut episcopali praefulgeat, quidquam innovare aut aliquid introducere, quod integram exactamque eorundem observationem imminuat. Hinc est, quod Euthymii, olim Archiepiscopi Tyri et Sydonis, viri alioquin catholici reiue christianae propagandae studiosissimi, factum, cogimur reprobare, inductamque ab eo, auctoritate propria, inconsultoque Romano Pontifice nonnullarum Ecclesiae Graecae consuetudinum immutationem revocamus atque irritam fuisse et esse decernimus, omnesque in posterum et singulos Ecclesiae Graecae ritus et mores a Patribus traditos omnino servari mandamus* — отже навіть так високому достойникови, як Патріярха або Єпископ не вільно нічого нового заводити ані щонебудь вводити, і наводить ся конкретний случай, де того рода постанову архієпископа, впрочім дуже ревного, муїв Рим знести: як заведену власною єго повагою і без позволення Римського Престола; рівночасно наказує згадана енцикліка всі на будуче і поодинокі Церкви Грецької обряди і звичаї від СС. Отців передані взагалі заховувати й зберігати.

В енцикліці „*Allatae sunt*“, 26/VII 1755 говорить П. Бенедикт XIV., „*partem etiam aliquam demere ex aliquo ritu, salvis reliquis eiusdem ritus partibus, non est privati viri, sed*

auctoritas publica intercedat necesse est, videlicet Supremi Capitis universalis Ecclesiae, qualis plane est Romanus Pontifex — навіть в найменшій часті не вільно нікому щонебудь змінювати, бо від того є лиш Папа Римський.

Подібно в енцикліці „Ex quo primum“ д. 1/III 1756. De nova Euchologii Graeci editione, Венедикт XIV ad clerum ritus Graeci каже: nihil esse innovandum. § 40.

Дальше Св. О. Григорій XVI „Inter gravissimas“ д. 3/II. 1832 каже: ea regula omnino servanda est, qua statuitur, inconsulta sede Apostol. nihil esse innovandum, etiam nomine instaurandi caerimonias, quae liturgiis ab aedem Sedis probatis magis conformes esse videantur, nisi ex gravissimis causis et accedente Sedis Apostolicae auctoritate — Св. Отець ставляє ту за за-саду: абсолютну незмінність, ані під позором обнови обряду, та хотьби щось в других літургіях було апробоване — хіба з дуже важних причин, і то лиш за згодою і повагою Апостольської Столиці.

На тім самім становиску стоїть П. Пій IX. в листі до Арх. Львівського... ad Archiep. Eccl. Leopoliensis Hal. et Cam. Ruthenorum aliosque Epp. eiusdem Ritus, dd. 13/V 1874. Omnem sollicitudinem adhibuimus ad spirituale Orientalium Ecclesiarum bonum, declarantes inter cetera sanctas et tectas religiose servandas et custodiendas peculiare catholicas liturgias (litterae Apost. ad Orient. In suprema d. 6/I 1848), quas pariter praedecessores Nostri maximo in pretio semper habuerunt: Папа завжди старався о добро Східних Церквей, стоячи на сторожі їх обрядів, які також Їго попередники мали у високім почитанню... nemini prorsus, hac S. Sede inconsulta, fas esse in re liturgica vel leviores innovationes peragere, quemadmodum satis abunde commonstrant Apostolicae constitutiones: нікому отже не вільно без Апост. Столиці в справах обрядових ні найменших новостей вводити, як се виказують достаточнo Апостольські Конституції.

Nec ullius momenti est, quod et d fucum faciendum adicitur, nimirum huiusmodi innovationes proponi, ut Orientalis ritus excutatur et ad nativam integritatem restituatur. І не поможе ту говорити, що того рода зміни вводиться для очищення східного обряду і повернення йому первісної чистоти, бо прецінь обряди Русинів не є иньші, як лиш постановлені св. Церквою. св. Апост. Столицею апробовані — quandoquidem Ruthenorum ritus nulli esse possunt, nisi, qui a SS. Ecclesiae Patribus fuerunt instituti vel Synodorum canonibus sanciti vel legitimo usu inducti, Apost. Sede sive expresse sive tacite semper adorante.

Надмінити ту треба, що тойже П. Пій IX., згадуючи в тімже листі про засади правні постановлені для цілої Церкви східної в справах обряду, каже, що они відносять ся також до Русинів — hisce potius

juris principiis, quae pro universis Orientalis ritus Ecclesiis sancita fuerunt, regitur quoque... liturgica disciplina Ruthenorum.

III.

Доси мали ми доволі свідочств доказуючих, як, що найбільші Папи задивляють ся на наші справи обрядові. Та пригляньмо ся тепер, як задивляеть ся тотаж Курія Римська на справу Календаря?

Оже передовсім пам'ятати треба, що коли Греко-Католики доси свого календаря давного уживають, то оно діє ся якраз завдяки тим Конституціям і енциклікам Папським та на основі тих декретів СС. Конгрегацій Римських, котрі ми ту з признанем навели!

Заразом є се то, що ми з добромніня Апостольського отримали та о що ми приступаючи до єдності з Римом зовсім недвозначно просили — як се говорить ся у висше ту наведенім листі нашого Єпископату до П. Климента VIII. з д. 12/VI 1595. Бо справа прийняття нового календаря (заведеного в Церкві Західній П. Григорієм XIII. в р. 1582) через Русинів була порушена також в часі унії Берестейської.

Та по причині трудностей, не даючих ся усунути без порушення цілості обряду (а іменно Пасхалії, Празників подвижних і неподвижних) тому, що у нас календар належить до організму нашого обряду, який на ній опирає ся і до календаря зістав приноровлений, в наслідок чого календар і обряд зі собою взаємно сповні есенціонально лучать ся: новий календар не був введений, лиш давний, як було попередно, полишений і між иньшими тим самим зістав затверджений і коли знов, вже по прийнятті унії церковної, була в Польщі і Литві бесіда о зміні календарній, тоді єпископ Володимирський Іпатій Потій — зрештою один з найголовніших діячів около заключення церковної унії — на домагання і заходи зі сторони найвисших кругів правительствених тодішньої Річипосполитої в тій мірі виразно відповів, що найшов сам дуже великі труднощі в переведенню того діла і тому радить се залишити. (Рускій Сьонъ, 1876, стр. 294. Огвѣтъ Д-ра Ісидора Шараневича...).

Тому також Синод Замосцький, що має для нас вагу й значінє Тридентського Собора, вичисляє під Титул. XVI-им Празники наші неподвижні після давного календаря:

В місяці січню:

Дня 1. Празник Обрізанія Господнього і С. Василія Великого.

Дня 6. Богоявленіє Господне.

Дня 30. СС. Василя В., Григорія Назіянзенського і Йона Золотоустого.

В місяци лютім:

Дня 2. Стрітеніє Господне, і т. д.

Подібно також Синод Львівський, в р. 1891., в трактаті про церемонії, має празники неподвижні після давного календаря та ще починаючи від місяця вересня; отже, дня 14 о вересня: Воздвиженіє Ч. Креста Господнього, і т. д.

Тут покористую ся тим, що в тій справі пише — на основі жерельній відомий історик-дослідник А. Петрушевич в своїй розправі: Холмская Епархія и Святители Ея, по 1866-году. Львовъ 1867, стр. 186 і сл.:

При возникшемъ вопросѣ введенія нового мѣсяцослова такъ въ Польшѣ яко и въ Австріи для послѣдователей греческого обряда, яковаго нововведенія Премышельскій епископъ М. Рыло былъ ревнѣйшимъ пособителемъ П. Важинскій опасаясь вредныхъ послѣдствій скорого осуществленія тогоже, усомнѣвался также о возможности принятія нового мѣсяцослова безъ предварительного исправленія церковного устава и пасхалии. По той причинѣ писалъ онъ въ 1790 году къ номинату коадьютору Владимірскому Гловневскому: *Gdy wiadomo jest żądanie stanów seimujących względem przyjęcia od Rusi kalendarza nowego, życzyłbym abyś Illma et Renma Dominatio Vestra* wybranym w diecezyi Włodzimirskiej osobom zalecił podać reflexye, czyli przy takiej odmianie może być utrzymana albo przynajmniej łatwo reformowana reguła, według której rządzą się w wynalezieniu świąt ruchomych i dociekaniu nieruchomych, w który dzień tygodnia przypadną, obracająca się przez lat 532, tak iż gdy Grecy rachują od stworzenia świata lat 7298, ewolucya biegu lat wyrażonych 532 teraz rachuje się 14, trwać jeszcze 150 lat mająca, i po tych upłynieniu też ewolucia piętnasty raz zacznie się, zawsze skazująca tak ruchome święta, którego dnia w miesiącu, jako nieruchome święta, którego dnia w tygodniu niezawodnie przypadną. — W Galicyi również zaproponowano Rusi przyjęcie kalendarza nowego i Illmus Peremysliensis (M. Ryło) *pedibus manibusque posedit pro parte affirmativa*, a zaś Illmus Leopoliensis (P. Bielański) *restitit* i zawieszona została rzecz Dworu Wiedeńskiego rezolucją. Mam ja pisma w takiej materji obydwóch wspomnianych biskupów, ale jeżeli mam zeznać, jak sądzę, obydwie strony mniej przystojnie zachowały się i dzikiemi a do rzeczy nie stosownemi argumentami walczą, Triumfuje niejako Peremysliensis zbijając rację JW. JX biskupa Lwowskiego, gdzie ten błdzi przeciwko wiadomości kościelnej historyi i kiedy pretenduje, aby dla porównania kalen-

darza był synod, ale nie zbija ani ułatwia trudności napomkniętej odemnie wyżej opisanej, tylko uchyla się i zastania powagą Grzegorza XIII i tylu narodów, które jego poprawę kalendarza przyjęły (Dzien. I. 95).

Зрештою різні заходи около насильного заведення у нас нового календаря — доси завсїгди безуспішні, лиш непотрібні кологнечі і заворушення спричинюючі — вже не нішні!

Справа тота була порушена також в перших літах по прилученю Галичини до Австрії і тоді Епископ Львівський, Лев Шептицький писав п. д. 30/XII. 1773 до гр. Pergea, цісарського намістника в Галичині, що навіть королі і правительство польске лишили Русинам свята і їх календар, що старий календар і давні свята є дозволені через Св. Столицю Апостольську, та що він не може нічо в тім згляді нового заводити тому, що також деінде в Австрії, Польщі і Росії є Унії і Православні; отже Православні мали би з того приводу, нову нагоду виговорювати на Уніятів і занепокоювати Церков католицьку; та що тота зміна могла би перешкодити Восточним в сполученю з Римською Церквою.

Відтак п. д. 31/VIII 1798 ч. 25445 віднесло ся Галицьке Намістництво до руських Консисторій з запитанєм, яка була би їх гадка що до злуки календаря Юліянського з Григоріанським. На се дав відповідь Антоній Ангеллович, тодішній епископ Перемиський в своїй знаменитій апольогії гр. кат. обряду, в котрій — між иньшим — зазначає, що передовсім нема так багато свят властивих лиш Русинам; відтак декотрі свята припадають разом з латинськими і тому нема такої великої перешкоди в роботі, як декотрі кажуть, бо вірні обр. латинського, працюють в дні святочні обряду грецького, а вірні обр. гр. працюють в дні святочні обряду латинського, в виду чого нема ту ніякої шкоди економічної.

Святитель сей каже дальше так:

Я далекий є від того, щоби входити в критику поправленого календаря. Скажу однак, що вводити єго до мого обряду відраджує:

І. Згідність.

а) З загальними постановами Церковними.

Бо ціла Церков опирає ся на постанові Собора Нікейського, котрий каже, що Пасха, від котрої залежать всі Празники подвижні, має святкувати ся:

1-е в місяци Nisan,

2-ге після єго повні,

3-е в неділю,

4-е не разом з Жидами.

Випадає отже, щоби в якімсь католицьким обряді лишив ся ненарушений, сей — зі згляду на свою старинність,

пошани гідний закон, котрого і сама Церков Римска тримала ся точно аж до р. 1582, тим більше, що хоть старий календар не є точний в рахунку, то однак без закиду є він що до історії Євангельської, практики і постанов вселенської Церкви.

З правами

а) церковними, бо

1-е Ніколи Папи Римські, відколи заключена зістала Унія Русинів з Церквою Римською не жадали від Русинів прийняття нового календаря.

2-е Заяву піддання ся наших Єпископів Апостольській Столиці, котра зачинає ся від слів: „Ми зібрані в Бозі на Соборі, в Берестю, 1596 р., 8 го жовтня після старого календаря, в особі Климента VIII., Папи, як найкрасше прийняли.

3-е На запитанє: „Чи можна дозволити, щоби Абисинці обходили Пасху иньшої неділі, не тої, в котру святкує її Римска Церков? — декретом Найвисшої Інквізиції з д. 27/VII 1631. постановили: „нічо нового не вільно вводити що до святкування Пасхи“, хотіли отже, щоби до обрядів всхідних не вводити поправленого календаря.

б) Горожанськими, коли

1-е Король польський Стефан Баторий декретом своїм з д. 20/II. 1585., грозить карою 10.000 зл п. тим, котрі важили би ся Русинів змушувати до заховування поправленого календаря і нарушували святкуючих Празники після давного календаря.

2-е Наймилостивіший, бл. п. Цісар Йосиф II., забезпечив, які празники мають вірні обряду грецького святкувати однаково у всіх дієцезіях Їго держави, а тим самим і старий календар: декретом своїм з д. 19/VI 1787

3-е Наймилостивіший бл. п. Цісар Леопольд II., коли в цілости і під кожним зглядом зрівнав з лат. обрядом — в посіданю давного календаря зістаючий обряд грецький, та рівночасно потвердив дипломом своїм з д. 26/VI- 1790 всі привілеї і декрети своїх попередників видані на користь того обряду: тим самим також хотів, щоби і старий календар лишив ся в цілости ненарушений, і що до того видані декрети Попередників.

II. Відраджує Згода Єпископів.

а) Бо під панованєм наймилостивішої Австрійської Династії, є грецькі Єпископи уніятські і православні, котрі доси всі однаково заховують старий календар;

б) заведене в декотрих дієцезіях нового календаря було би нарушенєм тої згоди між уніятськими Єпископами;

в) в очах православних знаком поневолення, і що відси слідує, збільшеної зглядом Католиків, так Греків як Латинників, ненависти й погорди;

г) бо з того виходило би, що красшими привілеями й гарнійшими правами можуть тішити ся в сій Державі Православні, в посіданю свого старого календаря ненарушені, чим Уніяти до прийнятя нового змушені.

III. Відраджує за мала надія на сподіване зрівнанс постів і свят, бо

1-е Злука календарна, що до постів,

а) Анї Латинників не доведе до посту в середу, анї Русинів, до посту в суботу.

б) Ніколи Латинники не схочуть постити вчаснійше, т. є від неділі Сиропустної так, як Русини постять.

в) Так само і що до иньших постів лишеть ся вся, яка була ріжниця, з тої простої причини, що ті пости зовсім инакше рахують ся у Латинників, а инакше у Русинів.

2-е По зрівнаню календаря, таки не припадуть свята на той сам день, бо

а) пр. у Латинників є днем святочним, день Всїх Святих, коли у Русинів нема того свята на буднім дни — лиш в першу неділю по Сошествію Св. Духа; у Латинників Боже Тіло є на тижни, а Русини обходять єго в неділю.

б) У Русинів є днем святочним: третій день Воскресеня Христового, Рождество Св. Йоана Хрестителя, Преображеніє Господне, Воздвиженіє Ч. Хреста Господнього, Вмч. Димитрія, Введеніє в храм Пр. Діви Марії, Св. Ніколая, і трех Святителїв: Василя В., Григорія Богослова і Йоана Золотоустого, — у Латинників — се будні дні.

в) Св. Стефана є у Русинів третого дня Різдва, у Латинників — другого; Св. Михаїла — не лиш иньшого дня, але й місяця.

IV. Відраджує неविгода.

1-е Душевна, бо

При зростаючій з кожним днем недостатчі священиків

а) Не могли би священики обох обрядів помагати собі взаїмно в слуханю св. Сповіді, проповіданю слова Божого і т. п.

б) Стало би труднійше вірним користати зі Св. Тайн: Сповіді і св. Причастія, бо кожний священик був би в'язаний з права обовязками в своїй власній церкві.

2-е Дочасна,

а) труднійше було би в дорозі, чи то колесо направити, чи коня підкувати — о що лекше є при ріжностях календаря, бо можна найти ремісника другого обряду.

б) Треба би наперед переробити устав церковний, уложити і пристосувати до нового календаря, т. зв. ритуал і канти, і то не лиш для священиків, але і для дяків; бо дотеперішній типик — котрий показував: що, як і коли має ся правити, як належить погодити пісні, служби і взагалі обряди приналежні приписані ріжним Святим і Празникам, котрі нераз сходять ся зі собою, а в кождім разі взаємно вяжуть ся — і в поправленім календарі також мусів би бути відповідно узгляднений. Крім того мусіла би бути уложена стала та обовязуюча норма і регула, після якої можна обчислити на кождий рік всі празники так подвижні, як і неподвижні, подібно як такі табелі сталі всіх празників аж до кінця світа, коли они припадають, має після азбуки кирильської старий календарі то так точні а при тім так ясні, що навіть простий чоловік, котрий лиш трохи вміє читати потрафить на основі їх обчислити 100 чи 1000 літ наперед, коли яке свято буде, або так само взад, коли оно було — підчас коли те саме в поправленім календарі з ріжних зглядів навіть духовним не приходить легко.

V. І шкода публична.

Зі згляду 1 е На загальну економію,

В котрій, хогь, як здає ся для одиниці — один день не много значить, то однак зі згляду на загал людей — се не мала річ, отже:

а) Кілько то поля засіють в тім дни ті, що працюють, підчас, коли другі відпочивають зі згляду на свято —

б) Кілько то робітників збере ся в подібний спосіб, так що при ріжнім календарі, винявши неділі безпереривно йде господарка, в котрій один день будь много пошкодити, будь много пожитку може принести?

2-е Зі згляду на гандель,

Бо так вже оно у нас є, що публичні, що найбільші річні торги нормують ся після свят, а іменно, в одних містах після латинських, в других після руських: переважно так, що протягом часу між одним а другим святом відбуває ся в одній місцевості ярмарок, а відтак починає ся в другій місцевості. Пр. в Мостисках зачинають ся славні ярмарки від Рождества св. Йоана Хрестителя і тривають через дві неділі після календаря нового, а від того самого свята після календаря старого зачинає ся знов в Перемишли такий самий ярмарок двотижневий — в разі злуки календарної,

а) Нарід призвичаєний від найдавніших часів, так близький, як і дальший, був би через те що до терміну тих ярмарків в найвисшій степені збаламучений і наражений на шкоду.

б) Численність тих, що з нагоди Празника приходять до дотичної місцевости, щоби вже лишити ся на другий день на ярмарок, зменшила би ся.

в) Ярмарки розірвані в двох сусідних місценостях підупали би і через те:

г) Зменьшив би ся зиск пливучий для міста й держави з ярмарки.

г) Міста й держава понесли би через те шкоди, особливо, що всяка зміна родить замішанє.

З тими выводами нашого Святителя згодилося і Високе ц. к. Правительство.

В р. 1812 дд. 24. III. ч. 965 писала Президія Намісництва до руської Львівської Консисторії так:

„В околицях нашого краю положених ближе російської границі розширює ся дуже скоро і загально поголоска, що в Найвисших Кругах є вже порішена злука гр. уніятського обряду з латинським, та що сеся злука в найближшій часі має бути з цілою строгостию переведена в діло. Скорє розширенє ся сеї вістки позволяє припускати, що оно діє ся умисно в тій цілі, щоби ширити заворушенє в умах гр. кат. вірних. Впрочім Митрополичий Консисстор обвістить тому як найскорше посредством куренди, що сеся поголоска зовсім безпідставна і звичайною є лиш видумкою, та в слід за тим парохіяльне духовенство має народови вибити з голови се непотрібне занепокоєнє“.

На се відповіла Консисторія під д. 25. III. 1812 ч. 497 слідує:

„Переконавши ся, що сеся поголоска особливо зі згляду на злуку календарну також і ту ширить ся... та zarazом, що она дійсно могла би викликати несупокій в умах вірних, Митрополича Консисторія видає рівночасно парохіяльному духовенству відповідне поученє...“
Дотична куренда вийшла д. 25. III. 1812 д. ч. 497.

Справа злуки календаря була знов відновлена через Намісника Галичини го. Голуховського, та ц. к. Міністерство Віроісповідань і Просвіти не uznавало за відповідне викликувати нову бучу, бо звісно, що нарід руський після празників старого календаря уладив всі свої справи економічні та господарські — тому справа тота не могла би не викликати великого заворушеня (Harasiewicz M., Annales Eccl. Ruth. p. 966.)

Вернувши до наших Bullarів, читаємо в Allatae, 26. VII. 1755 Венедикта XIV. § 44. ось таке:

„Тому, що в Конституції Григорія XIII. Inter gravissimas, котра порядкує справу календарну, нема ніякої згадки про Орієнтальних, повстає квестія, чи сеся зміна їх дотичить. Отже тота справа була предметом дискусії на скликанім ad hoc зібраню що найславніших людей д. 4/VII 1631 в палаті кард. Ramphili-я, що став

відтак Папою і прибрав ім'я Іннокентія X. Тоді ухвалена зістала ось така резолюція: Орієнтальні не є звязані новими постановами папськими, крім тих трех случаїв: перше, в матерії догматів віри; друге коли Папа виразно про них говорить в своїх постановах; третє, коли бодай загально в тих постановах ними диспонує — як в случаях апеляцій до budouчого Собора“.

В нотатції *Collecti-i Lacenis*, стр. 537 висказане вправді в тій мірі за D. J. Papp-Schilágyi (*Enchiridium juris Eccl. Orient. cath.*) певного рода — недвозначне бажанє! Там каже ся: позяк і Церков Латинська за згодою С. Апост. Столиці неоднo прийняла від своєї посестри Східної Церкви, та „*Corpus iuris canonici*“ і *Concilium Tridentinum* мають для Греко-Католиків значіне жерела помічного (*fontis subsidiarii*), отже (*consequens est*) і до загального ладу в обох Церквах (*ad communem utriusque Ecclesiae disciplinam**) *haec quoque spectare, quae non ex Eccl. Graecae fontibus, sed ex Eccl. Latinae codice et legislatione innotescunt*) належить після того також і се, що не із жерел Церкви Грецької, але з кодексу Латинської Церкви і її законів є знане — особливо в річах, де не вистарчає кодекс східної Церкви а розходить ся о річи відповідні також обрядови східному, *in quibus codex Eccl. Orientalis non sufficit et ritui etiam Orientali congrua***) *sunt*. Кінчить однак згадана *Collectio* тим, що читаємо в *libr. 11. Basilicalium*, *tit. 1. c. 11.*: *De quibus causis nulla scripta, lex est, custodiri oportet mores et consuetudinem. Quodsi haec defecerint, proxima propositae quaestioni similia sunt sequenda*; в тих справах, що до котрих нема жадного права писаного, належить беречи прийтий звичай. Коли-ж би і того не доставало, треба йти за найближшими, подібними справі, о котру ходить (треба йти за звичаєм прийнятим в найближших подібних справах). *V. Ench. p. 45 i 120.*

Так само висказує ся також і рішає згаданий в горі Папа Венедикт XIV. в тій квестії, чи нова норма календарна дотичить Східних, бо читаємо дальше *Allatae § 45*: *satis enim Nobis erit indicare...*, *quandoquidem ipsa prae cedentia facta evincunt, consultissimum esse responsum quaesito redditum, nimirum: nihil esse innovandum* — на підставі попередних фактів в таких случаях, наймудрійше буде відповісти питаючому ся: не треба нічо зміняти...

Відтак довідуємо ся з тої енцикліки Папської, що, коли у Вірмен лібурнійських, декретом Конгрегації *S. Officii d. 20/I. 1674, De Calendario Gregoriano*, зістав заведений календар Григоріянський, а они тому супротивились — *obtemperare Armeni praedicti renuerent, huius rei cognitio delegata fuit particulari Congregationi Cardinalium doctrina praestantium, quos*

*) Ходить о календар — отже се є: „disciplina“.

**) У нас того случаю нема.

inter fuere Cardin. Joannes Fr. Albanus, qui summum deinde pontificatum obtinuit..., делегована зістала ad hoc комісія, зложена з людей славних наукою, між котрими був також Кардинал J. Fr. Albanus, пізнійший Пана Іннокентий XII. Результат був такий, що згадана в горі Конгрегація S. Officii dd. 23/X 1699 видала рішення, затверджене ще того самого дня тимже Іннокентієм XII, де каже ся так: *Re mature tractata et perpensis omnibus facti circumstantiis, censuerunt secundum ea, quae proponuntur, conniveri posse cum Armenis catholicis Liburni commorantibus, circa usum Calendarii veteris, donec ipsi ad omnimodam Calendarii Greg. observantiam disponantur, et interim ad Sedis Ap. beneplacitum; hac conditione adiecta, quod diebus festis de praecepto iuxta Calendarium Gregorianum occurrentibus ab operibus servilibus abstinere et sacrum omnino audire teneantur.* — Після зрілого розваження справи і всіх обставин її, у знаєм, що можна (*sich zusammenneigen*, через пальці дивити ся) згодити ся з Вірменами лібурнийськими, щоби они тримали ся давнього календаря, поки самі не стануть розположені до прийняття нового календаря Григоріянського і поки що — аж до узнання Апостольської Столиці; з тим додатком, щоби в свята припадаючі після календаря Григоріянського здержували ся від тяжких робіт і були на Богослуженню.

Allatae § 46... Quoties Orientales minime consenserunt, iustusque adfuit timor, ne tumultus dissensionesque excitarentur, si novi Calendarii ipsis iniungeretur usus, tulit Apost. Sedes, ut Orientales et Graeci in remotis regionibus degentes veterem suam disciplinam retinerent, videlicet antiquum servarent Calendarium, occasionem opportuniorem expectans inducendi usum novi emendatique Calendarii. І кілька разів Східні не годили ся, та можна було бояти ся, що повстане негодованє, коли накинє ся їм новий календар, Св. Апостольська Столиця постановила, щоби Східні і Греки затримали собі стару свою дисципліну, т. зн. далше заховували давний свій календар. Однозвучним є в тій справі також decreta Congregationum de Prop. Fide et S. Inquisitionis dd. 18/VII. 1613, 14/XII. 1616, 22/VIII. 1625, 30/IV. 1631. А навіть Місіонарам, котрі перебувають в сторонах, де обов'язує старий календар, вільно є придержувати ся старого календаря, як се видно з декретів Congr. de Prop. Fide, d. 16/IV 1703 і 16/XII. 1704. Та в інструкції, що її видала Конгрегація de Propaganda Fide в р. 1669 для Місіонарів, котрі працюють около поширення Унії, каже ся в § 2, що хоть пожеланою була би однастайність календаря, то однак не належить її вимагати, так як нарід міг би думати, що не зберігає ся йому його обряду в цілости, скоро йому накидає ся новий календар — не

populus ritum) suum sibi in tota sua integritate servari putaret, si ipsi correctio Calendarii obtruderetur**).* (Nilles, N. S. J. *Symbolae illustrandam Historiam Ecclesiae Orientalis*. Vol. I. p. 114).

В виду всіх ту наведених Конституцій і Декретів Св. Апостольської Столиці та Св. Конгрегацій — Українці, Греко-Католики повинні би зовсім супокійні бути що до повної ненарушимости сеї, так далеко у них йдучої, обрядової та в їх відносинах zarazом церковно-народної справи, як нею є уживане ними в церковнім житю давного Юліянського календара, котрий яко давня їх звиж 1000 літна враз з Греко-Католицькою вірою прийнята і торжественно їм запоручена церковно-народна постанова, проти їх волі, не може бути усунений, а новим, з порушенням їх обряду, при рівночаснім загроженню других зазначених в горі національних моментів, одним почерком перавведеним — ні слушно, ні справедливо заступлений!

Вкінці не бракує також свідоцтв, де Св. Апостольська Столиця говорить як найкрасше про високу вартість і особливу красоту Східних обрядів та що она справді їх високо цінить. Вистарчить, що наведу ту свідоцтво великого Папи Пія IX., котрий в енцикліці своїй *ad Orientales, in Suprema* dd. 6/I. 1848, *De ritum Orientalium praestantia*, се висказує: *Omnino sartas tectas habebimus peculiare vestras catholicas liturgias, quas plurimi sane facimus, licet illae nonnullis in rebus a liturgia Ecclesiarum Latinarum diversae sint. Enimvero liturgiae ipsae vestrae in praetio pariter habitae fuerunt a praedecessoribus Nostris, utpote quae et commendantur venerabili antiquitate suae originis... et ritus continent splendido quodam ac magnifico apparatu celebrandos, quibus fidelium erga divina mysteria pietas et reverentia foveatur.*

Подібно висказує ся тойже Св. Отець в згаданім висше вже листі своїм до наших єпископів з д. 13/IV. 1874.

Так само П. Лев XIII. *de dignitate Ecclesiarum orientalium*. Allocut. dd. 28. Febr. 1879, Allocut dd. 13. Dec. 1880, Const. Benign. dd. 1. Martii 1883 (Nilles. V. I.), *Sedes Apostolica de sanctitate et custodia rituum orientalium* (Nilles. V. II.).

IV.

Зміни, що їх в обрядах наших ввела Св. Апостольська Столиця, мали місце лиш на виразне жадане і горяче прошене наших Владик, після відбувших ся попередно Соборів провінціональних, „*supplicationibus super hoc humiliter porrectis, prae-*

*) Отже знов *Calendarium* — то *ritus*, обряд. — і так скрізь.

**) так дійсно думає весь наш нарід; та не-дав би собі того ніколи инакше витолкувати!

uentibus semper Synodis provincialibus — tantummodo ad vota et instantissima petita ex parte Episcoporum a S. Sede Apostolica instituta fuisse, як читаємо в енцикліці П. Бенедикта XIII., Ad futuram rei memoriam, dd. 19. Julii 1724, ad repellendos abusos, ad conformandos mores ac praesertim ad collabentes nonnullos reparandos ritus, caeremonias, disciplinas — для усунення надужитъ, поправи обичаїв а передовсім для направи деяких упадаючих обрядів, церемоній, порядків: ne rivulus a fonte divisus putrescat, neve ramor ab arbore recisus arescat — щоби потічок від жерела відділений не висох, щоби галузка від дерева відтята не усохла. Scabellum pedum et exortator indefessus, Leo, Archiepiscopus Metropolitanus totius Russiae, m. pp. (з листу Митрополита Льва Кишки до Св. Отця Бенедикта XIII., перед Собором Замосцьким 1720 р.).

Св. Апостольська Столиця однак звичайно в таких случаях не спішить ся — наражена нераз на закид консерватизму супроти позірно поступового, пр. протестантського поспіху. Колиж вже відтак: praevio maturo examine, щось рішить, так виразно жадає, щоби її письма, як належить увіродостойнені, по всій формі, як найлегальнійше виставлені, були всім, кому треба проголошені і так само всіми, як вповні достовірні прийняті — Volumus autem, ut praesentium litterarum transumptis seu exemplis, etiam impressis, manu alicuius notarii publici subscriptis et sigillo personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides in iudicio et extra exhibeatur, quae ipsis praesentibus adhibeatur, si forent exhibitae et ostensae... ac iritum et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari — вкінці Св. Ап. Столиця заборонює комунебудь свідомо чи несвідомо нарушувати рішення Нею в той спосіб затверджені і проголошені — так як і сама Она не хоче тим усувати ніяких постанов Апостольських і якихнебудь противних постанов, загальних будь частних Соборів: non obstantibus Apostolicis ac in universalibus provincialibusque et synodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus ceterisque contrariis quibuscumque. (Benedictus XIII. Ad futuram rei memoriam, d. 19/VII 1724).

Свят. О. Пієви IX. на нічим так дуже не залежить, як на тім, щоби дисципліна (лад і порядок, що обов'язують) східна в цілій своїй чистоті обов'язувала і була бережена: Sanctitati Suae nihil esse potius, quam ut disciplina orientalis in sua puritate vigeat ac servetur. (Ex litteris S. Congr. de Prop. Fide, d. d. 28/VI. 1858).

Еслиж коли обряди східні за чиєюнебудь справою зістали змінені, то сего не належить ніколи приписувати Св. Апостольській Столиці: Quodsi orientales ritus alicuius arbitrio aliquando immutati fuerint, id nunquam Apostolico huic Sedi est tribuendum — застерігає ся Свят. О. Пій IX., Конституцією Апостольською, з д. 6/I. 1862.

Бог завжди найпершим старанем Св. Апостольської Столиці було зберігати всю красу властиву ріжним обрядам і зі згляду на їх старинність гідним найбільшій пошани і апробованим в Церкві католицькій, котрої они самою хотьби своєю гармонійною ріжнородністю становлять найгарнійшу і першорядну прикрасу.

Fuit hoc semper praecipuum Apostolicae Sedis studium, ut integer servaretur splendor diversis ritibus et ob eorum antiquitatem summa veneratione colendis et approbatis in Ecclesia catholica, cuius cum ipsa concordiae eorum varietate pulcherrimum et elegantissimum ornamentum efficiunt. (Litt. S. C. de Prop. Fide ad Nuntium Apst. Vien. d. d. 2. Apr. 1803).

Те саме сказав П. Лев XIII. в Allocut. d. 28/II. 1879, d. 13/XII. 1880.

Praesertim in terris Augustissimae Domus Austriacae diversi ritus, ut lege ecclesiastica sunt in sua integritate conservandi, ita et plurimis Decretis Caesaris in iuribus suis tunc omnino praestantur. (Nilles N., Kalendarium Manuale... 1896, T. I. p. XXXII).

Особливо в Краях Наймилостивішого Дому Австрійського ріжні обряди, як законом церковним мають бути ненарушимо зберігані, так і дуже многими декретами цісарськими в правах своїх являють ся вповні забезпеченими — також де-ретами ц. к. Міністерства Віроісповідань і Провісїти, Міністерства Війни, Міністерства Справ внутрішних, Справедливости, Скарбу, Президії Висшого Суду Краєвого у Львові — о чім треба би писати знов осібну книжку!

„Коли в тій державі складає ся єдиноспасительна релігія католицька з трьох обрядів, латинського, грецького, і вірменського... треба буде стеречи, щоби виконуванє тих трьох обрядів пануючої релігії не було в якийнебудь спосіб перешкоджене або перерване“ — каже цісар Йосиф II. в Найвисшій Інструкції для урядів королівства Галичини, виданій в р. 1782.

Тут надмінити треба, що в кождім разі, що иньшого: додати щось до вже існуючого, а що иньшого: зносити й усувати пр. якусь відвічну постанову, а на її місце заводити иньшу і чужу, без згляду на можливість і спосіб її приміненя!

А яка велика повага й достоїнство та з другої сторони, як найбільший лад і точність в цілім урядовім діловодстві і солідне трактованє справ видні на кождім кроці з тих старих ножовклх фоліялів — з тих всіх найбільшій уваги й пошани гідних Папских постанов і рішень С. Р. Курії! Дійсно, не кажучи вже про ніщо більше — правдиве щастє і честь для чоловіка бути членом так поважної і солідної, тої Божої інституції, котрою є наша єдина, свята католицька і Апостольська Церква Христова!

Ось тільки вповіли мені ті Буллї, Конституції і Листи Апостольської Столиці зібрані в ріжних Bullaria-x і Collectia-x.

над котрими пересиджував я в останніх часах цілі дні й ночі.

Свщ. Стефан Ковалів.

Чи людська душа є безсмертна?

Наколи з сим житєм має для нас всьо скінчити ся, наколи нашим призначенєм має бути ся щоденна суєта о насушний, ся пуста погоня за недостижимим щастєм, той вічний голод правди й світла, в такім випадку всі наші зусилля, стремління, боротьби та бажання, всі наші висші полети та ідеали можна назвати божевілем.

Коли натомість маю безсмертну душу, котра у вічності має одержати нагороду за жите чесне, а кару за жите проступне, коли від теперішнього життя ціла моя вічність зависить, тоді дочасне жите представляєть ся мені тільки як перелетний час проби, приготування, словом безсмертність стає бусолою цілого мого життя.

I.

Людський загал мав, має і з певністю завсїгди буде мати непохитне переконанє, що людська душа не вмирає. Але поруч сеї всесвітної віри чимало є противників сеї правди.

Найголовнішими противниками сеї правди є пантеїзм, матеріалізм та позитивізм.

Після пантеїстів людська душа є переминаючою проявою абсолюту й по смерті тіла розпливаєть ся у „всім“, як крапля води в безмежнім океані. Не теряє вправді ціліського свого бутя, але існує вже тільки яко всьо, не яко означене його явище, тим менше яко лична одиниця.

Матеріалісти вважають чоловіка яко вище розвинене звіря, з котрим ділить так початок як кінець. О безсмертності душі й бесіди не може бути, бо душа не є чимсь особним від устрою тілесного, а тільки функцією мозку або центрального систему нервового. „Дух без тіла — повідає Біхнер, а за ним Тиндаль, Гаррізон, Гекель, Штраус і мн. і. його приклонники — се річ рівно непонятна, як електричність без металю. Природник повинен отже протестувати проти понятя якоїсь індивідуальної безсмертності. Не можемо пристати на те, аби душа особника вмерлого далі існувала.. Вмерла й більше не верне“.

Матеріялісти кажуть, що піддали найскрупультнішим дослідам цілий організм людський, кождо кісточку, кождий нерв, але надармо гладали того, що ми називаємо душею. Шукають отже душі в мертвiм тілі, з котрого вже улетіла й удержують, що її не віднайшли. Але хотайби її шукали і в живім організмі, то її не найдуть, бо вона є субстанцією духовою, незложеною, неподільною.

Але повідають: Коли то, що називаєте душею, є чимсь особним від тіла, єством особовим, то длячого при кождім потрясеню мозку, при кождій його недозі наступає те саме з душею? З того всього слідує, що душа се тільки функція мозку або систему нервового. — На се відповідаємо: Доки інструмент цілий, артист-музика захоплює та чарує нас своєю грою. Пукне одна або кілька струн, гра артисти щораз менше припадає нам до вподоби, щораз менше нас вдоволяє; коли пукнуть усі струни, й гра зовсім устане. Чи однак в особі артиста щонебудь змінило ся через те, що інструмент по-псувався? Чи артист перестав існувати? Ціле тіло людське, а спеціально мозок і систем нервовий се немов інструмент людської душі. Доки сей інструмент в ладі — порядку, грає на ній душа-артист без закиду. Скоро тільки стане інструмент псувати ся, відбивається се на діланню душі; на розбитім інструменті мозку й душа вже грати не може, але зовсім не перестає тим самим існувати.

Позитивісти позірно не перечать безсмертності душі, але виключають сю квестію з царини знання як незрозумілу, як виходячу поза круг змислової обсервації, — в дійсності є поруч матеріалістів найбільшими її противниками.

II.

Але звідки знаємо, що наша душа є безсмертна?

1. Всесвітне бажанє щастя домагає ся безсмертності. Коли розглянемо ся по широкім світі, по всіх усядах, коли заглянемо до глибини власної душі, всюди слідна велика, нестримна погоня за марним обманчивим щастєм. Тут глибокий мислитель задуманий над своїми мозільними дослідми, аби увінчане славою імя переказати потомности. — там політик роздумує над далекосяглими плянами й віщує собі голосну славу, — там сміливий підприємець нафтьарський своїми рахубами силкується усталити змінність судьби — там геніяльний вожд своїми світлими побідами здобуває собі безсмертну славу. Одним словом всі — і дитя в ранній весні житя і стоячий над берегом гробу старець, — і найбідніший бориславський зарібник і найбільший американський міліярдер, — і неграмотний і учений, — всі вганяють за блудним огником щастя. Всьо, щонебудь роблять, має на цілі власне ущасливленє; навіть і се, що позірно то щастє нищить.

Строгий аскет покидаючий світ і пробуваючий в затишнім місці шукає там на самоті, в відірванню від світового клекоту так само щастя, як сей шукач золота, що бореться витривало з голодом і холодом та різнородними небезпеками в Каліфорнії, або сей легкодушний молодець, що кидається в трухцям у каламутний вир життя руйнуючи все, — і здоров'я, і майно і честь. Навіть сей самоубійник, що самовільно перетинає нитку свого життя — до чого він тим своїм злочином зміряє? Хоче ухилити ся від грозачого йому дійсного чи уроєного нещастя, не відчуває себе так сильним, аби взяти на свої рамена бремя одвічальности, кари, неслави, переситу життєвого, не хоче бути нещасним; а що смерть видає ся йому менчим злом від дальшого життя, перетинає нитку його.

А як одиниці, подібно й цілі народи, горячкою щастя тровлені, висилують ся в науці, штуці, промислі і т. д., щоби здобути добро, котре як фата-моргана, як туман пустині перед ними зникає. Все горить, кипить, точить ся в погоні за славою, почестями та авансами, за розкошиною, щастем та мамоною, а на кождім кроці — тільки руїни заведених надій.

Крім сего все, що являєть ся на земськім видовищу, відгриває тільки перелетну ролю. Як одиниці, так і покоління западають у незаний якийсь океан. Щож позістало з тих численних предревних племен і народів, котрі через довгий протяг кількох тисячів літ пересунули ся крізь се видовище земське? Нічо тільки жмінка порошу й трішечки костий, але й по них вже ані полики, ані зазороки!...

А бажанє правди, бажанє зглублення тайн сего світа, яке відзиваєть ся в душі думаючого чоловіка!

Хтонебудь гляне з затишного місця на світ сей та на людей, на той непрезримий вир гадок і понять, на той широкий шлях утопаний горем і гараздом — хто з так різнородних в душі його переглядаючих ся образів одну черту, одну гадку, одно загальне понятє вииняти схоче, — скількиж то разів прийдець ся йому змірити оком сю невеличку просторонь між колискою а гробом, скількиж то разів закортить його в душі продерти хочайби гадкою заслону замогильної будучности, щоби там самого Бога спитати о се, чого він тут на землі розумом своїм поняти не в силі!

Дух людський перебігає минулість і теперішність, але тайни будучности перед ним закриті. Невжеж усі змагання та труди людського духа в різних царинах знання й штуки; зміни суспільні, політичні і т. д., нежеж все то, що будучі віки принесуть, має для нього на завсїгди позістати тайною?!

Коли нема вічности, коли душа враз із тілом перестає існувати, то чоловік ніколи тих бажань ума й серця не заспокоїть. Отже мусить бути безсмертність, інакше

людська природа булаб переворотною, бо принципіяльні її стремління були би нездійсненими.

2. А справедливість, порядок моральний на світі?

І вони домагають ся безсмертності. Справедливість жадає, щоби чеснота одержала нагороду, а злочин кару. А чи завсїгда так на тім світі дієть ся? Скількиж то людей злих та проступних „благоденствує“ в тім житю, а скільки людей чесних, благородних, ідейних терпить нещастя, журби, неудачі, словом несе хрест Господній через ціле життя! Бо й ніколи не збувало на страшних Неронах і невинних жертвах. І всі вони, як тирани і гнобителі, так гноблені, як потвори, так ангели в людськїм тілі мають бути учасниками однакової судьби, себго нічого? По стільки безкарних несправедливостях та жорстокостях, по стільки стлумлених зітхненнях, сльозах, жертвах, має наступити мовчанє смерти, мовчанє вічне?! Чи ціла наша природа, і розум і воля і чутє не обурюють ся та не протестують проти такого припущєня? — Недовірок Максим Дукамп повідає: „Не належу до тих, котрих віра переконала. Ті, котрі вірять, є щасливими і я завидую їм сього щастя... Думаю, що для народів зарівно як для поодиноких людей спіритуалїзм — то жите, а матеріалїзм — се смергь. Хто признає душі бутє переминаюче, хто її цілу замикає в боротьбах життя туземного, хто її засаджує на загладу разом з тою матерією, що приодїває, а котру вона освічує, хто їй відбирає надїю на нагороду і заборонює бояти ся кари, хто її ставить низше частин видимого світа, котрі переменяють ся, а ніколи не гинуть, сей іншими словами викидає з чоловіка духа Божого і ділає людину худобою“. — „Без тих правд (віри в Бога і безсмертності душі) — мовить Жорж Санд — є народи тільки чередами, які борять ся о бутє, пожирають ся між собою, їдючи пючи, вживаючи й не умираючи, але здохаючи“.

До чого веде невірство в безсмертність душі, переконує нас історія людськості, котра є для нас поучаючою пересторогою й вказує наглядно чого людськість може надїятись, як що невірство, масонерія та соціалїзм віру в безсмертність і одвічальність душі вирвуть із серць народу. Вкажу на один лиш відстрашаючий примір, на французьку революцію. Скасовано віру в Бога й безсмертність та стали почитати „богиню розуму“. Зараз поруч з безстидністю пішла найдикша жорстокість. Гільотина стала роскошию роззвіреної товпи. По двіста тисячів жертв гинуло нераз денно, людська кров плила струями. Отсе страшні наслідки невірства в безсмертність.

3. Всесвітня віра людськості в безсмертність душі:

Про сю всесвітню віру говорить краснорічивий римський беїдник та великий мудрець Цицерон в розправі тускулянській: „Найдавніша старинність, когорта чим ближшою була початку, тим ліпше і частіше пізнавала правду... поділяла се переконане (о загробовім житю). В старинних умах глибоко була вкорінена віра, що в світі є чуте, що з смертю не пропадає чоловік так, аби перестав цілковито існувати; о тім переконує нас чимало річий, особливо архиерейські закони, похоронні обряди, до котрих і найбільші учені не відносили ся-б з такою почесною релігійною та пошаною, якби в їх умі не було непохитного переконання, що смерть не є знищенєм всього, але переходом душі й заміною життя... Думаємо згідно з всіми народами, що душі тривають вічно“.

В своїм творі „Свідцтво людського роду о безсмертності душі“ наводить учений Кнабенбавер свідцтва Єгиптян, Халдейців, Асирійців, Греків та Римлян, Хінців, Індіан, ісповідників Будаїзму, народів іранських, далі Кельтів, Славян, народів германських, скандинавських, ісповідників Ісламу, народів африканських, південної й північної Америки, Океанії, вкінці жидів і християн, — і виказує, що в поняттях тих різних народів о загробовім житю містило ся нераз чимало міту та недорічності, одначе на дні почивала завсїгди ся основна, корінна, незмінна правда, що чоловік цілий не вмирає, що по теперішнім житю починаєть ся інше жите, що се друге жите не є однаковим для сих, що добре, й для тих, що зле жили.

Та згідність віри в безсмертність душі є тим чуднішим явищем, що народи ті не знали ся, що їх ділила різниця переконань, обичаїв, характеру, релігії, що нераз взаїмно себе ненавиділи та поборювали, а мимо сего під тим зглядом усі були одної думки, виражаючи свою віру будьто в памятниках, гробівцях і почеси релігійній віддаваній помершим, — будьто в науці о загробовім житю.

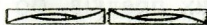
У всіх народів бачимо пошану для померших. Видимо то кладовища муром обведені, то дольмени й менгіри, то могили з хрестами, то саркофаги величаві, то піраміди єгипетські укриваючі забальсамовані мумії, то урни славянські містячі тлінні останки небіщиків. В тім пошанівку для тіл померших, замічає слушно Шатобріян „природа людська показує ся висшою над прочими сотворіннями й обявляєть ся в своїх взнеслих прочуваннях. Невжеж звіря знає домовину й журить ся о свої моші? Шож його обходять кости батька? Або радше, чи воно знає, хто є його родителем, скоро устали потреби дитинства? З поміж єств сотворених тільки чоловік збирає моші єств собі подібних і має для них пошановок релігійний. Невжеж жмінка порошу заслуговуваб на так велику нашу шану? Справді ні! Дятого шануємо моші наших предків, бо тихий голос нам каже,

що не шезли цілком — і се як раз освячує честь похорону у всіх народів на землі. Всі зарівно є об тім переконані, що сон в гробі не є вічнотривалий, а смерть стаєть ся лиш похвальною переміною“.

Поруч сеї всесвітної віри народів бачимо також, що й найславніші мудрці старинні, іменно великі мислителі Греції та поганського Риму, недвозначно вчили, що людська душа є безсмертна. Наведу лиш деякі назвиска: Талес, Пітагор, Анаксагор, Ангістен, Сократ, Плятон, Арістотель, — у Римлян Цицеро, Като, Сенека і мн. ін. Послухаймо бодай одного з них, Плятона. Сливе чотириста літ перед Христом так малює сей великий філософ долю людий добрих і злих по смерті: „По смерті душа, котра жила непорочно, йде до подібного собі єства, до єства Божого, безсмертного, повного мудрости, у которого вживає чудесної щасливости, свободна від всякого зла, привязаного до людської природи. І як говоримо тим, котрі знають святі тайнощі, душа в дійсности пробуває з богами цілу вічність“. (Федон). „Ті, котрі не є ані зовсім проступними, ані цілком невинними, поносять кари розмірно одвітні до своїх провин, доки очищені з гріхів, не одержать нагороди за свої добрі вчинки... Злочинці, винні найтяжших проступків і длятого невилічимі, служать як відстрашаючий примір; їх муки їм самим бесхосенні є переражаючим приміром для тих, що розважають їх вічні, страшні тортури“... (Горгій).

Так отже мудрість грецька й римська, доки не zdeгенерувала ся в епікуреїзмі та скептицизмі, потвердила своєю повагою всесвітну віру в безсмертність душі. А супроти сего всесвітнього свідоцтва щож може значити заперечуване одного або другого противника, яку стійність може мати неґація одного або другого систему псевдо філософічного, що часто-густо не з розуму, але з зіпсутого серця силкуєть ся видобути докази для відкинення гадки о вічності, котра мусить його переражати?

Кінчу словами поета: „Я почув далекі голоси, чарівні, гармонійні звуки, які неслись до мене наче з будучої вітчизни, й задрожав на всьому тілі з радости надії. Чому се тіло з глини держить мене прикованого до землі вигнання? Хай воно в порох розсиплеть ся, хай мені позволить полинити-взлетіти свободно в гору! Людські сини сліпі, немудренні завидують природі, яка кожної весни на ново вкриваєть ся свіжою зеленію та красуєть ся на їх заєдно замкненім гробі. Я почуваю себе більше живим, ніж уся природа. Знаю, що прийде час, коли фіга вже не зацвіте й винна лоза не випустить уже своїх гонів. Прийде час, коли не буде вже овочів на оливковім дереві, ані жнив на рілі, ані черед на пасовисках, — а я тоді повен життя буду мешкати в радісних хоромях вічності“.

Осун Сліпний.

Рудольф Айкен і його погляд на християнство *)

(З нагоди ювілею.)

I.

Добігає до кінця рік 70 літнього ювілею уродин одного з перших представників філософічної думки не лиш в Німеччині, але в сучаснім світі взагалі. І можна вже днесь сказати, він випав гідно і симпатично. Обійшло ся сим разом без тих звичайних, банальних пеанів і поклонів, яких майже з правила не бракує при кождім того рода святі. Правда також і то, що ювілей Айкена переминає відносно спокійно і то не лиш поза, але і в самій Німеччині. Его гомін приглушив лопіт кр сів та ревіт гармат, які нині своєю шаленою мелодією прикували до-себе увагу цілого вченого і невченого світа.

Імя ювілята зване тепер ген поза Європою. Признана єму в 1908 році нагорода Нобля з'єднала для него єще більшу славу. З далеких сторін з'їздило ся до Єни много студентів, щоб послухати відчитів Айкена. В его викладовій сали можна було стрінути побіч Французів та Американців — також Турків і Хінців. Про его популярність свідчить єще хотьби і то, що пр. в Японії існує товариство в ціли поглиблення студий над айкенівською філософією. З рівною прихильністю відносив ся ювілят все до всіх народностей та виступав в обороні поневолених і гнетених, бо на кождім — мовляв він — народі лежить обовязок сповнити призначену просвітну місію та внести в святиню вселюдської культури, плід свого духа. Попри се ціхує Айкена велика толерантність, яку в нинішнім розгоряченім світі не так легко подибує ся.

Те велике значінє і поважанє, яке здобув собі сей німецький філософ в науковім світі, зневолило многих в тім ювілейнім році присвятити свою увагу его поглядам і обзнакомити з ними і ширші круги — без згляду на се, чи

*) З его творів визначніші є слідуєчі:

Geistige Strömungen der Gegenwart.

Der Wahrheitsgehalt der Religion.

Die Lebensanschauungen der grossen Denker.

Der Sinn und Wert des Lebens.

Können wir noch Christen sein?

Grundlinien einer neuen Lebensanschauung.

Erkennen und Leben.

Майже кождий з тих творів появил ся в кількох а навіть в кільканайцятьох виданях.

критик або референт займав особисто супроти них вороже чи прихильне становище.

Радо, хочай може без захоплення витав ювілейне свято кождий католик, бо Айкен в многих понятях і поглядах сходиться з його переконаннями — хоч з другої сторони свідомий тих великих різниць, які між ними заходять.

Чим отже здобув собі Айкен таку широку популярність?

II.

В велику заслугу вміняє днесь кождий німецькому мислителеви се, що він наглядно виказав невідрадне положення модерної філософії — положення, яке другий філософ назвав досадно — патологічним станом філософичної анархії.

Нинішня філософія — каже Айкен — оставила під деяким зглядом далеко позаду давнішу. Вона ліпше орієнтує ся в історії а її погляди на неї відповідають вже більше дійсности. Для приміру вистарчить згадати — як мізерним був погляд такого Канта на старинчу філософію! Обєм знання зріс, але сему зростови товаришив все невідлучно розбрат і брак звязи. Хаос запанував на кождім полі і в літературі і штуці, в педагогіці і етиці. Те що один уважав за добре, красне і велике, те другий сейчас плюгавив і обезцінював. Автори поручали найрізнорідніші напрями, з різних становищ задивлялися на світ, але мимо — нераз подизу гідної бистроумности — були се еляборати, що не могли удержати ся перед аргументами слідуячого дня. Правда, модерна культура може почванити ся многими геніяльними технічними здобутками — та з другої сторони вона замкнула чоловікові доступ до его душевного нутра. Серед перегонової праці над здобутем і опанованем земських дібр — не стало часу для плекання внутрішнього життя. Чоловік здобув світ а за се стратив свою душу. І тут прийшов Айкен до переконання: *Как же польза человека лишь мирских приобретень, даши же свою вечность? (Мт. 16, 26)*

Причина розбиття новочасної думки лежить в тім, що життя наше надто розпливає ся на зовні. Земська культура взяла верх над чоловіком і поставивши собі за задачу дати людству легке і вигідне життя — зродила рівночасно безмежну внутрішню пустку — та наплодила безхарактерних креатур, позбавлених всякої внутрішньої індивідуальної освіти. Тому зовсім слушно твердить Айкен — днесь більше як нових ідей потреба нозих людей — і то одиниць свіжих і щирих, що бажають справдішної культури і її поширення між широкими масами народа.

Як середник проти тої недуги подає Айкен потребу плекання і поглиблення внутрішнього життя, життя духа, праці над его увільненем з кріпких узів змислового світа. До сеї

боротьби повинно нас запалювати сильне пересвідчене, що існує над нами „самостійне жите духа“, яке супроти матерії становить висший степень дійсности. Лиш піднесені на вижину духа зможем обняти весь вир туземного існування та зарадити его розсіянню і роздробленню а рівночасно перевести синтезу модерної науки і зосередоченя модерного житя. Очевидно сего не треба брати в тім змислі, начеби Айкен хотів порядкувати зверхний обем людського знання Его завданем є: розбудити в чоловіці нове жите, яке опанувало би всі галузи людської творчости. В тій цілі намагаєсь він віднайти в історії животні течії людського культурного дорібку, злучити їх разом в одну сильну струю та вказати новий напрям. Через се хоче Айкен надати людському житю глибокий зміст і поставити чоловікові гідну ему ціль. Тому то уходить він нині за найвищої значнійшого заступника нового ідеалізму, що в боротьбі з матеріалістичною культурою хоче призвернути людському духови назад давню самостійність і давні питомі ему права — а з тими і зачеркнути чоловікові ширший виднокруг.

Без сумніву — се дуже милий обяв, який стрічаємо в Айкена, що він важив ся рішучо зірвати з дотеперішньою філософією пересяклою наскрізь монїзмом та вступити сміло на запущене поле метафізики і піднесеним чолом глянути в красшу будучність духа. І дивна річ, що судьба призначила як терен кампанії Ену — звідки еще до недавна з таким великим успіхом проповідував Гекель свою ославлену науку.

Суть і ціль світа не бачить Айкен в матерії чи енергії. Его принципом уважає він духа. Звідси плыве і задача Айкенового ідеалізму — пробудити світ з оспалости, байдужности і пригнетеня. Тим буденним і матеріяльним конечностям, під яких тягарем упав днесь чоловік, хоче він відобрати їх силу і могутність через се, що протиставить їм сильніше і міцніше царство духа. Жите духа то не витвір матерії ані збір поодиноких духових ділань — бо з їх зложеня не моглоб повстати одноцільне ество. Не є воно також лиш додатком до фізичного житя або обявом процесів в поироді. Жите духа має свій самостійний бит. Чоловік повинен тому старатись вийти поза ті узкоглядні земські ціли і буденні журби — а взнести ся на вижину універсального духового житя. Там дотервз може він відчути своє самостійне „я“.

Світ представляєть ся новому ідеалістови не якимсь викінченим системом, але здібним еще до розвитку, до дальшого поступу, до осягнення шораз то красших цілий — Він стоїть перед свіглійшим завтра! Для кожного є велике поле до праці а до невикінченої дійсности може кождий еще прикладати свою творчу руку. Етичну черту Айкено-

вого ідеалізму видно тут зовсім ясно. Коли пр. інтелектуалістичний ідеалізм Гартмана поставив собі за задачу — відтворити в поняттях світ — дати єго образ, то противно Айкен хоче єго перетворити. З тої причини зветься наїський філософ свій ідеалізм також активізмом.

Нерв стремління до ідеалів стараєть ся новий ідеаліст всюди відкрити в історії — унагляднити єго і тим підбадьорити сучасність. Тверезий оптимізм віє з єго творів і кріпить упавшого на душі. Треба лиш каже один критик, заглянути Айкенови в очі, щоб самому стати оптимістом. Се друга ціха нового ідеалізму — єго оптимістична за-краска.

Дотеперішний погляд на філософію Айкена вказує, що маємо тут до діла не з якимсь науковим еляборатом, але з філософією життя. Всю свою умову силу зужив він не на се, щоби збільшити людське знанє, лиш щоб життю людському надати новий вид і переобразити єго. А щоб осягнути раз зачеркнену мету, він рушив всі можливі пружини, які моглиб для него стати корисними середниками. Тут як раз лежить причина третої ціхи в філософічній творчости Айкена — а се її релігійний характер.

Релігійним справам присвячував німецький філософ не менш пильну увагу, як і чисто філософічним квестіям. „Релігійні проблеми — каже він сам в однім з послідних своїх творів — занимали вже мене, правда ізза впливу уємних житєвих вражінь, від ранної молодости... Пізнійше, коли наукова праця стала моїм житєвим званєм — я старав ся релігійний інтерес взагалі усунути на бік, бо основна праця над Аристотелем і філософічною термінологією, була і так вже утяжливою. А однак той інтерес не хотів зникати, іно раз враз висував ся наперед серед моєї філософічної праці.

Суть і завданє релігії бачить Айкен в тім, що вона є в силі піднести чоловіка понад той низкий уровень в царство божого життя та убоготворити єго людську природу. З сеї часової, змінливої струї, підносить вона чоловіка в царство вічності, серед сего світа отвирає єму доступ в царство понадтуземне — край духа. Для плеканя духового життя — се найдогіднійший ґрунт. На її крилах воно може свобідно буяти в небесній країні.

А вже ж мимо того, що релігія виривала чоловіка з обіймів туземних клопотів, була вона все і наймогучійшим чинником в світі. Ніщо так тісно не лучило людей — а рівночасно ніщо їх так сильно не відчужувало — як саме релігія. Вона була тою понукою, що побуджувала, ба й нераз примушувала кожду одиницю з'осібна вглянути в своє душевне нутро, стати понад своїм окруженєм. Тому, коли лиш жите створило щось героїчного, то жерело того лежить найчастійше в релігії. З тої причини мала і буде

мати релігія великий вплив на зреорганізоване людського життя і буде найсильнішим чинником, що зможе вдунути в него нову силу і пхнути его на нові тори.

Той момент животворний спільний всім релігіям і тому всі згідно мають працювати над духовим відродженням людства. Зі всіх них однак має тільки християнство найчистішу і найсовершеннішу форму, тому чекає его і найсвітліша будучність.

III.

Свій погляд на християнство висказав Айкен докладніше в одному зі своїх послідних творів: „Können wir noch Christen sein?“ Можна сказати, що діло се — то певного рода звіт процесу, який відбув ся над християнством перед трибуналом представителя модерної філософічної думки. І що до зверхньої форми того процесу — щоби остати при тім самим порівнянню — можна сконстатувати сей вражаючий факт, що він ведений в досить об'єктивнім тоні та не носить на собі звичайного пятна заїлості і засліпелня та узкоглядного фанатизму, які майже з правила супроводжують того рода розправи.

Тому сорок літ взад поставив був Давид Штраус до своїх сучасників, що стояли під сильним впливом раціоналізму, знане питане: Чи є ми еще християнами? За сей час обставини від тим зглядом здаєть ся погіршились. Точка тяготи модерного життя — спочиває вже поза обсягом релігійного інтересу. Не диво тому, що в імени осумнілого людства питає ся вже Айкен: Чи можем ми еще остати християнами? Такий сумнів насунули ему самі обставини. „Сильна разпря — пише він в згаданім творі — роздвоює нині християнський світ та позбавляє его сили і питомої ему животности — разпря між пошаною і поругою, між зверхною непохитністю а внутрішнім захитанем переданої релігії. На зовні займає християнство еще в многих краях своє традиційне становище а церковній власти стає на услуги держава; а навіть крім сего є християнство для безчисленних душ прибіжищем і потіхою серед бур і житєвих злиднів, воно еще є обильним жерелом жертволюбности і вірного сповнюзаня обовязку, все еще є много гогових для него жити і за него умерти. Та серед того поважання і впливу підносить ся, росте і побідоносно ступає вперед сильний, пристрастний опір проти християнства; се не той смирний і боязливий сумнів, що тягнеть ся крізь всі віки — сумнів тих, що позістали позаду геройського думання релігії. Те що днесь виступає напротив, добираєть ся щораз глубше до него і грозить великою небезпекою“.

Байдужність супроти християнства, ба навіть ненависть починає огортати щораз то ширші маси. Передовсім по ве-

диких містах в Європі викликає поборюване і зневажане християнської релігії радісне вдоволене. До того вороги християнства не обмежують ся до заперечування поодиноких правд віри, але своє вістре звертають вони проти цілого християнського світогляду — як такого. З дефензиви починають вони переходити до офензиви. В виду такого стану річи питається ся Айкен і то зовсім слушно: Чи сей могучий на зовні все еще зростаючий рух дає вже знати, що для християнства бє остання година, що его час вже минув, та що наше духове жите мусить оглянути ся за новою станицею, — або може се сильне заворушене доказує потребу відновлення християнізму? Чи та метушня — то бій на жите і смерть старої всесесної могучости світа — чи може то подув нового відродження?“

Щоби дати відповідь на таке питанє, подає Айкен наперед характеристику християнства та вказує, в чім лежить — на его думку — его суть і могучість. І тут годить ся вже піднести, що з справдішним теплом представляє він благодатний вплив Христової віри в протягу віків як на цілі народи, так і на поодиноких їх членів.

1. Християнство в першій мірі дає релігії силу опанувати ціле людське ество і жите і то в сей спосіб, що отвирає чоловікови новий світ, який стає для него найпершим бажанєм і послідною ціллю его стремління. З того становища доперва має він змогу оцінити властиву вартість туземного житя.

2. Новий світ, який отвирає людству християнство, належить до надзміслового царства. Ціла природа то твір Бога, найчистішого духа. Вона проповідує лиш его силу і є ему підпорядкована. Ізза того моменту є християнство дійсно релігією духа *religio spiritus*.

3. Християнство є релігією відкуплення. Осягнене нового житя в духовім царстві є залежне передовсім не від напруження сили людської волі, але від ласки Божої, яка лиш підпомагає людське змагане — але й кладе для него перші основи. Чоловік надто ослаб, щоби сам своїми силами міг видвигнутись з упадку. Він вказаний на поміч руки Божої.

4. Відкуплене в християнськім понятю не є інтелектуальної, але етичної натури. Коли індійські релігії уважають своїм завданєм вивести чоловіка зі світа злуди і обману до правдивого біту, устеречи его перед розсіянєм і заховати перед уніщожненєм, то християнство висуває на перше місце — моральну боротьбу добра проти зла. Бог сотворив світ добрим — однак він з своєї вини став ся злим. Щоби виратувати его від сеї погуби, — Бог простяг свою руку і отворив ему знов дім синівства Божого. В сій праці не може чоловік остати безділним, він му-

силь також напружити свої сили через поборюване морального зла. Ціла вага спочила отже на чині — на діланю.

5. Розріз між Богом і чоловіком, який викликав сам чоловік — могла усунути лиш Божа любов і ласка. Се справді стало ся через воплоченє Сина Божого. Догма о воплоченю другої особи Божої є центральною правдою в цілій християнській науці. Тут лежить кульмінаційний пункт в історії цілого людства і его змагань. Прочі догми о рождестві, воскресеню, вознесеню і т. д. се лиш дальші консквенції.

Перед очима кожного християнина світить ясна особа Христа — ідеал до наслідуваня в его стремліннях і змаганнях. Ніхто з людей перед ані по Христі не вмів так гармонійно злучити в собі дитинячу поединчість і геройську величність, зовнішне пониженє і внутрішній маєстат, найщирішу ніжність і мужеську силу, молодечу радісність і вражаючу повагу. Ся постать повна житя і юнацької чарівности дуже відмінна від образу східноазійських мудрців з їх тихою добродушністю і зимною вдумчивістю. Вони позбавлені того принадного потягу, який віє з особи Христа.

6. Як послідну характеристичну ціху християнства подає Айкен еще его церковний устрій. В руках Церкви спочиває задача поширення і оборони Христової віри — загалом провід усього релігійного житя.

Ціла вага християнства концентруєть ся в сім — на думку Айкена, що воно поширює дійсність. Через творенє духового світа перевисшає воно всяку культурну роботу. Те що виповняло цілу уяву чоловіка — те в християнстві лиш часть усеї дійсности. А до того яку сильну печать витиснуло християнство на душі цілого людства. „Що християнство змінило основно стан людства, те наглядно показує історія. Воно дало умученому і посумнілому людству сильну опору і вдунуло в него нову животворну силу. Християнство дало духове виобразованє новим народам і привернуло в середніх віках житеву звязь на всіх полях. В нових віках обстоювало воно супроти куди инде зверненої культури за духовим зміслом і високими етичними цілями...

Взнеслі святині і проймаючі душу образи, релігійна поезія і музика — те все разом доказує безперечно, що християнство діткнуло ся людства не лиш з верха і наче би зовні тільки було ему наложене — але що воно зискало его душу і спонукало его станути ему на услуги з повним і добровільним пересвідченєм. Так остало воно мимо тінній і опоганень, які не дадуть ся серед людських обставин оминути — перемагаючою житевою силою, підоймою нового світа, володарем душ, а звідси і всіх людських справ.

(Конець буде.)

о. Михайло Дороцький.

Науки про церкву.

християнсько-католицьку і схизматичько-православну.

НАУКА IV.

Церковна історія на Руси-Україні.

„Пізнайте правду, а правда
свободить вас“.

— Пізнай себе, буде з тебе! —

Мої дорогі!

Велика се мудрість, самого себе, свою історію, бувальщину пізнати, зрозуміти. Бож і блудний син доти блукав по манівцях, доки не ввійшов у себе самого, доки не поглянув у своє серце, доки себе самого не пізнав.

Старайможся і ми пізнати свою власну бувальщину-історію своєї власної Церкви, а тоді і нам не одно прояснить ся, тоді і ми підемо скорше за правдою, а покинемо всякі блудні дороги.

Тому днесь бодай вкортці розглянемо історію нашої греко-католицької Церкви від її перших починів аж по нинішній день.

Св. Володиміре, св. Антоніє і Теодозіє печерські, св. свшмуч. Йосафате, спомагайте нас в часі нинішньої науки.

1.

Давно, бо майже перед тисячу роками були наші предки поганями, т. є. не мали, як ми днесь, віри християнської, лише віру в багато божків.

Після давного переказу перше зерно Христової віри на нашій Руси-Україні мав засіяти сам св. Ап. Андрій Первозваний. Мав він зайти горі Дніпром аж до київських гір, мав їх благословити і мав тут поставити хрест і предсказати, що в тій країні засіє колись Божо благодать.

Пізнійше діставалось християнство на наші землі через торговельні зносини з Греками, та через воєнні походи наших військових дружин на грецькі землі. Так прийняли христ. віру київські князі Аскольд і Дир і їх дружини. За князя Ігоря з початком X століття була в Києві церква св. Ілії, а жінка Ігоря, Ольга, охрестилась також в Царгороді і відзначалась яко християнка великою святістю.

Приходили до наших предків в тих часах також ученики св. славянських Апостолів Кирила і Методія і голосили Христову науку.

Але загального навернення цілого нашого народу довершив аж 988 р. київський князь Володимир Великий. Він то, розвідавшись наперед докладно і сам і через окремих послів про всякі віри і обряди, сподобав собі віру своєї бабки Ольги, віру християнську і то в прекраснім і величавім грецьким обряді. І щастє хотіло, що як-раз в тім часі грецька церква була в єдності з Римським Престолом. Був то час по усуненню схизми Фотія, а перед схизмою Керулярія. Тому то наша первісна Церква була і правовірною і православною, значить, католицькою. Не даром же співає ся в церковнім нашім богослуженню про св. Володимира: „Вітцієвське нечестіє прогнав єси, і правовірну віру воздвиг єси...“, а на иншім містци: „Оден Ти, наче друге сонце, в землі руській засіяв, перемінив єси, преславне, зиму безбожія, і переставив на воздух правовірія“. Отже не лише зверхний блеск православя, але й повноту христ.-католицького правовіря придбав св. Володимир Вел. для наших предків. І такою правовірною, католицькою, в єдності з Римським Престолом, оставала наша Церква довший час, навіть довше ніж Греки, які вже в половині XI. віку відлучились від Риму; а наша Церква оставала в церк. єдності з Римом аж по кінець XI. віку, бо в нас не було ще тої політичної і племінної ненависти до заходу, що у Греків. Сю візантійську нехить а то й ворогованє проти заходу, проти західної Церкви християнсько-католицької, перещіплено в нас доперва згодом пізнійше. Доказом дальшої єдності нашої Церкви з Римом є приязне прийняте папських послів через київського митрополита Іларіона, коли ті вже по виклятю з Церкви Керулярія, царгор. патріярха, вертали до Риму через нашу країну. Відтак знов наша Церква приняла на папське предложенє празнованє памяти перенесеня мощий св. о. Николая, якого не має Церква незєдинена з Римом.

І Бог благословив ті початки христ.-кат. віри в нашім народі многими божими угодниками. І так з сих перших католицьких часів на Руси-Україні маємо Святих, як пр.: св. Ольгу-Олену, св. князя Володимира Вел. — в хрещенню Василія, св. князів Бориса і Гліба, св. Іларіона митрополита київського, святих Антонія і Теодозія печерських, св. Кирила, єпископа Турівського, званого „руським Золотоустим“, і прочих *).

2.

Наша Церква була однак що до свого устрою в безпосередній залежності від царгородських патріярхів. Тому то враз з цілим Сходом за Греками дала ся й вона втягнути

*) Зри: Історія Церкви о. Ал. Стефановича, ст. 84, 85, 86.

поволи в церковний роздор, в схизму, і то на початку 12 століття. Задержавши лише красне зверхне православ є, почала й наша Церква згодом тратити повноту християнсько-католицького правовіря.

„Відотни галузь від пня, то вона всохне“, сказав св. Ефрем. То сповнилось і на нашій молодій ще християнській Церкві, коли вона відділила ся від пня Христової Церкви, від Риму. Вона зачала падати. Мовби видима кара Божя почала спадати на наших предків. Поміж князями настали страшні межиусобиці, сварні, братовбійчі бої. З того користали сусіди. Московський князь Андрій напав був раз на Київ, та знищив його страшенно. Відтак дикі і страшні напади татарські зачали огнем і мечем пустошити українські землі, а наших людей забирати в яsir, до неволі. Обнизи-лась культура і просвіта, що почала вже такі красні овочі приносити. Величаві доми Божі упадають так, що в Києві, де з початку було 600 церков, не стало ні одної, в котрій би можна було відправити св. богослуженє. Дійшло до того, що над нашими землями запанували поганці татари. Блідла, гасла нагло колишня наша слава, на хвильку ледви засіявши над нашою країною.

Та в часі такого лихоліття почато і в нас оглядатись за ратунком і помочю. І так уже в XIII. ст. князь Данило, бажаючи через Папу Римського одержати поміч від західних християнсько-католицьких королів проти Татар, вислав галицького єпископа на ліонський собор, 1245 р. і склонював ся признати Папу головою русько-української Церкви. І дійсно се сталось — 1253 р. Князь Данило злучив нашу Церкву з Римським Престолом, і за те дістав королівський вінець і обітницю на поміч проти Татар. Але, на жаль, Папа мимо своїх усильних старань не був в силі склонити сусідних катол. королів до несеня Данилови успішної помочи. Тому Данило, не дочекавшись сеї підмоги, мусів під натиском Татар зірвати свої зносини з Римом. Хоч отже з нашої сторони була добра воля жити в єдності з верховним Начальником церковним, Папою Римським, то однак політичні відносини були того роду, що започаткована через Данила св. єдність не могла довго удержатись.

І знов настало страшне лихо на нашій землі, яка падала то в неволю татарську, то під панованє чужих, литовських і польських князів. І один з тих польсько-литовських королів, сам покинувши грецький обряд, і прийнявши католицьку віру в обряді латинським, задумав в той сам спосіб перетягнути і всю Русь Україну на лоно католицької Церкви, значить, через златинщенє нашого народу.

А прецінь сам один Папа Римський сказав ті пропам'ятні слова: „Вимагає ся, щоби всі християни були католиками, а не латинянами“. Значить, кождий християнин має право і обов'язок заховати свій вла-

ний обряд і з власним своїм обрядом належати до католицької Церкви. Не треба отже аж покидати чи зміняти свій красний обряд зрозумілий, і приймати обряд латинський для нас незрозумілий, щоби стати католиком. Та сеї правди очевидної не хотів держатись польсько литовський король Ягайло і стараючись наш народ привести до злуки з Римом, задумав його златинщити. І за його то часів наша Церква пострадала найбільше і найтяжше. Він то покасував наші великі церковні маєтки в користь новоо-новуваних латинсько-польських єпископств на нашій українській землі, ті маєтки, які колись наші славні князі так щедро фундували в користь нашої Церкви. Він зніс був навіть галицьке єпископство, так що через 150 літ управляли галицькою єпархією світські люди, іменовані латинсько-польськими львівськими архієпископами, яких у Львові установили польські королі, загарбавши Галичину під своє безпосереднє панованє. Духовенство наше, не маючи такий довгий час своїх єпископів, попало в нужду, в найбільшу темноту. І тратило воно свої права і стало вкінці на рівні з простим народом як що до просвіти так що до прав. Таксамо було і в перемиській єпархії. Перемиські єпископи стратили навіть свою соборну Церкву в Перемишли, та мусіли тинятись по інших містах, як в Самборі, в Сяноці, в Спасі. Тому й не диво, що в таких обставинах усьо наше дворянство, вся наша русько-українська шляхта, не маючи ані своїх світлих єпископів, ані освіченого духовенства, також уже позбавлювана навіть своїх шляхотських привилеїв, згодом златинщилась а враз з тим і спольщилась.

Серед такого то нужденного положення, серед такого занепаду нашої Церкви і народу, почали придумувати деякі свідомійші єще одиниці над ратунком, та прийшли до того пересвідчення, що єдиною зарадою на те всьо лихо є злука з Римським Престолом.

І як-раз в тім самім часі загрожувало велике нещастє і Грекам із сторони Турків. Тому й між Греками повсталa думка, про з'єдиненє з Римом. Як-раз тоді відбував ся на заході в Фльоренції вселенський собор 1439. І на тім то соборі враз з Греками приступив до церковної єдності з Римом і наш київський митрополит Ізидор. Наслідки тої згоди були для нашого народу користні. Перший з наших митрополитів Ізидор зівстав іменовачий кардиналом, т. є., високим достойником церковним. Наші митр полити, єпископи і наше духовенство одержали рівні права з латинськими. Наша Церква і наш народ мали зазнати і вернути до первісної слави.

Але щож, і ся єдність не вдержалась у нас довго, бо за впливом московщини став у Києві митрополитом чоловік для єдності неприхильний, так що ся злука з початком XVI в. упала цілковито.

Се знов відбило ся страшно на нашій церкві і народі. Наша Церква, не маючи свого власного начального управителя, а підлягаючи то царгородським патріярхам, які також самі попали в неволю турецьку, то московським впливам; попала знов у великий занепад.

Бачучи се деякі наші єпископи задумали двигнути нашу Церкву з сего занепаду знов при помочи Римського Престола. В тій цілі заключили вони дійсно з Римом церковну злуку, або унію, узнавши Папу Римського своїм найвисшим зверхником, задержуючи однак в цілости свій східний греко-словянський обряд, який Папа Римський в цілости затвердив. Стало ся се на синоді в Берестю над Бугом 1596 р. Наперед наші єпископи уложили пропамятне письмо до Папи Римського. В тім письмі заявили вони, що вони все хотіли жити в згоді і єдності з Римським Престолом. Колиж тепер бачагь, що їх безпосередні настоятелі, царгородські патр'ярхи, від сеї єдності відвертають ся, тому то вони самі порішили до сеї єдності приступити. З поміж себе висилають вони тому двох владиків, Ігнатія Потія і Кирила Терлецького, котрі би мали заявити святійшому Отцю всі бажання і зложити присягу на вірність Римському Престолу. Се пропамятне письмо підписали всі русько-українські владики з своїм митрополитом, Михайлом Рагозою, а Іпатій Потій і Кирило Терлецький відвезли його до Риму. Тут зістали торжественно і прихильно прийняті, а Папа Римський потвердивши весь наш обряд, прийняв присягу і віроісповідь наших владик, та вислав лист до польського короля, в котрім просить його, щоби приказав звернути нашій Церкві неправо забрані добра церковні, щоби мав в поважанню і любови і наш народ і нашу всю Церкву і наше духовенство, щоби нашому всьому духовенству з'єдиненому признав ті самі права, які мало духовенство латинське. З того бачимо, як щиро дбав Папа Римський про добро нашої Церкви і нашого народа. Так отже довершилось з'єдинення нашої Церкви з Римським Престолом. На пам'ятку того з'єдинення приказав святійший Отець вилити срібну медаль, на котрій з одної сторони було погрудє Папи Римського Климента VIII. а на другім напись: „Русинам прийнятим“.

Довго однак треба було єще чекати, аж весь загальний народ прийняв сю єдність з Римським Престолом. Та св. справа єдності мусіла від свого початку стрічатись з найбільшими перепонами, які спиняли її розвиток. Насамперед давав ся відчувати сейчас брак духовенства, свідомого сего великого діла, бож знаємо, що як духовенство так і загальний народ були дуже мало просвічені, так що в тих темних масах вороги св. єдності находили багато своїх сторонників. Користала з того особливо тодішня Московщина для своїх політичних цілей, та піддержувала в нашій народі сей церковний роздор, підбурюючи неустанно незєдинених проти зєдине-

них. Настали страшні межиусобиці, яких наслідки були дуже сумні, бо крім братньої крові, котрої не мало в тім часі проллялось, дійшло нарешті до того, що одна частина України перейшла під правління царів московських, котрі унію до решти там придусили, а шляхту українську і вище козацтво змосковшили, відобразивши поволі всій Україні всі її вольности.

В тих взаємних братовбійчих борбах упав жертвою сфанатизованої схизматичької товпи полоцький архієпископ св. Йосафат Кунцевич 1623 р.

Нарешті на правобічній Україні, котра остала при Польщі, унія взяла таку перевагу, так що майже по сто роках важкої внутрішньої боротьби весь русько-український народ в західній Україні приступив до єдності церковної з Римським Престолом. І так в 1690 р., отже понад 220 літ тому, приступила до св. єдності єпархія перемиська, а в 1700 р. і архієпархія львівська.

Та по розборах Польщі знов більша частина західної України попала під Росію. І тут наново почалась боротьба проти церк. єдності. Росія знесла 1796 р. всю нашу греко-католицьку владу духовну, а на те місце поставила своїх російсько-православних єпископів. Найдовше ще удержалась там єдність з Римським Престолом в холмській єпархії, бо аж до 1875 р. В тім однак році введено і тут насильно по всіх церквах схизматичьке — православє російське, так що з паденням холмської єпархії упала і послідна галузь греко-католицької церкви на українських землях, занятих Росією.

Та хоч Росія насильно скасувала в холмській єпархії греко-катол. Церкву, однак народ тамошній мимо страшних знущань і переслідувань і мук із сторони російської, задержав в великій кількості католицьку віру аж доси, а не маючи можливости в послідних часах російського панування, створити окремої греко-католицької громади, перейшов в числі кількох сот тисяч душ на латинство. Так то російсько-схизматичьке православє засліпило Москалів, що пхнули кількох сот тисяч Українців в обняте латинізації і польонізації.

І так греко-катол. Церква остала лише в нашім краю, в Галичині, яка по розборах Польщі припала Австрії.

3.

Та Росія, як бачимо тепер, і на нас не позабула. Росія, остаючи сама в церковнім роздорі, в схизмі, не могла сего стерпіти, що ми тут у Галичині належимо до єдності з Римським Престолом, і що маємо свої народні школи та свої права. Не досить їй отже було того, що вже зараня нашої історії московсько-володимирський князь Андрій знищив нашу столицю Київ, не досить було того, що пізніша Москва

знищила наше народне і релігійне жите, допустившись віроломства зглядом угоди, заключеної з Хмельницьким, якою гварантувала нам усі наші вольности і права на Україні, не досить того, що заборонила нашим братям на Україні по школах учитись в рідній мові, а в церквах і в рідній мові проповідати Боже слово і молитись, ба не досить того, що за Юдин гріш поширювала між нашим тутешнім народом в Галичині, Буковині і Уграх агітацію за відступством від греко-католицької Церкви і української народности, днесь загналась вона сама війною аж до нас, до нашого краю, до Галичини, де ми могли еще яко-так до си свобідно проживати та Бога прославляти в злуці з цілою Церквою католицькою. І шож тут Росія наробила? Ото забрала нам зі Львова до неволі нашого любого митрополита, Андрея Шептицького; перемиського єпископа, Константина Чеховича доти і так переслідувано, аж тойже старенький, згризений невідрадними відносинами, помер; сотки людей і священників вивезено на Сибір, а декуди почато навіть засновувати вже на місце греко-католицьких парохій свої схизматицько-православні приходи.

Та, дорогі, не падаймо духом! Всі наші переслідуваня вийдуть нам на користь. Ми наберем що раз то більшого привязаня і любови до своєї греко-католицької Церкви, та до своєї української народности. Нас не настрашать уже ані ті, що нам хотіли нашу католицьку віру видерти, ані ті, що наш св. обряд понижають. Ми твердо будем стояти і боронити і нашої католицької віри і нашого красного обряду, і нашої української народности і будьмо певні, що тою нашою постійністю потягнем за собою ще й ту частину наших братів, яка нині ще остає в заблудженю; бож чей не даром лялась кров св. священомученика Йосафата і других, не даром мучились наші братя на Сибірі, не даром падають і нинішні жертви в обороні єдности Христо-вого стада!

Слухайте, Дорогі христіяни!

Вже йде час: жертви наших синів
встелять шлях до обнови —
Геть загине царство рабів,
А надійде царство любови! — Амінь.

НАУКА V.

О св. Апост. Петрі.

„Ти єси Петро: і на тім камені збудую Церкву мою, і врата пекольні не одоліють її“.

Дорогі християни католики!

В попередних науках дізнались ми, як то в Христовім стаді була з початку єдність і взаємна любов, та як то в ХІ століттю східні народи, а за ними і наші предки, відпали від єдності церковної, і від єдності віри, та що всьому тому причина брак любови і гордість житейська.

Східна галузь християнської Церкви, відорвавшись від Римського Престолу, та назвавши лише себе православною Церквою, затратила в собі повноту християнського правовіря тим, що відкинула декілька прав християнської віри.

Ті всі через східно православну нез'єдинену Церкву відкинені точки перейдемо в слідуєчих науках, та в той спосіб переконаєм ся, по чийй стороні правда.

Днесь зачнім від першої, якої не хочять признати православні схизматики, а то від науки о св. Петрі. Тому розгляньмо, як о св. Петрі учить Церква схизматицько-православна, а відтак, як о св. Петрі учить наша Церква католицька.

Св. верховні Апостоли Петре, каменю і основане віри, і Павле, учителю вселенної, утвердіть і нас в христ. катол. правовірю!

1.

Російська, схизматицько-православна Церква учить о св. Петрі так:

1) Спаситель не установив св. Петра головою Церкви, бо головою Церкви є сам Ісус Христос.

2) Не сам св. Петро був каменем, на котрім збудував Ісус Христос свою Церкву, а всі Апостоли разом; є отже не один, а 12 каменів Христової Церкви. Бо щож би то сталося — кажуть право лавні схизматики — з Христовою Церквою, як би вона в самім ділі була лише на самім Петрі збудована? Тоді Церкву одоліла би не то сила ада, але навіть балакливий язик простої жінчини, бож чи то не Петро трикратно відрік ся Христа перед служницею Каяфи?

3) Дальше, після науки схизматиків, св. Петро не дістав від Ісуса Христа ніякої висшої влади в Церкві, але ту саму, що й інші Апостоли, бо і до них по своїм воскресенню сказав Господь: „Кому відпустите гріхи, тому відпустять ся, а кому задержите, тому задержаться“. А трикратні слова Спасителя до св. Петра:

„Паси вівці мої, паси агнці мої“, не суть виведенням Петра на якесь княже, верховне достоїнство над Апостолами і над цілою Церквою, а лише зрівнанем Петра з прочими Апостолами, так як Петро відпав був від лика Апостолів через своє трикратне відреченє.

4) Вкінці учать православні схизматики, що сам св. Петро навіть ніколи не думав бути головою стада і управляти цілою Церквою *).

2.

Пригляньмось тепер, як о св. Петрі учить Церква католицька.

Католицька Церква також учить, що Ісус Христос є найвисшою головою своєї Церкви. І сеї правди ніколи ніякий християнин не заперечував і не заперечує. Таж кождий з нас знає, що без Ісуса Христа не було би й Христової Церкви, що Ісус Христос є Основателем і найвисшим Управителем Церкви, але Управителем з висоти небес, Управителем невидимим, так як управляє Церквою невидимо через св. Духа. Отже Ісус Христос дійсно є невидимою головою Церкви.

Але кождий християнин мусить ще понадто признати й те, що Ісус Христос полишив на землі свою Церкву, зложену не з невидимих духів, але з видимих людей. А коли так, то і для тих видимих членів своєї Церкви мусів Спаситель полишити видимого Управителя, тую видиму Церкву мусів Спаситель збудувати на видимій основі. І так дійсно Ісус Христос зробив. Будучи сам божественною основою і основателем, будучи сам невидимою Головою своєї Церкви, оснував Спаситель сю свою Церкву на землі також на видимій основі, та установив для неї також видимого управителя, видиму голову, і то, як усім нам відомо, в особі св. Петра.

Ніхто не може собі присвоювати права називатись основателем Христової Церкви, бо один є лише її небесний Основатель, Ісус Христос, Син Бога живого. Алеж не треба знов сеї божественної, небесної основи і сеї невидимої Голови мішати з тою земською основою, на котрій сам Спаситель свою Церкву оснував, і з тою земською, видимою головою, яку сам Спаситель своїй Церкві на землі надав. Се треба собі запам'ятати, щоби не мішати одного поняття з другим!

Що Ісус Христос є Основателем своєї Церкви, що Ісус Христос по своїм вознесеню на небо управляє своєю Цер-

*) Гляди: Почаївський Листок з 1905, привезений до Галичини почаївськими паломниками і поширюваний між нашим народом.

квою невидимим способом через св. Духа, сего не треба доказувати, сеж для кожного очевидне.

Але чи Ісус Христос збудував свою Церкву ще і на видимій основі, чи дійсно установив видиму голову, і то в особі св. Петра, о тім мусимо ще переконатися з св. Євангелія. Погляньмо отже і там.

Св. Апостол і Євангелист Матей так пише в своїм Євангелію в гл. XVI. ст. 13. і д.:

„Коли-ж прийшов Ісус до країв Кесарії Філипової, то звідував ся учеників своїх кажучи: за кого люди приймають мене, Сина чоловічого? Они ж відповіли: одні за Йоана Хрестителя, другі за Ілію, інші ж за Єремію або одного з пророків. Промовив тоді до них Ісус: А ви за кого мене уважаєте? Відповідаючи сказав Симон Петро: Ти єси Христос, Син Бога живого. І озвавшись Ісус сказав йому: Щасливий Ти Симоне, сину Йонин: бо тіло і кров не відкрили тобі, а Отець мій, що на небі. Скажуж і я Тобі, що ти єси Петро (скала, камінь), і на тім камені збудую Церкву мою і врата пекольні не одоліють її; І дам я Тобі ключі царства небесного; І що Ти звяжеш на землі, буде звязане на небі, а що розвяжеш на землі, буде розвязане на небі“.

Як бачимо, є то Євангеліє, яке читає ся на празник верховних Апостолів Петра і Павла.

Дорогі! Зауважались тут, що коли Ісус Христос звідував ся учеників, за кого його мають люди, то на те питанє відповідали всі Апостоли, бо читаємо в св. Євангелію: „они ж відповіли“ і т. д.; коли же Ісус Христос запитав Апостолів, за кого вони самі його уважають, то на те дав відповідь лише сам один Симон, син Йони; і то, як се значує виразно Ісус Христос, не дав він сеї відповіді із себе самого, а з натхнення Отця небесного.

Тому і Спаситель промовив відтак також лише до самого одного св. Петра, бо не сказав Господь: „Щасливі ви Апостоли... ви Петри... на вас збудую... вам дам ключі... і т. д., — але сказав виразно: „Щасливий Ти Симоне, сину Йонин... Ти єси Петро... на тім камені збудую Церкву... Тобі дам ключі царства небесного“ — і т. д.

А з тих слів Спасителя наглядно бачимо, що сам небесний Отець зволив об'явити св. Петрови сю найважнішу правду, сю основу нашої віри, то, що Ісус Христос, се Син Бога живого; що є то отже воля Отця небесного, не лише ушасливити св. Петра об'явленєм йому тої божої Істини, але і відзначити його через надане йому сих високих достоїнств і властей, о яких як-раз говорить Спаситель сейчас дальше. Бо Спаситель, видячи, що не через усіх Апостолів,

лише через одного Апостола Симона Петра об'явив Отець небесний людям сю найважнішу правду віри в Божество Ісуса, як все, так і тепер, годить ся на сю волю небесного Отця, і тогож св. Петра, і то лише його одного, переміняючи йому раз на все ім'я Симон на Петро, робить: 1) скалою, каменем, фундаментом, основою, на котрій свою Церкву на землі збудує; 2) віддає йому образним способом ключів найвищу загальну управу Божого царства на землі, обіцяє зробити його найвищим, верховним, начальним Господарем своєї Церкви, бо, всякому відомо, що хто має ключі від дому, той є і його господарем, є головою дому; а 3) дає св. Ап. Петру найвищу власть „в'язати і рішати“, то є, власть, видаванем відповідних законів всіх християн в Божій карності держати, в'язати, або, в даній потребі від них розрішати, і то так, що рішене сеї найвищої і головної влади на землі дістає силу, санкцію, затвержене неба.

Отже з волі самого Бога Отця і з постанови Божого Сина, Ісуса Христа, не всі Апостоли, а сам один св. Ап. Петро є дійсно, як се наглядно видно з св. Євангелія: 1) видимою основою Христової Церкви на землі, 2) видимою головою, найвищим управителем, ключарем Царства Божого на землі, і 3) має найвищу власть „в'язати або рішати“, значить, закони для церкви видавати, або від них звільняти.

Вправді пізнійше і при иншій нагоді, при иншій науці, а то „колиб грішник і Церкви не послухав“, сказав Спаситель і до всіх Апостолів разом: „що зв'яжете на землі, буде зв'язане на небі, а що розв'яжете на землі, буде розв'язане і в небі“ (Мат. XVIII. 18), але, як бачимо 1) всі Апостоли дістали сю власть для почастих случаїв, справ і потреб кожної християнської душі з окрема, як прим. в повисшій случаю, коли грішник не хотів услухати ані братнього упізнання свого ближнього, ані при двох свідках, ані влади церковної; а 2) сю власть дістали Апостоли разом, отже в отриманні з св. Петром, який сею властю вже давнійше, і то в найвишій степені зів'язаний. Отже, так як ся третя з ряду власть, дана найперше св. Петрові, була в певній мірі потрібна і прочим Апостолам, тому її також від Ісуса Христа дістали. Однак ніколи не сказав до них Ісус Христос, що вони є камені, на котрих має збудувати свою Церкву, лише сказав се до одного св. Петра; ніколи теж не надав всім Апостолам влади ключів, значить найвищої влади в своїй Церкві, ніколи не зробив їх всіх ключарями свого Царства, а лише одного св. Петра, а се тому, бо те достоїнство, сю власть найвищу може мати лише один чоловік, щоби міг свободно при Божій помочі сею найвищою властю держати в єдності віри і в єдності стада всіх християн на цілій землі. Доперва аж третя власть „в'язати і рішати“, яку св.

Петро і так уже посідав в найвисшій степені, була дана і прочим Апостолам, так, як вона була їм потрібна до справованя їх високо уряду апостольського.

Отже повторяю ще раз для лучшого спам'ятання: Одна є невидима Голова Церкви — Ісус Христос; одна є видима голова Церкви на землі — св. Петро ключар Царства небесного; один є видимий камінь, видима на землі основа Церкви — св. Петро з своєю вірою в Божество Ісуса Христа; один св. Петро дістав найперше в найвисшій степені власть видавати закони і від них розрішати, а доперва пізнійше і то в полученю з св. Петром дістали сю власть в певній мірі, в певних поодиноких случаях і потребах і прочі Апостоли.

3.

Так був постановив сам Господь наш, Ісус Христос. І сеї своєї постанови не змінив Спаситель і пізнійше, як се ложно думають православні схизматики, хоч таки незабавом Спаситель назвав св. Петра навіть сатаною. Ото, коли св. Петро, не розуміючи ще належито всіх плянів і замислів Божого Провидіння, а почувши від Ісуса, що Він, його Любий Учитель має бути через жидівську старшину мучений, ба навіть має вмерти, пожалував Ісуса Христа слова: „милосердний Ти Господи, нехай се не станеться Тобі“, тоді відозвався Ісус Христос до св. Петра: „геть від мене сатано, ти блазниш мене, бо не гадаєш про Боже, а про чоловіче“. Та ми, дорогі, тому не дивуємось. Таж то небесний Учитель лише скартав свого земського ученика, який не просвічений ще, не скріплений ще ласкою Духа св., не розумів докладно дороги, якою Боже Провидіння постановило відкупити рід людський.

І хоч пізнійше, як-раз в часі страстей, св. Петро трикратно Спасителя відрік ся, то через се ще не відпав відлика Апостолів, бо Спаситель, видячи його гіркий плач, щирый жаль і сокрушене серце, сейчас йому відпустив його великий прогріх; таж йому першому з поміж Апостолів, як пише св. Євангелиє, об'явив ся Спаситель по своїм воскресенню! А памятаєте, як то Спаситель сказав до св. Петра на останній Тайній Вечері? Ото: „Симоне, Симоне, ось сатана жадав собі вас, щоби вас просіяти, як пшеницю; я ж молив ся за тебе, щоби не поменшала віра твоя; і ти колись, на вернувшись, утверди братів твоїх“. Знав Ісус Христос наперед, що св. Петро його тричі відрече ся, та знав і се, що він постане з сего страшного упадку, що на верне ся знов до свого Господа зі сльозами широкого жалю і покути, і тоді, ще сильнійший, бо своїм власним упадком поучений, зуміє утверджати та укріпляти і прочих Апостолів.

Тож вкінці Спаситель по своїм воскресенню, одержавши від св. Петра трикратне приречене і повне покори запевнене о його горячій любови до себе, знаючи, що сам іде до неба, віддає таки в дійсности торжественно в руки св. Петра найвисший уряд пастирський над цілим своїм стадом на землі, тричі повтореними словами: „Паси агнці мої, паси вівці мої“. Не є то отже, як учать православні схизматики, лише зрівнанем св. Петра з прочими Апостолами, бо св. Петро ніколи не перестав бути Апостолом, але є се дійсно торжественним сповненем того, що Спаситель був вже давнійше постановив, є урочистим переданем св. Петрови найвисшої влади видимого Пастиря над цілим своїм стадом на землі.

Але бо, кажуть православні схизматики, св. Петро навіть ніколи не думав старшувати над прочими Апостолами, не думав і рядити цілою Церквою. Правду-ж вони говорять? Погляньмо до історії апостольської! Там чигаємо, що в день Зіслання св. Духа перший Петро почав боронити всіх Апостолів перед зловним фарисейським закидом піянства, перший св. Петро держав першу апостольську проповідь о Ісусі Христі і навернув нею 3 тисячі народа, він отже перший прийняв перших жидів назернених до Церкви, він прийняв до Церкви і перших наvernих поган в Кесарії. Він зділав перше чудо, він зарядив вибір нового Апостола на місце Юди, він боронив Апостолів перед Судом, він скликав перший апостольський собор, та на тім соборі всі прийняли його думку, він писав з Риму соборні, то є, до цілого собору-збору всіх християн, отже перші католицькі пастирські послання-листи з прекрасними науками. Тай Апостоли узнавали св. Петра головою, бо євангелисти, коли подають імена Апостолів, кладуть його завсїгда на першім місци; а прецінь не був він ані першим покликаним Апостолом, бо таким був св. Андрій, ані найстарший віком, лише був найстарший що до влади, що до відзначеня через самого Господа Ісуса Христа.

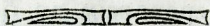
Ба навіть св. Павло уважав за річ конечну зараз по своїм наверненню представити ся св. Петрови в Єрусалимі, щоби від нього одержати укріплене в вірі, та вказівки що до своєї праці апостольської.

О тім всім ясно пишуть апостольські діяння, о тім споминає сам св. Павло, про те пишуть св. Євангелия. Лише одні православні схизматики сего верховного першенства і сеї верховної влади св. Петра не хочуть узнати, ба навіть в своїх нікчемних брошурках і газетках, поширюваних між нашим народом, зневажливо насмівають ся з св. Петра, що „де би там старий св. Петро міг удержати такі великі ключі від неба“.

Та ми бачили, кому Ісус Христос дав власть ключів. Горе ж тим усім, що замикають свої уши перед правдою

св. Євангелія! Памятаєте, що сталося з Ананією, який за-
таїв ціну за продану землю? Впав без духа, мертвий пова-
лився перед ногами св. Петра. Горько-ж і тим, що хотіли би
затаїти явні постанови самого Спасителя!

О просім Господа Бога, щоби, поки час, просвітив
схизматицько православні краї, які лежать ще в тіни ду-
шевного засліплення і невіжости, Духом святим, щоби й вони
увірили, що дійсно лише св. Петро є, як і величаємо
його всі, і ми католики, і православні схизматики в день
праздника, „каменем і основою віри“. Амінь.

ВСЯЧИНА.

Любий спомин! В однім з перших чисел за 1915 р.
помістив в Allgemeine Rundschau — мабуть слухач проф.
Леммера в Бреслав (Laemmer—Breslau) — таку милу згадку
свого учителя про нашого Митрополита: Було се на ви-
кладі старого професора канонічного права Л. в Б. Достой-
ний учений говорив про право патронату і перейшов відтак
до пояснення прав і обов'язків митрополита. При вичисле-
ванню митрополичих осідків назвав він і Львів. Тут станув
старець. Єго нараз споважнілий погляд пересунувся по нас
десь вдаль, начеби кого шукав... По малій перерві став він
продовжати тихим, майже нечутним голосом: „Теперішній
митрополит львівський гр. Шептицький сидів в вісімдесятих
роках тут передімною як слухач — от як ви. То був іде-
альний, благородний чоловік, мій найліпший ученик“. Відтак
передає він слова професора про се, що митрополит
стояв з ним в тісніших зносинах і оповідав єму про гнет
українського народу в Галичині та, що одного дня відкрив
єму свій намір перейти на грек.-кат. обряд. Згадав також
про єго вступлене до василіянського чина. „Благородний,
великодушний граф — тягнув далі шанов. професор —
чувся в чернечім стані незвичайно щасливим. Він зовсім
посвятив свої сили реформі чина і був магістром новиків.
Була тому для покійного монаха велика жертва, коли до-
віре австрійського монарха назначило єго на митрополичий
престол у Львові. Він послушно пішов за покликом, але
і як митрополит остав на далі скромним і побожним
монахом і тихим ученим. То була велика, рідка душа... Днесь
забрали єго Москалі. Я знав добре, що він ніколи не опу-
стить свого стада. Він став ісповідником в давнім
того слова значіню. Тронутий до глибини замовк старий
учитель і посунув дряхлою рукою через очі, щоб укрити
слезу. В сали настала святочна тиша!“

Цінний причинок до біографії митрополита і рівночасно доказ, яке приємне вражінє позиставляв Він всюди до собі.

О. С.

Від Редакції. Висилаючи отсе число просимо наших довжників о якнайскорше надіслане нам залягаючої, предплати і о зеднюване „Ниви“ нових предплатників. Сего року, в грудни, вийде ще одно, подвійне, число „Ниви“. Предплату на новий рік, 1917, просимо вислати вже в грудни с. р. Впр. оо. Деканів просимо промовити за „Нивою“ на соборчиках і заохотити клир до запрономерованя одинокого у нас церковного органу. В нинішних тяжких часах апелювати мусить „Нива“ передовсім до богатших одиниць з поміж нашого Духовенства. Коли не прийде від них обильніша поміч, „Нива“ зможе хіба лише нужденно животіти...

З прокураторських містерій. В *Gazet-i Wieczorn iй* ч. 3112 з 9. вересня с. р. читаємо в фейлетоні (*Bitwa o Lwów przed dwoma laty*) ось такі цікаві слова: „... Rosyjskie wojska tymczasem coraz bardziej zbliżyły się ku murom starego polskiego (!) grodu... Jak okiem sięgnąć, cały, szeroki dojazd kolejowy wypełniony gęstymi szeregami szpiegów i zdrajców z północnych i wschodnich powiatów granicznych (!!). Stali obok siebie w rzędach w długiej kolumnie i czekali odjazdu. Wśród nich młodzi i starzy, kobiety, oraz dzieci, młodzież, wiele p o p ó w... Przepelnione są w tym czasie łamy pism niemieckich i pism tych rozlicznych sposobów, jakie armii austro-węgierskiej wielkie nieraz przynosiły niepowodzenia. Sygnały zapomocą znaków świetlnych, wyprowadzanie na pigórki pewnej ilości bydła, sygnalizującej ich cyfrą ilość baterii, przewodnictwo na obszarze walk, zdradzanie pozycji austro-węgierskich przednim strażom rosyjskim, strzały, kierowane z ukrycia do oficerów, nocne, fałszywe alarmy i wiele innych pomysłowych sposobów — w pierwszych tygodniach walk nieraz ważyło na szali wydarzeń wojennych“...

Відзначенє Українця. Дня 24. жовтня с. р. відбуло ся в Любича-князі торжественне удекопованє ордемом лятеранського хреста о. Антона Фолиса, брата Йосифа, посла до Ради державної. Тої функції доконав в присутности репрезентантів духовних і цивільних властей, українських товариств з Рави руської і численних гостей тайний шэмбелян Свят. Отця Д. р. прав і філь. Казимир Адам князь Любецький. Сей також доручив письменне Благословенство Свят. Отця для князівства любичького, цілої парохії Любича-князі разом з о. Фолисом на чолі.

